

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

1.līmeņa profesionālā studiju programma

“Pirmsskolas izglītības skolotājs”

SVETLANA GOLJADIŅECA

**Jaunākā pirmsskolas vecuma posma bērnu ar īpašām vajadzībām
iekļaušana un sociālās mijiedarbības veidošana ar vienaudžiem
vispārizglītojošā grupā**

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītajs

Akadēmiskais
amats

Dr.Psych.

Zinātniskais/
akadēmiskais grāds

Valentīna
Romenkova

Vārds, uzvārds

Paraksts

TUKUMS 2020

Anotācija

Kvalifikācijas darba autore: Svetlana Goljadiņeca

Kvalifikācijas darba tēma: "Jaunāka pirmsskolas vecuma posma bērnu ar īpašām vajadzībām iekļaušana un sociālās mijiedarbības veidošana ar vienaudžiem vispārīzglītojošā grupā."

Šī tēma ir šobrīd aktuāla, jo katru gadu palielinās bērnu ar īpašām vajadzībām skaits. Šāda tendence tiek novērota jau vairākus gadus, tāpēc ir ļoti svarīgi šādus bērnus pēc iespējas veiksmīgāk pielāgot sociālajai videi, izmantojot saziņu un mijiedarbību ar vienaudžiem un pieaugušajiem.

Kvalifikācijas darba pirmajā daļā tiek pētīti un analizēti psiholoģijas un pedagoģijas zinātnieku (A.B. Zaporozhets, MI Lisina, N.Golovanova, R.Šamionovs, A. Brušļickis un c.) tika analizēts pats socializācijas jēdziens, mehānismi, ar kuriem bērni tiek pielāgoti sociālajai videi, un bērnu ar īpašām vajadzībām diagnozes, lai noteiktu piemērotas metodes viņu iesaistei sociālajā vidē.

Kvalifikācijas darba otrajā daļā tiek veikts empīriskais pētījums, kurā piedalījās 17 bērni jaunāka pirmsskolas vecuma. Tika izstrādāti kritēriji, pēc kuriem eksperimenta sākumā tika novērtēta bērna spēja sazināties un mijiedarboties ar vienaudžiem un pieaugušajiem. Izmantojot metodiku, kas palīdz bērniem veiksmīgi iesaistīties sociālajā vidē. Rotaļu improvizācija. Un izpētīt to ietekmi uz bērnu sociālās mijiedarbības veidošanu. Tika izmantota metodikas spēles forma, kas ļauj vislabāk novērtēt bērna spēju sazināties un mijiedarboties ar citiem. Pielietotās spēļu metodikas rezultātā bērni iemācījās saprasties un pieņemt viens otru, neatkarīgi no katra īpatnībām.

Empīriskajā pētījumā apstiprinājās izvirzītā hipotēze: jaunākā vecuma bērnu mijiedarbība ar apkārtējiem būs sekmīga, ja sadarbojoties ar bērnu, pirmsskolas izglītības iestādē, tiks ņemta vērā bērna pašapziņas attīstība un pielietotas vecumam un vajadzībām atbilstošas metodes un līdzekļi.

Atslēgas vārdi: socializācija, komunikācija, adaptācija, mijiedarbība, pieņemšana, spēļu metodikas, spēles, jaunākais pirmsskolas vecums.

Kvalifikācijas darba apjoms: 67. lappuses, 19. attēli, 11. tabulas, 2.pielikumi, 48.informācijas avoti.

Annotation

Author of the qualification paper: Svetlana Goljadiņeca

Theme of the qualification paper: "Inclusion of the latest pre-school children with special needs and development of social interaction with peers in the general education group."

This topic is currently relevant, as the number of children with special needs is increasing every year. This trend has been observed for several years, so it is very important to adapt such children to the social environment as successfully as possible through communication and interaction with peers and adults.

In the first part of the qualification paper, the concept of socialization, the mechanisms by which children are adapted to the social environment, and the diagnoses of children with special needs are analyzed and analyzed by psychologists and pedagogical scientists (A.B. Zaporozhets, M.I. Lisina, N. Golovanova, R. Šamionovs, A. Brušļickis etc.) in the social environment.

In the second part of the qualification paper, an empirical study is conducted in which 17 children of younger preschool age participated. Criteria were developed to assess the child's ability to communicate and interact with peers and adults at the beginning of the experiment. Using a methodology that helps children successfully engage in the social environment.

Games improvisation. And to study their influence on the formation of children's social interaction. A form of methodological play was used, which allows the best assessment of the child's ability to communicate and interact with others. As a result of the applied play methodology, the children learned to understand and accept each other, regardless of the peculiarities of each.

The empirical study confirmed the hypothesis: the interaction of young children with others will be successful if the development of the child's self-confidence is taken into account in cooperation with the child in the pre-school educational institution and methods and tools appropriate to the age and needs are applied.

Keywords: SOCIALIZATION, COMMUNICATION, ADAPTATION, ITERATION, ACCEPTANCE, GAME METHODOLOGIES, GAMES, YOUNGEST PRESCHOOL AGE.

The volume of the qualification work: 67. pages, 19.figures, 11.tables, 2. appendices, 48.sources of information.

Saturs

Ievads.....	5
1. Jaunāka posma bērnu socializēšana un sadarbība.....	8
1.1. Socializācijas būtība.....	9
1.2. Veiksmīgas bērnu adaptācijas un komunikācijas veidošana, kā arī bērnu ar īpašām vajadzībām komunikācija ar vienaudžiem un pieaugušajiem.....	14
1.3. Attīstību iezīmes bērniem ar īpašām vajadzībām.....	22
1.4. Metodes un paņēmieni jaunākā pirmsskolas posma bērnu ar īpašām vajadzībām sociālo un komunikatīvo prasmju veidošanā.....	32
2. Empīriskais pētījums jaunāko posmu bērnu ar īpašām vajadzībām sociālās mijiedarbības veidošana ar pieaugušiem un ar vienaudžiem vispārizglītojošā grupā...	36
2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums.....	36
2.2. Pētījuma grupas apraksts.....	38
2.3. Pētījuma norises apraksts.....	46
2.4. Rezultātu apkopojums un analīze.....	55
Secinājumi.....	58
Literatūras un avotu saraksts.....	59
Pielikumi.....	64

Ievads

Cilvēks, būdams sociāla būtne, jau no pirmajiem dzīves mēnešiem saskaras ar komunikācijas nepieciešamību ar citiem cilvēkiem, kas nepārtraukti attīstās - sākot no emocionāla kontakta nepieciešamības līdz dziļai personīgai komunikācijai un sadarbībai. Šis apstāklis nosaka potenciālo komunikācijas nepārtrauktību kā nepieciešamu dzīves nosacījumu. Komunikācijai, kas ir sarežģīta un daudzpusīga darbība, nepieciešamas īpašas zināšanas un prasmes, kuras cilvēks apgūst iepriekšējo paaudžu uzkrātās sociālās pieredzes asimilācijas procesā. Augsts sociālās un komunikatīvās attīstības līmenis ir cilvēka veiksmīgas adaptācijas atslēga jebkurā sociālajā vidē, kas nosaka komunikācijas prasmju veidošanās praktisko nozīmi no agras bērnības, īpaši bērniem ar īpašām vajadzībām.

Diemžēl, arvien vairāk bērnu cieš no dažāda rakstura traucējumiem. 2017. gadā starp jaunpiedzimušiem bērniem veseli bija 66,2%, tie ir bērni, kuriem nebija konstatētas hroniskās saslimšanas. Bet pārējiem bērniem identificēti dažādas pakāpes veselības traucējumi, gan garīgie, gan fiziskie (SPKC, 2019). Jebkurš bērns ir daļa mūsu sabiedrības. Un bērniem ar īpašām vajadzībām ir sevišķi vajadzīgs atbalsts un palīdzība, lai socializētos mūsu sabiedrībā.

Jāsāk tas ir no agras bērnības. Bērniem nepieciešama komunikācijas pieredze, lai viņi varētu socializēties sabiedrībā. Vairāki pētījumi atzīmē, ka komunikācijas prasmes veicina bērna garīgo attīstību (A.B. Zaporozhets, M.I. Lisina, A.G. Ruzskaya), ietekmē viņu darbības vispārējo līmeni (Z.M. Boguslavskaya, D.B. Elkonin). Svarīgs posms agrīna vecuma bērna ar invaliditāti sociālo un saskarsmes prasmju veidošanā, ir viņa uzņemšana pirmsskolas iestādē iekļaujošās grupās.

Pirmsskola ir nozīmīgs posms bērna personības socializācijā. Ir veikts būtisks solis uz priekšu iekļaušanas principa bērniem ar īpašām vajadzībām izglītībā, grozot Vispārējās izglītības likumu, kas paredz, ka no 2020. gada 1. septembra speciālās pamatizglītības programmas izglītojamiem ar īpašām vajadzībām Latvijā vairs nevarēs tikt īstenotas speciālajās izglītības iestādēs. Bet varēs iekļaujoši vispārīzglītojošo skolu speciālo klašu vai grupu veidā, kā arī integrējot izglītojamo vispārējās izglītības klasē, papildus risinot jautājumu par individuāli mērķēta atbalsta nodrošināšanu izglītības procesam.

Svarīgs posms agrīna vecuma bērniem ar īpašām vajadzībām sociālo un saskarsmes prasmju veidošanā ir viņa uzņemšana pirmsskolas iestādē iekļaujošās grupās. Pirmsskolas iestāde ir nozīmīgs posms bērna personības socializācijā. Bērnu ar īpašām vajadzībām, kurš ir integrēts izglītības vidē un saņem korigējošu palīdzību, var audzināt grupā kopā ar normāli attīstošiem bērniem. Pirmsskolas vecuma bērnu ar īpašām vajadzībām patiesās vērtības un attieksmes pret to, kā unikālas personības attīstības perioda atzīšana, nosaka uzdevumu

paplašināt katra bērna iespējas kompetencei izvēlēties viņa dzīves ceļu, ko noteiks personiskā orientācija uz citu cilvēku, komunikācijas noteikumu izpratne, darbība dažāda veida aktivitātēs.

Mūsdienu pedagoģiskās prakses pamatā ir psiholoģiski un pedagoģiski pētījumi, kas teorētiski pamato komunikatīvo prasmju veidošanās būtību un nozīmi agrīna pirmsskolas vecuma bērna attīstībā. Neskaitāmu publikāciju pamatā A.Ļeontjeva, V.Davidova, D.Elkonina, A.Zaporožetsa un citu, ir darbības koncepcija. Pamatojoties uz to, M.Lisina, A.Ruzskaja, T.Repins komunikāciju uzskatīja par komunikatīvu darbību. Mūsdienu zinātniskie dati pārliecinoši rāda, ka pozitīvas sociālās un komunikatīvās bērnības pieredzes rezultāts ir pamats augošas personības, īpaši bērniem ar īpašām vajadzībām, pozitīvai pašrealizācijai.

Viens no labvēlīga psiholoģiskā komforta radīšanas nosacījumiem bērniem ir rotaļu aktivitātes izmantošana. Rotaļu darbība ir galvenā apkārtējās pasaules apgūšanas forma un viens no būtiskiem nosacījumiem bērna personības attīstībai. Rotaļa ir tā integratīvā aktivitāte, ar kuras palīdzību var nodrošināt visu izglītības jomu sintēzi. Izmantojot dažāda veida rotaļas, var atrisināt visdažādākās problēmas.

Rotaļu aktivitāšu laikā bērni ar īpašām vajadzībām mijiedarbojas ar citiem vienaudžiem. Šādu izglītojošo darbību procesā tiek bagātināta bērnu emocionālā pieredze, attīstās emocionālā sfēra un tiek stimulēta drošu iespēju attīstība. Ar rotaļas palīdzību bērni mijiedarbojas savā starpā un tādā veidā apgūst socializācijas prasmes, kuras ir it īpaši nepieciešamas bērnu ar īpašām vajadzībām turpmākai socializācijai mūsu sabiedrībā.

Pētījuma objekts: bērnu ar īpašām vajadzībām sociālās mijiedarbības veidošana ar pieaugušiem un ar vienaudžiem vispārizglītojošā grupā.

Pētījuma priekšmets: Jaunākā pirmsskolas bērnu ar īpašām vajadzībām iekļaušanas līdzekļi, paņemeni vispārizglītojošā grupā.

Pētījuma mērķis: pētīt jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu ar īpašām vajadzībām sociālās mijiedarbības veidošanu ar pieaugušiem un vienaudžiem vispārizglītojošā grupā.

Pētījuma hipotēze: bērnu ar īpašām vajadzībām iekļaušana un sociālās mijiedarbības būs veiksmīga ja:

- socializācijas un mijiedarbības procesā tiks izmantotas rotaļu plašs klāsts;
- bērnu attīstība ģimenē un pirmsskolā mērķtiecīgi tiks virzīta uz pozitīvo socializācijas un mijiedarbības procesu attīstību;
- tiks radīta pozitīva emocionālā gaisotne bērnu ar īpašām vajadzībām socializācijas un komunikācijas gaitā ar vienaudžiem vispārizglītojošā grupā.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagoģijas un psiholoģijas zinātnieku teorijas par socializāciju un komunikāciju.
2. Raksturot iekļaušanu un socializācijas mijiedarbības veidošanu jaunākā pirmsskolas posma bērniem ar īpašām vajadzībām.
3. Noteikt jaunākā pirmsskolas posma bērniem attīstības vērtēšanas kritērijus.
4. Apkopot un analizēt iegūtos materiālus.

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskās literatūras analīze.
2. Empīriskās metodes:
 - Bērnu darbības novērtēšana.
 - Darbības kritēriju izstrādāšana.
 - Pedagoģiskais eksperiments (konstatējošais un formatīvais).
 - Iegūto datu analīze.

Pētījuma bāze: vispārīgās izglītības iestādes pirmsskola, jaunākā vecuma - 17 bērni. (3-4 gadi).

1. Jaunāka posma bērnu socializēšana un sadarbība

Pirmsskolas vecums ir unikāls bērnības periods, kad tiek ielikti personības pamati, tiek apgūtas sociālās uzvedības normas, kas veicina cilvēka turpmāku veiksmīgu realizāciju sabiedrībā. Centrālā figūra socializācijas procesa organizācijā ir skolotājs, kas spēj mainīt un pārstrukturēt savu darbību atbilstoši bērna vajadzībām un spējām un paša attīstības resursiem (Волосовец, Сазонова. 2004).

Pēc daudzu zinātnieku domām L.Božoviča, L.Vengera, L.Vigotskisa, tiek uzskatīts, ka pirmie cilvēka dzīves gadi ir kritisks periods sociālajai, intelektuālajai un personiskajai attīstībai. Tieši bērnības laikā cilvēkam veidojās pašapziņa, un tiek ielikti pirmie priekšstati par sevi ka personību, veidojas stabila starppersoniskās mijiedarbības formas, morālās un sociālās normas.

Pirmsskolas vecuma posmā bērns, vecāku un skolotāju ietekmē iegūst savu pirmo sociālās uzvedības pieredzi, iemācās veidot attiecības ar tuviniekiem, vienaudžiem, apkārtējo realitāti un apgūst sociālās un tikumiskās normas. Mūsu valsts un ārvalstu zinātnieku pētījumi norāda, ka pirmsskolas vecums atšķiras ar lielām iespējām bērnu sociālo prasmju veidošanās virzienā. Dažādos darbības veidos efektīvi veidojas un attīstās dažādas metodes, kā apzināti kontrolēt savu uzvedību, interesi par sabiedrisko vidi, aktivitāti un patstāvīgumu (Куликовская, 2008).

Sociālo kā sabiedrisko izpratni paredz noteiktas kopīgas būtības esamība, kas cilvēkus vieno. Tomēr jautājums paliek neatrisināts: sociālais kā vispārīgais tiek dots cilvēkam no paša sākuma, vai arī tas tiek iegūts mijiedarbības procesā ar sabiedrību. Citiem vārdiem sakot, jaundzimušajam bērnam jau pieder vispārīgā īpašība, vai arī viņam tā ir jāapgūst. Psiholoģijas vēsturē ir zināmi šajā jautājumā dažādi viedokļi. L.Vigotskis apgalvoja, ka bērns, kas ir piedzimis, viņam jau tiek piešķirtas noteiktas kultūras elementi, noteiktas sociālās saites. Pēc viņa domām, ir ļoti naivi izprast sociālo tikai kā kolektīvo, kā daudzu cilvēku klātbūtni. Sociālais ir arī tur, kur ir tikai viens cilvēks, un viņa personīgie pārdzīvojumi. Mūsdienās pie tāda paša viedokļa pieturās arī A. Brušļickis, kurš apgalvo, ka jebkurš cilvēks ir indivīds un viņa psihe sākotnēji un vienmēr ir sociāla. Sociālā nozīmē sabiedriska, sākotnējs un visabstraktākais subjekta raksturojums un viņa psihe cilvēciskajās īpašībās. Atšķirībā no šīs interpretācijas pastāv apgalvojums par nepieciešamību piesavināt sociālo, lai iegūtu personības būtību mijiedarbības procesā ar sabiedrību. Šis apgalvojums ir plašāk izplatīts gan krievu, gan citu valstu psiholoģijā.

1.1. Socializācijas būtība

Tā tad, kas ir socializācija: Lai tuvotos jēdziena socializācija saprašanai, iesaku vispirms apsvērt vārdu *sociums*, termins *sociums* nāk no latīņu vārda (*socium*), kas burtiski nozīmē “kopīgs”. Sociologi lieto šo vārdu lielai cilvēku grupai, kuriem ir kopīgi uzskati, tikumiskas un ētiskas vērtības, tradīcijas, vēsture, kultūra. Šādus cilvēkus vieno arī tie paši politiskie un ekonomiskie pamati, dzīvesvietas teritorija, attieksme pret sevi un citiem. Visiem šīs grupas pārstāvjiem ir līdzīga apziņa (kopīga mentalitāte), pateicoties tam, ka viņi ir dzimuši, aug un attīstās vienādos apstākļos. Dotā parādība aizsākās savvaļas laikos, kad savvaļas cilvēki sāka apvienoties kopienās, lai palielinātu savu iespēju izdzīvošanai savvaļā. Cilvēku grupa varēja pastāvēt efektīvāk nekā viens cilvēks: iegūt vairāk pārtikas, aizstāvēties pret ienaidniekiem, reproducēt pēcnācējus. Tādā veidā rodas izpratne, ka sociums ir dabiska cilvēka dzīves vide. Viens cilvēks tas ir indivīds. Indivīdu kopums pārstāv sociumu (sabiedrību), kurā visi viena vai otra iemesla dēļ ir atkarīgi viens no otra.

Kā augošs bērns nosaka, ka viņš ir cilvēks, nevis augs, citi cilvēki viņam par to stāsta jau kopš dzimšanas (vecāki). Kā mēs saprotam kas ir labi un kas ir slikti? Vide par to mums paziņo, novērtējot mūsu uzvedību, šo procesu sauc par socializāciju, adaptāciju sabiedrībā.

Un tā mēs nonākam pie socializācijas izpratnes, un saskaņā ar N.Golovanovu domām, socializācija ir visplašākais jēdziens starp procesiem, kas raksturo indivīda veidošanos. Tā ietver ne tikai bērna apzinātu asimilāciju par gatavām sociālās dzīves formām un veidiem, mijiedarbības veidiem ar materiālo un garīgo kultūru, pielāgošanos sabiedrībai, bet arī viņa paša sociālās pieredzes, vērtību orientāciju, sava dzīvesveida attīstību izstrādāšanu (kopā ar vecākiem un vienaudžiem) (Golovanova, 2004).

Psiholoģiskajā vārdnīcā socializācija tiek uzskatīta par asimilācijas un aktīvas reprodukcijas procesu un rezultātu, ko veic indivīds sociālajā pieredzē, sociālo saišu un attiecību sistēma savā pieredzē.

Socializācija – cilvēka garīgās būtības veidošana, pakāpeniski (no dzimšanas) viņu iesaistot sabiedrības struktūrās (sociālā vidē); tās nozīmē:

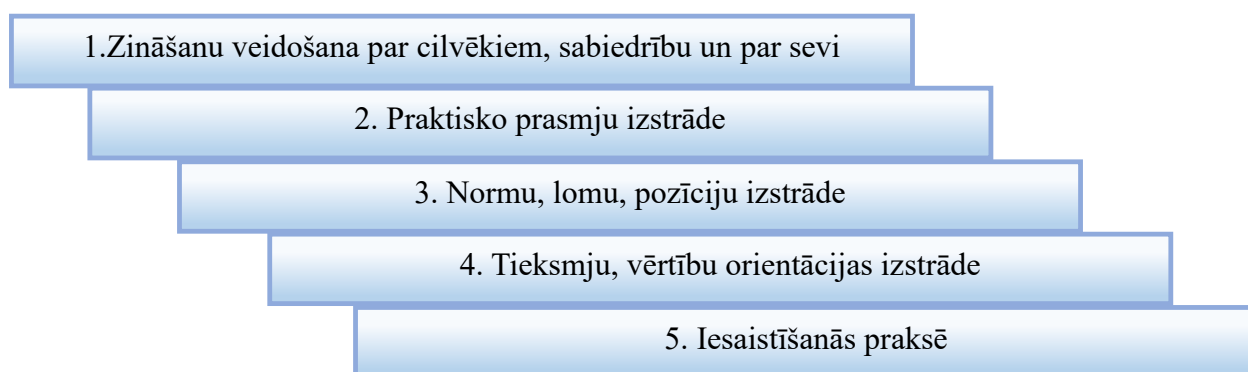
- Sociālo normu;
- Darbību un spēju;
- Garīgo vērtību apgūšanu.

G. Breslava psiholoģijas vārdnīcā G. Breslava par socializāciju tika rakstīts tā: ‘‘Tikai **Socializācija** indivīds apgūst cilvēciskumu un atdod savu vietu sabiedrībā. Visintensīvāk šis process notiek bērnībā. Priekšstati par **Socializāciju** paredz kā sociālās vides ietekmi, tā arī indivīda aktivitāti un iedzimtās dotības attīstību. Ir uzskati (psihoanalīzē), ka **Socializācijas**

būtība ir indivīda dabiskās tiekmes (instinkta) konfrontācija ar sabiedrību, kurā stiprākā puse izspriež tieksmju priekšmetus no apziņas un ierobežoto pašrealizāciju. Šī teorija tika kritizēta kā vienpusīga, jo cilvēks nevar pašrealizēties citādāk, kā attiecīga sociālā vidē. **Socializācijas** procesā ļoti liela nozīme ir attīstības sociālajai situācijai. Nelabvēlīgu sociālo apstākļu dēļ var veidoties antisociāla uzvedība, kurai nepieciešama sociāla korekcija **Socializācijas** atjaunošanai (resociālizācija)” (*Psiholoģijas vārdnīca, 1999.*).

Visizplatītāko un vienkāršāko koncepciju ierosināja G.Andrejeva. Socializācija ir indivīda ienākšanas sociālajā vidē process, sociālo ietekmju asimilēšana un iepazīstināšana ar sociālo saišu sistēmu (Андреева, 2005).

B.Anaņevs socializāciju izskatīja plašāk, kā divvirzienu procesu, kas nozīmē cilvēka kā personas un kā darbības subjekta veidošanos. Šādas socializācijas galīgais mērķis ir personības individualitātes veidošana. Tiek izdalītas 5 socializācijas puses: sk.1.attēls

1.attēls. 5 socializācijas puses (Анањев, 2008).

Salīdzinot jēdzienus "socializācija" un "audzināšana" šaurā nozīmē, tiek atklātas to atšķirības: uzsvars tiek likts uz mērķtiecīgu ietekmi uz bērnu, lai nodotu, ieaudzinātu noteiktus uzskatus, jēdzienus, normas utt.. Jēdziens "socializācija" ir saistīts ar "psiholoģiskās adaptācijas" jēdzienu, bet ir atšķirīgs. Socializācija paredz personības veidošanos un kļūšanu, izmantojot sociālās pieredzes apgūšanu. Adaptāciju var uzskatīt par vadošo socializācijas mehānismu. Pirmsskolas vecumā runas un verbālās komunikācijas attīstība tiek veikta, kā zināms, dažāda veida aktivitātēs (saziņā, izglītojošās aktivitātēs, rotaļās, ikdienas aktivitātēs). Runas attīstībā izšķiroša loma ir komunikācijai: komunikācijai ar vienaudžiem, ar pieaugušajiem. Rotaļai un darbam ir liela nozīme runas attīstībā, tāpēc pedagogi plāno gan runas attīstīšanas nodarbības, gan darba un spēļu nodarbības, kā arī izmanto visu veidu aktivitātes (Порова,2011).

1.tabula. Jēdziena "socializācija" būtība.

Avots, Vārds Uzvārds	Jēdziena būtība
A.Zaporožec "Lielā psiholoģiskā vārdnīca" (<i>А.Запорожец "Большой психологический словарь"</i>)	Asimilācijas un aktīvas reprodukcijas process, ko veic indivīds savā sociālajā pieredzē, sociālo saišu un attiecību sistēmā pēc savas pieredzes
A.Mudrik "Sociālā pedagoģija" (<i>А.Мудрик "Социальная педагогика"</i>)	Personas attīstība un sevis maiņa kultūras asimilācijas un reprodukcijas procesā, kas notiek cilvēka mijiedarbībā ar spontāniem un salīdzinoši virzītiem, un mērķtiecīgi radītiem dzīves apstākļiem visos vecuma posmos
L.Mardahaevs "Sociālās pedagoģijas vārdnīca" (<i>Л.Мардахаев "Словарь по социальной педагогике"</i>).	Socializācija ir personības veidošanās process. Šādas veidošanās procesā indivīds asimilē valodu un sociālās vērtības, pieredzi (normas, attieksmi, uzvedības modeļus) un kultūru, kas raksturīga konkrētai sabiedrībai, sociālajai kopienai, grupām, kā arī ar viņu saistīto sociālo saišu un sociālās pieredzes atražošanu. Socializācija tiek skatīta gan kā process, gan kā rezultāts.

Salīdzinot jēdzienus "socializācija" un "audzināšana" šaurā nozīmē, tiek atklātas to atšķirības: uzsvars tiek likts uz mērķtiecīgu ietekmi uz bērnu, lai nodotu, ieaudzinātu noteiktus uzskatus, jēdzienus, normas utt.. Jēdziens "socializācija" ir saistīts ar "psiholoģiskās adaptācijas" jēdzienu, bet ir atšķirīgs. Socializācija paredz personības veidošanos un kļūšanu, izmantojot sociālās pieredzes apgūšanu. Adaptāciju var uzskatīt par vadošo socializācijas mehānismu. Pirmsskolas vecumā runas un verbālās komunikācijas attīstība tiek veikta, kā zināms, dažāda veida aktivitātēs (saziņā, izglītojošās aktivitātēs, rotaļās, ikdienas aktivitātēs). Runas attīstībā izšķiroša loma ir komunikācijai: komunikācijai ar vienaudžiem, ar pieaugušajiem. Rotaļai un darbam ir liela nozīme runas attīstībā, tāpēc pedagogi plāno gan runas attīstīšanas nodarbības, gan darba un spēļu nodarbības, kā arī izmanto visu veidu aktivitātes (Рогова,2011).

Mūsdienu psiholoģijā pastāv arī viedoklis par socializāciju kā adaptāciju. Socializācijas process ir ienākšana sociālajā vidē, pielāgošanās tai, noteiktu lomu un funkciju apgūšana, kuras, sekojot aiz saviem priekšgājējiem, katrs atsevišķs indivīds atkārtoti visā savas veidošanās un attīstības vēstures laikā (Парыгин,1967).

E.Djurgeims socializāciju uztvēra kā sabiedrības ietekmi uz cilvēku un faktiski pielīdzināja socializāciju un audzināšanu. Pēc viņa domām, sabiedrības locekļu socializācija balstās uz kaut kādu noteiktu cilvēka ideālu, kas zināmā mērā ir universāls visiem sabiedrības locekļiem. Socializācijas funkcijas ietver sevī noteiktu fizisko un mentālo īpašību kopumu indivīda veidošanā, kura zaudēšanu mūsdienu bērnu sabiedrībā uzskata par nepieņemamu nevienam no tās locekļiem: noteiktas fiziskās un mentālās īpašības, kuras noteikta sociālā grupa (kasta, klase, ģimene, profesija utt.) uzskata par vienlīdzīgi vajadzīgām visiem, kas veido šo grupu (Кривов,1992).

Detalizēta socioloģiskā teorija, kas apraksta indivīda integrācijas procesus sociālajā sistēmā, izmantojot vispārpieņemto normu internalizāciju, ir iekļauta Talkotta Parsonsa darbos. Pēc viņa uzskatiem, indivīds saziņas procesā ar citiem cilvēkiem "absorbē " sevī kopējās vērtības, kā rezultātā vispāratzīto normatīvo standartu ievērošana kļūst par viņa motivācijas struktūras daļu, viņa vajadzību. T.Parsons par primārās socializācijas galveno orgānu uzskata ģimeni, kur tiek ielikta indivīda fundamentālā motivācijas attieksme, kognitīvais mehānisms ietver sevī imitācijas un identificēšanās procesus, kuri pamatā balstās uz jūtām, cieņu un mīlestību utt.. Indivīda socializācija ir indivīda pārveidošanās process ar viņa dabiskām dotībām un potenciālām sociālās attīstības iespējām par pilntiesīgu sabiedrības locekli (Парсонс,2000).

Ir zināms, ka pirmsskolas vecums tiek uzskatīts par izšķirošu personas socializācijā. Tieši šajā periodā notiek intensīva garīgā attīstība, tiek ieliktas personības galvenās vērtību orientācijas, veidojas raksturs, attieksme pret sevi, pret savu ģimeni, pret citiem (Крулехт, 2002).L.Kolomijčenko uzskata, ka sociālā izglītība ir kā organizēts process ir vērsts uz kopīga mērķa īstenošanu — cilvēka "iziešanu" ārpus savas dzīvnieciskās dabas robežām un sociālās kultūras vērtību iepazīšanu. Personības socializācijas jēdziena galvenie komponenti ir:

Sociālās dzīves un sociālo attiecību pieredzes asimilācija

Aktīva līdzdalība sociālo attiecību attīstībā, noteiktu sociālo normu, lomu un funkciju veidošanā, prasmju un iemaņu apgūšanā, kas nepieciešamas to

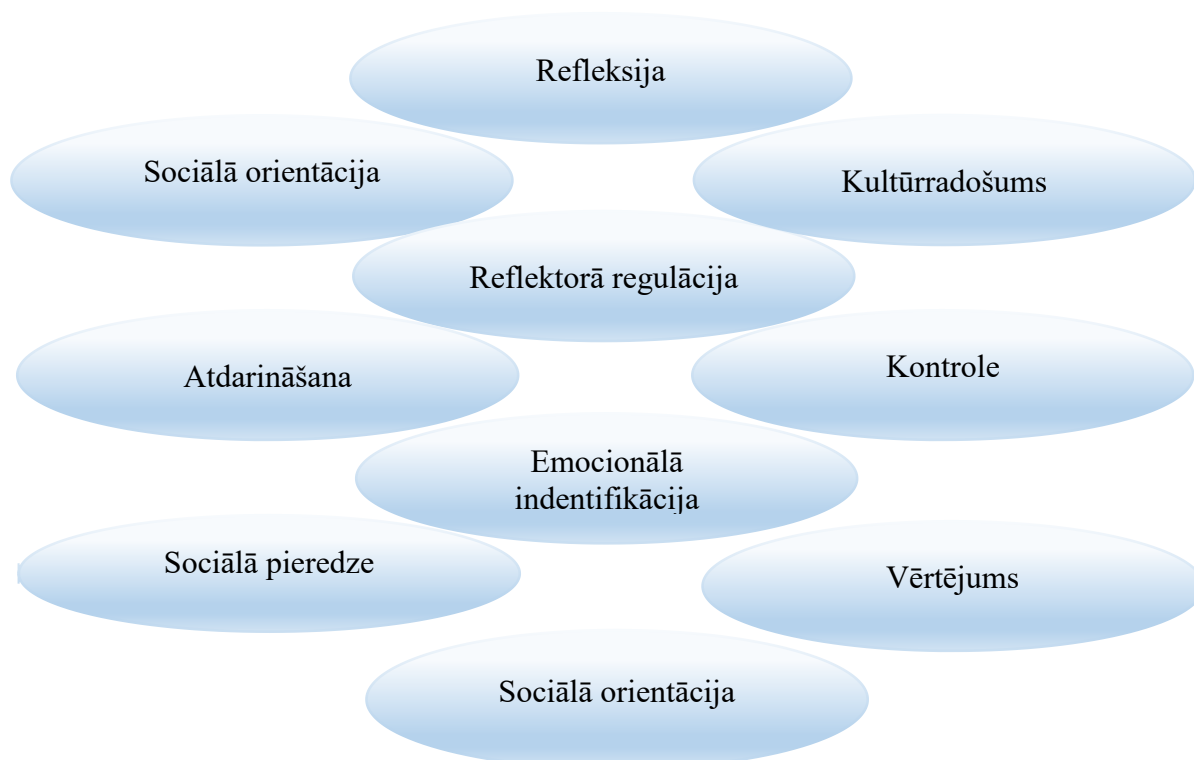

Pašregulācijas attīstība: pašapziņas un aktīvas dzīves pozīcijas veidošanās

Ģimene, pirmsskolas iestādes, skola, darba un citi kolektīvi kā socializācijas

Var izdalīt sekojošus pirmsskolas vecuma bērnu sociālās attīstības mehānismus:(sk. 2.attēlu)

2.attēls. Bērnu sociālās attīstības mehānismi

Visu uzskaitīto mehānismu izveidošanās noteiks pirmsskolas vecuma bērna sociālās attīstības līmeni (Коломийченко,2003).

I. Fukalova rakstā "Pirmsskolas vecuma bērna personības sociālo īpašību attīstība" (И.Фукалова «Развитие социальных качеств личности ребенка дошкольного возраста»), bērna personības sociālās īpašības ietver komunikācijas prasmes: aktīva komunikācija, spēja klausīties un saprast runu, veidot komunikāciju, ņemot vērā situāciju, un viegli sazināties ar citiem. Pedagogi un psihologi izdala bērna nozīmīgās sociālās īpašības, kas veicina veiksmīgu adaptāciju sociumā: patstāvīgums, aktivitāte attiecībās ar apkārtējiem, iniciatīva, kā vēlme pēc līderības, paškontrolē, spēja novērtēt sevi un kontrolēt savu rīcību, sabiedriskums, empātija utt. (Степанов,Лузина.2002).

Pamatojoties uz N.Golovanovas vārdiem, ka bērna galvenā iezīme socializācijas procesā ir viņa noteiktas sociālās pieredzes pasludināšana. Aktivitāte ir vissvarīgākā bērna sociālās pieredzes veidošanās sastāvdaļa (kad runa ir par bērnu pirmsskolas vecumā, tas galvenokārt nozīmē rotaļu kā vadošo bērna darbību). Noteikti jāuzsver to, ka sociālās pieredzes uzkrāšana nav iespējama visās aktivitātēs. Tādējādi ir iespējams bērnu iekļaut izglītības aktivitātēs, manipulēt ar mācību un vizuālo materiālu, bet tajā pašā laikā neuzkrāt savu sociālo pieredzi. Veidojot nepieciešamos izglītības apstākļus, pirmkārt rotaļu, kā arī cita veida aktivitāšu attīstībai, ir iespējams nodrošināt panākumus bērnu socializācijā. Par socializācijas subjektiem ir jāuzskata bērns, pedagogs un vecāki.

Saistībā ar straujo informācijas tehnoloģiju attīstību mainās integrācija sabiedriskajā vidē, par ko raksta psiholoģijas zinātnu doktors R.Šamionovs savā grāmatā «Izglītības psiholoģija 21. gadsimtā: teorija un prakse» (P.Шамионов «Психология образования в XXI веке: теория и практика »,2011). Balstoties uz daudzu pēdējo desmitgažu laikā veikto salīdzinošo pētījumu rezultātiem, var apgalvot, ka socializācijas procesu nosaka ne tikai institucionālās formācijas (saprotot tādas kā tradicionāli) bet arī mainīgiem dzīves apstākļiem: mobilitātes iespējām (telpiskās un sociālās) atrašanās virtuālajā telpā, vitāli nepieciešamas nepieciešamības neesamība ilgstoši uzturēties noteiktā sabiedrībā, spēja viegli mainīt atbalsta grupas utt.. Īpaši attīstības psihologi atzīmē draudzības ilguma samazināšanu starp mūsdienu pusaudžiem un jauniešiem, demogrāfiskā statistika liecina par labu laulību galējai nestabilitātei utt.. Tādējādi socializācijas process un veidi izmaina tās efektus, gan laikā, gan saturā (Шамионов,2011).

Socializācija ir veiksmīga indivīda integrācija sabiedrībā, ievērojot pieņemtās uzvedības normas, likumus un atbildību. Tāpēc pirmsskolas izglītības iestādes skolotājam socializācija ir galvenais izglītības procesa uzdevums. No Šamionova pētījumiem izriet, ka socializācija ir svarīgs bērna audzināšanas aspekts, kā arī strauji mainīgās informācijas tehnoloģijas to masveida pieejamībā prasa skolotājam izmantot jaunu pieeju bērna integrēšanai sociālajā vidē, izmantojot jaunus objektus - mūsdienu realitātes izgudrojumus.

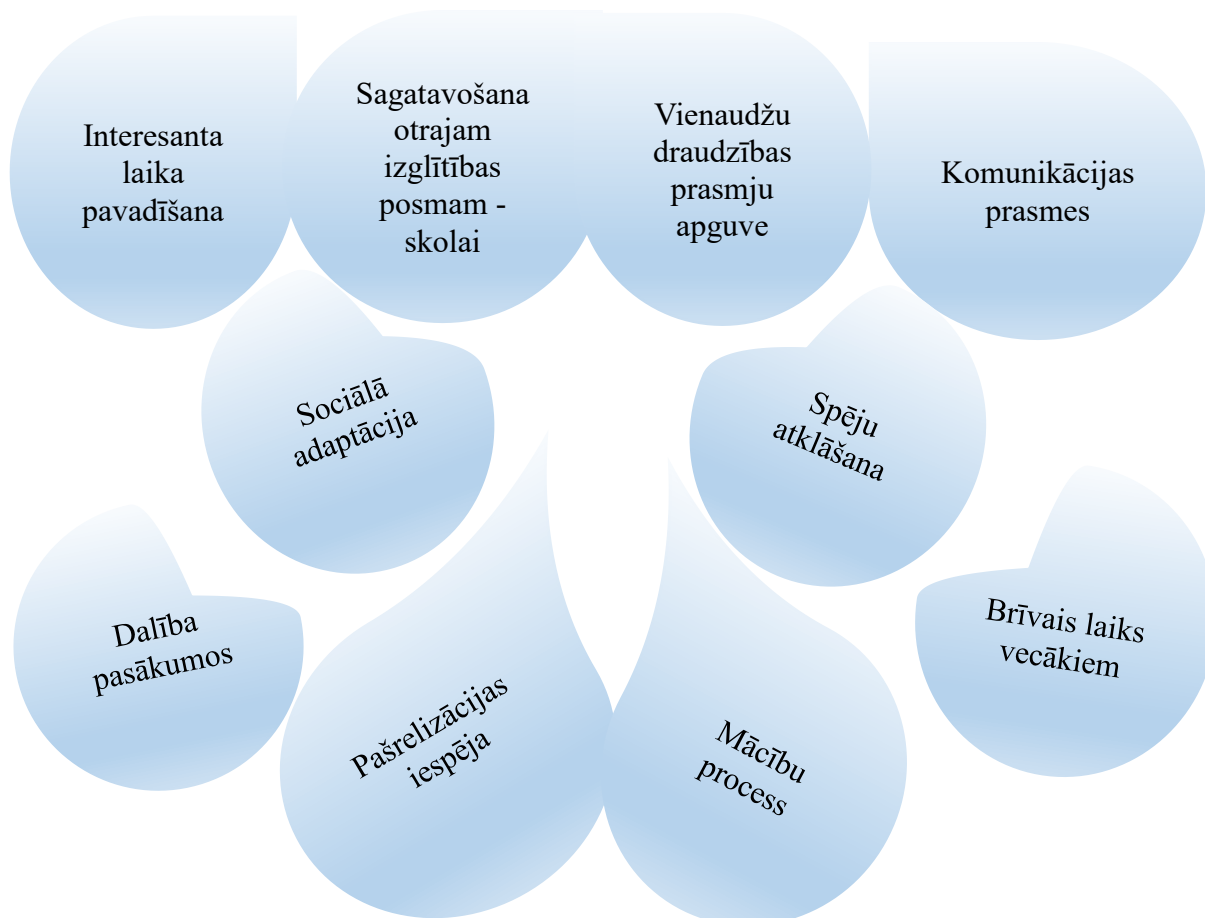
Tādējādi pirmsskolas vecuma bērnu socializācija ir viens no izglītības aktivitāšu balstiem, ko pedagogi izmanto pirmsskolas iestādēs. Bērnam veidojās uzvedības prasmes, kuras ieaudzina gan vecāki, gan pedagogi, gan vienaudži, ar kuriem viņš mijiedarbojas pirmsskolas iestādē, kā arī noteiktā sabiedrībā pieņemto vērtību un personisko īpašību veidošana, kas ļauj bērnam veiksmīgi integrēties sociālajā vidē.

Šāda pedagoga — bērna mijiedarbība, kas tiek ielikta vēl pirmsskolā, nodrošina sākuma virzienu personības attīstībai- zināšanu iegūšanai, pašattīstībai un individualitātei. Un ir arī svarīga mijiedarbība starp vienaudžiem, kuru mēs novērojam pirmsskolas iestādēs. Mijiedarbība palīdz bērnam atrast un definēt sevi savu vienaudžu kolektīvā.

1.2. Veiksmīgas bērnu adaptācijas un komunikācijas veidošana, kā arī bērnu ar īpašām vajadzībām komunikācija ar vienaudžiem un pieaugušajiem

Pirmā profesionālā izglītības iestāde, kurā bērnam palīdz pielāgoties sociālajai videi, ir pirmsskolas iestāde. sk.3.attēls

Var izdalīt priekšrocības bērna pirmsskolas apmeklēšanā

3.attēls. Priekšrocības bērna pirmsskolas apmeklēšanā

Kā jau ir zināms, pirmsskolas vecums sadalās divos posmos: jaunākais pirmsskolas vecums un vecākais pirmsskolas vecums. Jaunākais pirmsskolas vecums ir visu cilvēkam raksturīgo psihofizioloģisko procesu straujas veidošanās posms. No tā kā bērns pieradīs pie jaunās dienu kārtības, pie nepazīstamiem pieaugušajiem un vienaudžiem, ir atkarīga turpmākā mazuļa attīstība un veiksmīga uzturēšanās pirmsskolā un ģimenē.

Diezgan bieži pēc pirmās bērnudārza apmeklēšanas dienas bērnam sākas histērija, protests pret atrašanos pirmsskolā, šeit mēs saskaramies ar tādu jēdzienu kā adaptācija.

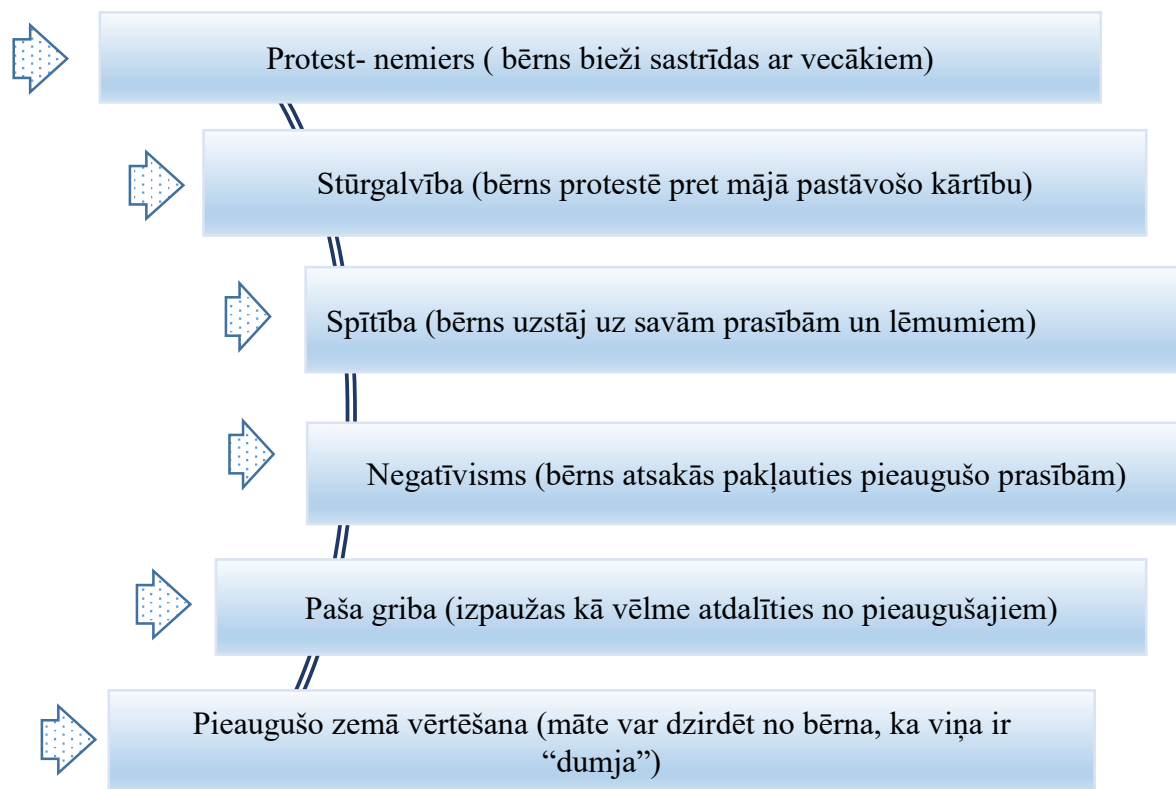
No Allana Fromma grāmatas "ABC vecākiem. Kā panākt vienošanos ar bērnu jebkurā situācijā" (*«Азбука для родителей. Как договориться с ребенком в любой ситуации»*), adaptācija tulkojumā no latīņu valodas nozīmē pielāgošanos. Tas ir viens no galvenajiem jēdzieniem, ko mūsdienās lieto psiholoģijā. Tas nozīmē indivīda garīgo veselību, tas ir harmoniju ar sevi un apkārtējo pasauli. Tāpat kā par veselu vai slimu cilvēku, var runāt par cilvēku, kas ir pielāgots dzīvei, vai nav pielāgots (Фромм,2017).sk.2.tabulu.

2.tabula. Grūtās adaptācijas kopējie iemesli pēc A.Fromma

N/p	Grūtās adaptācijas iemesli	Novēršanas (profilakses) pasākumi
1.	Dienas režīma trūkums, kas atbilst dienas režīmam izvēlētajā pirmsskolā.	Dienas režīma pielāgošana pie pirmsskolas iestādes režīma ikdienas.
2.	Bērna savdabīgu paradumu klātbūtne (knupis, obligāta televizora skatīšanās ēšanas laikā, mīļākā rotaļlieta gulēšanas laikā utt.).	Atradināt bērnu no bērna savdabīgajiem (sliktajiem) ieradumiem (piemēram, vecumam neatbilstoši knupis, ēšanas laikā skatīties televizoru); informēt pedagogu par bērna paradumiem un nodrošiniet bērnam piekļuvi, piemēram, pie iecienītas rotaļlietas ērtai labsajūtai bērnudārzā.
3.	Nespēja nodarbināt sevi patstāvīgi (ar rotaļlietu, skatīties attēlus utt.)	Konsultējieties ar pedagogu (speciālistu) par šī iemesla novēršanu, kas sarežģī bērna adaptāciju; ir nepieciešams dot bērniem brīvu laiku (vecāku uzraudzībā), lai viņi iemācītos patstāvīgi nodarbināt sevi.
4.	Higiēniskās kultūras prasmju trūkums.	Vecākiem ir jā māca bērniem ievērot higiēnas noteikumus un jāpaskaidro, kas ir labs un kas slikts (kā minimums).
5.	Bērna pieredzes trūkums komunikācijā ar bērniem un pieaugušajiem.	Neslēpt bērnu no apkārtējās pasaules. Pastaigāties ar viņu rotaļu laukumos: tur bērns iegūst saskarsmes pieredzi ar bērniem un viņu vecākiem. Pēc iespējas apmeklēt attīstošus pasākumus. Aicināt ciemos (saprāta robežās) vecmamma, vectēvus un draugus.

Veiksmīgai adaptācijai, saskaņā ar V.Dedkovu un E.Hačaturovu, mērķtiecīgai kompleksai bērna komunikācijas kultūras audzināšanai jābūt vērstai uz bērnu emocionālo un personisko kontaktu bagātināšanu ar pieaugušajiem un vienaudžiem, apmierinot bērnu vajadzības, izmantojot dažādas maņu izziņas un objektīvās apkārtējās pasaules izpēti (Дедкова, Хачатурова,2003).

L.Vigotskis apraksta, ka 3 gadu vecumā notiek bērna psiholoģiska nošķiršana no pieaugušā, kas rada priekšnoteikumus jaunas sociālās attīstības situācijas radīšanai. Bērns iziet no savas ģimenes loka robežām un nodibinātām attiecībām ar pieaugušo cilvēku pasauli. Bērns kļūst patstāvīgāks, pieaug prasības no pieaugušo puses, mainās attiecību sistēma kā ar vienaudžiem, tā arī ar pieaugušajiem. Sākas iekšējs konflikts starp savām vēlmēm, vajadzībām būt "lielam" un fizisko un garīgo spēju trūkumu. Rodas krīzes situācija, kurai ir vairākas iezīmes (Vigockis,). (sk.4.attēlu.)

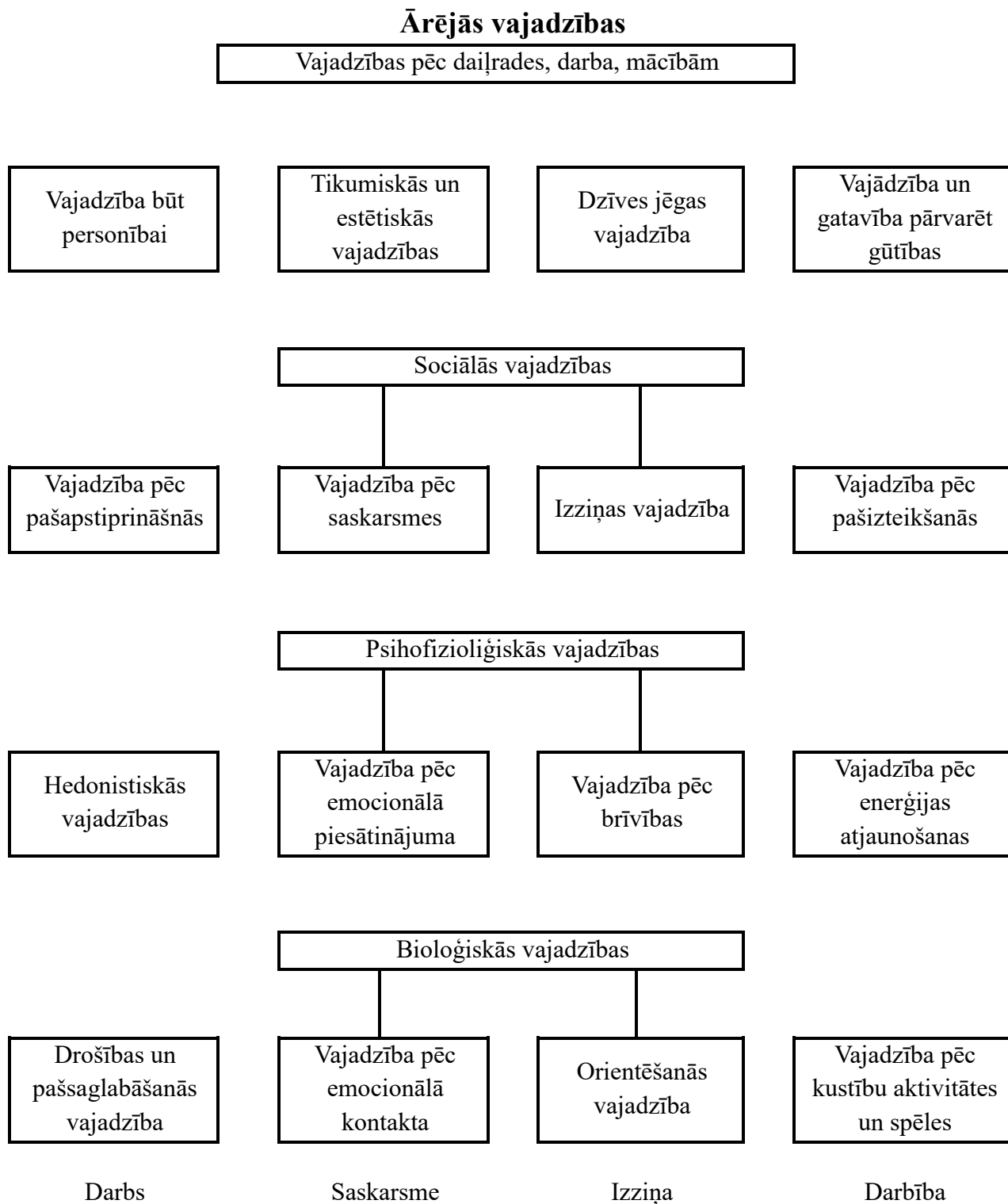
4.attēls. Krīzes situācijas iezīmes

Tādējādi es redzu pirmsskolas iestādes pedagogu uzdevumu bērna apmeklējuma sākumposmā - tas ir jautri un rotaļīgi, iesaistīt bērnu sociālajā vidē, sazinoties ar vienaudžiem, ievērojot iestādes ikdienas gaitu.

Pēc R.Aisina domām, jaunākās grupas bērniem - pozitīvas attieksmes veidošana bērniem pret saskarsmi ar vienaudžiem un pieaugušajiem, krīzes uzvedības pazīmju smaguma samazināšana, runas attīstība ar pirkstu vingrošanas palīdzību. Viena no noteiktām bērnu attīstības jomām ir bērna sociālā un komunikatīvā attīstība, kuras mērķis ir asimilēt sabiedrībā pieņemtās normas un vērtības; bērna komunikācijas un mijiedarbības attīstīšana ar pieaugušajiem un vienaudžiem; savas darbības patstāvīgums, mērķtiecības un pašregulācijas veidošanos; sociālā un emocionālā intelekta attīstība, emocionālās atsaucības, empātijas attīstība, gatavības veidošana kopīgām aktivitātēm ar vienaudžiem, cieņpilnas attieksmes un piederības sajūtas veidošana pret savu ģimenei, kā arī bērnu un pieaugušo kopienai; pozitīvas

attieksmes veidošana pret dažādiem darba un radošuma veidiem; drošas uzvedības pamatu veidošana ikdienas dzīvē, sabiedrībā, dabā, kā norādīts 5.attēlā no Vorobjova “ Bērns bērnudārzā ”.

5.attēls. Bērns bērnudārzā (pēc S.Kaverina)

«Kognitīvas struktūras nevar iemācīt tieši, spontānās attīstības procesiem vajadzīgs sociālas vides atbalsts un palīdzība, lai audzēkņi nepaliktu relatīvi nenobrieduša pakāpē vai ipat neregresētu uz iepriekšējo.» Kā atzīme D. Lieģeniece. sk.3. tabulu.

3.tabula. Bērna attīstības teorijas. (D. Lieģeniece).

Nr. p.k.	Kritērijs	Biheiviorisms (Džons, Votsons, Berhauss, Frederiks, Skiners)	Psihoanalīze (Eriks Erikson)	Kognitīvās teorijas (Žans Piažē, M. Montesori)	Hūmānistiskā psiholoģija (Levs Vigotskis, Karls Rrodžerss)
1.	Bērns kā vērtība.	Bērns attīstās “stimuls-reakcija” ietvaros. Pedagoģiskajā procesā bērns ir iedarbības objekts. Pedagoģis ir stāvokļa noteicējs.	Bērnu raksturo motivācija. Motivācijas konflikts lielākoties nav zināms.	Bērna kognitīvā darbība un iekšējo aktivitāšu “shēmas” raksturo indivīdu.	Personība ir vērtība tās veseluma (kognitīvā, emocionālā, sociāla attīstība ir respektējama).
2.	Bērna daba	Bērns veido uzvedību, paradumus.	Ja bērna vajadzības netiek apmierinātas, rodas atsvešinātība dažādās formās (regresija, agresivitāte u.c.)	Domāšana attīstas etapveidīgi.	Pašrealizācija, motivācija, vērtību izpratne.
3.	Bērna “Es” socializācija	Vide var radīt pozitīvu stimulu. Vide veido vērtības un estētiskos ideālus.	Sociālā vide personības attīstību var ietekmēt pozitīvi vai negatīvi.	Bērns ir “vientuļš” pētnieks. Pieaugušais rada mateziālo vidi.	Mijiedarbībā ar vidi indivīds pašrealizējas un veido vērtības.

Katrā valstī, katrai tautai vienmēr dzimst noteikts procents īpašu bērnu. Daži bērni patiešām neiederas ne izglītības sistēmas noteikumos, ne vispārējos dzīves noteikumos; viņiem nepastod tas, ko var darīt parastie bērni. Viņu ķermeņa vai psihi uzbūves dēļ viņiem var būt ļoti, ļoti grūti izdarīt to, ko citiem izdarīt ir viegli. Paēst, kaut ko pateikt, paiet 2 metrus, koncentrēties nodarbībā, izturēt burzmu un troksni. Mēs bieži to darām nemanot, bet dažiem no viņiem jebkura šāda darbība ir sevis pārvarēšana, darbs, varoņdarbs.

Civilizācijas attīstības līmeni nosaka sabiedrības attieksme pret tās darbspējīgajiem locekļiem: veciem cilvēkiem, bērniem un cilvēkiem ar īpašām vajadzībām. Par laimi, civilizētā pasaule virzās uz humānistisku attieksmi pret visdažādākajām veida iezīmēm. Īpašie bērni un vienkārši cilvēki pārstāj slēpties savās mājās, slimnīcās un dzīvokļos; sabiedrība viņus noraida arvien mazāk. Viņi ir starp mums, viņi vēlas dzīvot, viņiem ir nepieciešama komunikācija un pieņemšana no pārējo puses, viņu draudzīgums, sapratne un rūpes - kā faktiski jebkurai no dzīvojušiem.

Tādējādi bērniem ar īpašām vajadzībām ir nepieciešama īpaša pieeja, īpašas metodes pielāgošanai videi, jo šādu bērnu uzvedības īpašības atšķiras un var būt neadekvātas.

R.Jampoļska 1981.g. par to:

Spītība kā atteikšanās pakļauties pieaugušo saprātīgajām prasībām (piemēram, bērns atsakās iet ēst vai gulēt, kaut arī viņš ir izsalcis un vēlas gulēt, mazgāt netīras rokas, uzvilkt mēteli, kaut arī viņam ir auksti utt.)

Kaprīzes, kas izpaužas tajā, ka bērns izsaka jebkādu vēlmi, un mēģinot to apmierināt, atsakās (piemēram, lūdz lelli un, kad to saņem, viņš saka: "Es negribu šo lelli")

Spītība kā atteikšanās pakļauties pieaugušo saprātīgajām prasībām (piemēram, bērns atsakās iet ēst vai gulēt, kaut arī viņš ir izsalcis un vēlas gulēt, mazgāt netīras rokas, uzvilkt mēteli, kaut arī viņam ir auksti utt.)

Atteikšanās no kontaktiem ar skolotājiem, kad nekādi mēģinājumi iesaistīt bērnu sarunā, radīt pozitīvu attieksmi pret sevi neizdodas un nav nekādu panākumu

Atteikšanās sazināties ar citiem bērniem, kad bērns cenšas būt nošķirts no bērniem, spēlējas tikai viens; atsevišķi no citiem, raud, kad bērni pienāk pie viņa, novēršas no viņiem, nerunā, nevēlas piedalīties grupas rotaļās un aktivitātēs

Bērns ir ļoti kustīgs, nevar noturēties vienā vietā un nespēj koncentrēties nevienai aktivitātei, ātri pāriet no viena objekta uz otru, nespēj noturēt uzmanību, traucē spēlēt citiem bērniem, ir agresīvs, kliedz, atņem rotaļlietas, pēc tam saplēš tās vai nomet tās

Nemotivēta raudāšana, kas bērnam rodas visnenozīmīgākā iemesla dēļ (piemēram, skolotājs uzreiz nesasēja viņam apavu šņores)

Tādiem bērniem patiešām ir nepieciešama uzmanība, mīlestība, sapratne, rūpes, viņu pieņemšana tādu, kādi viņi ir, gan no pieaugušo puses, gan no vienaudžu puses. Saskaņā ar I.Mlodikas domām, īpašā bērna labklājība ir ļoti atkarīga no viņa apkārtējās vides. Viņam nav grūtāk nekā citiem bērniem, ja:

- Viņa tuvie cilvēki var pieņemt viņa īpašo būtību, mīlēt viņu, kopt, rūpēties par viņu, palīdzēt pielāgoties šai pasaulei un nemēģināt pārveidot viņu par "normālu", par kaut ko tādu, kāds viņš nebūs.
- Viņa apkārtēja vide neuzskata viņu par invalīdu - tas ir par nespējīgu cilvēku, kuru tikai jāpieskata un jārūpējas, bet redz ne tikai ierobežojumus, bet redz arī viņa spējas un iespējas.
- Apkārtēji un vecāki viņu nepārtraukti nesalīdzina ar citiem bērniem, būdami vīlušies un kaunējoties, ka viņš nav tāds kā visi pārējie. Salīdzināšana ir neizbēgama, taču ir iespējams salīdzināt bērnu ar sevi. Šādi bērni bieži ir īsti varoņi: tas, kas citiem ir vienkāršs, viņiem tiek dots ar neticamiem centieniem.
- Citiem cilvēkiem aiz viņa neparastā izskata izdodas ieraudzīt interesantu personību, laipnu raksturu vai vismaz cietušo bērnu, nevis tikai kaitinošu šķērslī vai izsmiekla objektu.

Zināšanas un atklāta saruna par tādu cilvēku dzīvi ir ļoti svarīgas sabiedrībai, kā arī nav jābaidās no parastu bērnu iepazīšanās ar īpašiem bērniem, jo parādīsies tādas īpašības, kā līdzdalība, uzmanība, rūpes un iecietība.

Daži pieaugušie domā, ka bērna īpatnību atzīšana un pieņemšana nozīmē "likt krustu", piekrist ierobežojumiem. Bet atzīt šos ierobežojumus nenozīmē, atzīt un izbeigt apgūt jaunas lietas, attīstīties, mainīties (Млодик,2019).

Saistībā ar iekļaujošas izglītības attīstību pirmsskolas izglītības iestādēs tiek atvērtas jaunas kombinētas ievirzes grupas, kuras apmeklē kopīgi normāli attīstošies bērni un bērni ar invaliditāti, attīstības traucējumiem. Skolotāji, kuri strādā kombinētās ievirzes grupās, bieži saskaras ar grūtībām organizēt darbu ar šādiem bērniem. Daudzi pedagogi nezina metodiskos paņēmienus, kas ļautu apmācīt šos bērnus, un viņiem ir grūtības organizēt kopīgu apmācību ar normāli attīstītiem vienaudžiem. Sakarā ar šo jautājumu par iekļaujošu pedagoģisko tehnoloģiju ieviešanu ir ļoti nopietns jautājums, kurš jārisina vispārējās izglītības organizācijām, ļaujot bērniem ar īpašām vajadzībām efektīvi "iekļauties" vispārējā izglītības vidē un kopīgi izglītot un audzināt bērnus, kuriem nav attīstības traucējumu. Iekļaujošās tehnoloģijas balstās uz īpašām korektīvām un izglītojošām pieejām, metodēm un programmām, kā arī tradicionālām darba metodēm, kas pielāgotas bērniem ar attīstības traucējumiem. Vissvarīgākais iekļaujošo tehnoloģiju izvēles un ieviešanas kritērijs ir to pielietojamība un

lietderība gan darbā ar bērniem ar attīstības traucējumiem, gan darbā ar parasti attīstošiem bērniem.

Efektīva pieeja, kas tiek izmantota ārzemēs un iegūst popularitāti, ir pieeja ABA (Applied Behavioral Analysis) pielietotā uzvedības analīze, kuras dibinātājs ir B.Skinner. Šīs pieejas mērķis ir attīstīt bērniem ar īpašām vajadzībām adaptīvas uzvedības formas, kas nepieciešamas ikdienas dzīvē, un grūti adaptīvas uzvedības samazināšanās, kas traucē normālu darbību. ABA pieeja ir balstīta uz pieņēmumu, ka iemācot, var tikt veidota jebkura uzvedības forma. Ietekme tiek veikta caur ārējo vidi. Uzvedība tiek regulēta ar atbalsta nosacījumiem: stimuliem (iepriekšējie notikumi, apstākļi) un uzvedības sekām. Tāpēc mācību procesā īpaša uzmanība tiek pievērsta motivējošu stimulu un pastiprinātāju atlasei. Iekļaujoša izglītība tas ir: rezultāti, pieredze un perspektīvas (Skinner, 1991).

Adaptācija katram bērnam ir sarežģīts process, kas prasa no pedagoga noteiktas prasmes, iesaistīšanās metodes sociālajā vidē. Pašlaik ne visas iestādes ir gatavas uzņemt bērnus ar līdzīgām problēmām, un arī ne visi bērni ar īpašām spējām bieži ir gatavi vienreizējai iekļaušanai bērnu komandā.

Tāpēc pedagogi saskaras ar bērna "vieglas" iekļaušanas vienaudžu grupā problēmu. Nepieciešams izveidot atvērtu attīstības sistēmu "pirmsskola- vecāki — sabiedrība", kā nosacījumu veiksmīgai bērnu socializācijai un komunikācijai no viena gada vecuma līdz iestāšanās brīdim skolā.

No mums ir atkarīgs, kāda būs īpašu cilvēku dzīve, jo vide, apkārtējā pasaule esam mēs paši. Dažreiz šiem cilvēkiem ir spējas, kuras nav nevienam citam. Ar savas vides atbalstu un pāri un par spīti visam viņi spēj mainīt apkārtējo pasauli (Eiņšteinis, Napoleons, Bēthovens, Ņūtons, Puškins, Mendeļevs, Čehovs un daudzi citi).

1.3. Attīstību iezīmes bērniem ar īpašām vajadzībām

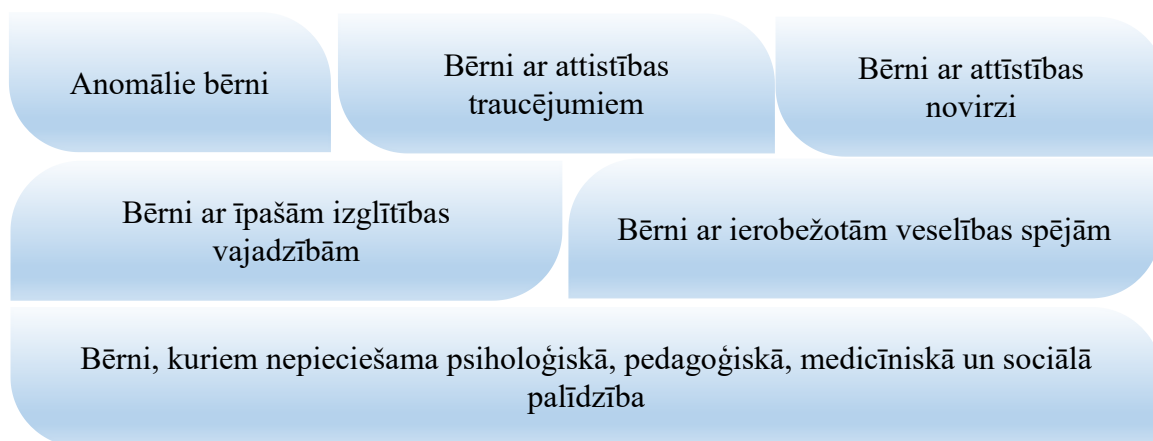
Šodien 85% bērnu piedzimst ar nelabvēlīgu veselības stāvokli un attīstības traucējumiem, no kuriem vismaz 30% nepieciešama visaptveroša rehabilitācija. Pirmsskolas vecumā bērnu, kuriem nepieciešama rehabilitācija, skaits sasniedz 25–40%, skolēnu vidū šādi bērni ir 20–30%, un vairāk par 60% ir pakļauti riskam (Матанцева, 2007).

Katram novirzes attīstības veidam ir sava psiholoģiskā struktūra, ko nosaka specifisku primāru traucējumu klātbūtne un sekundāru traucējumu kombinācija, ko izraisa primārais defekts un attīstības apstākļi. Primārie traucējumi noved pie garīgās darbības traucējumiem, grūtībām saskarsmē ar vidi, pie komunikācijas metožu un saziņas līdzekļu maiņas,

nepietiekamas verbālās starpniecības, zināšanu sagrozīšanas par apkārtējo pasauli, sociālās pieredzes nabadzības, personības attīstības izmaiņām (Мамайчук, 2000).

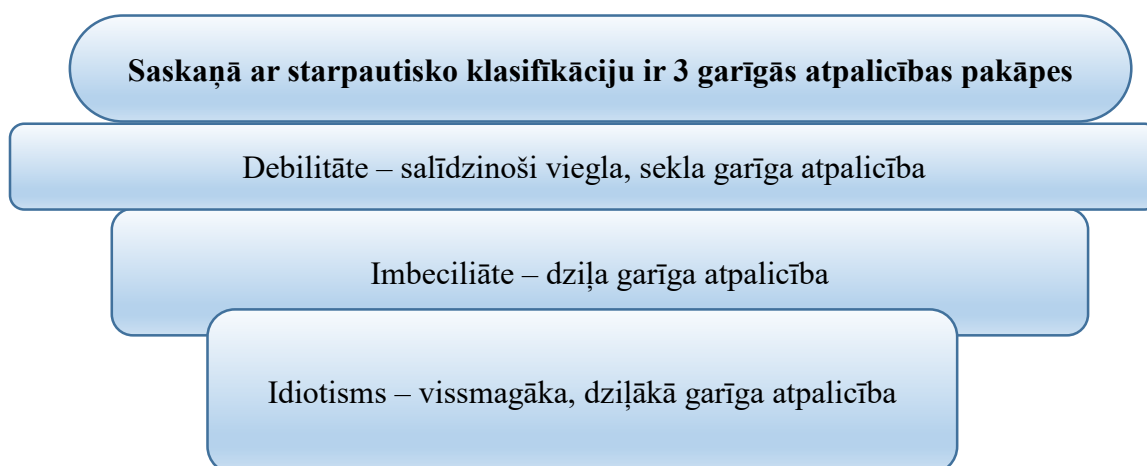
Vispārējā novirzošā attīstība kā likums ietver sevī traucēto spēju saņemt, apstrādāt, uzglabāt un izmantot informāciju, kā arī traucētu verbālās regulēšanas darbību, aizkavētu vispārināšanas un pārslēgšanas veidošanas procesu, grūtības abstraktā - loģiskā domāšanā (Семаго, 2001).

To bērnu kategoriju nosaukumi, kuri izmanto īpašos izglītības pakalpojumus, ir dažādi, un tie ietver: (sk.6.attēlu)

6.attēls. Bērnu kategoriju nosaukumi (Кулькова, 2011).

Arī viens no bērna psihofiziskās attīstības traucējumiem ir garīga atpalcība. Garīgi atpalikušie, tie ir bērni, kuriem organisku smadzeņu bojājumu rezultātā tiek novēroti normālas psihiskās attīstības traucējumi, īpaši augstākos kognitīvos procesos (aktīvās uztveres, verbāli loģiskās domāšanas, runas utt.). Garīgi atpalikušajiem raksturīga patoloģisko īpašību klātbūtne emocionālajā sfērā: paaugstināta uzbudināmība, vai gluži pretēji, inerce; interešu un sociālās motivācijas veidošanās grūtības. (sk.7.;8.;9. attēlus.)

7.attēls. 3. garīgās atpalcības pakāpes

Saskaņā ar mūsdienu starptautisko klasifikāciju, kuras pamatā ir psihometriskie pētījumi, garīga atpalcība ir sadalīta trīs vieglas formās (IQ 40-69 robežās):

- Mērenu (IQ 35-49 robežās)
- Smagu (IQ 20-34 robežās)
- Dziļu (IQ zemāk par 20)

8.attēls. Trīs garīgas atpalcības viegla forma (IQ 40-69 robežās)

Psihologi izšķir etioloģisko 3 garīgās atpalcības

Klīniskā (organisku smadzeņu bojājumu klātbūtne)

Psiholoģiskā (pastāvīgs kognitīvās aktivitātes traucējums)

Pedagoģiskā (zemas mācīšanās spējas)

9.attēls. 3. garīgās atpalcības etioloģisko faktoru grupas (Лубовский, 2003).

Arvien biežāk ir sastopami garīgi atpalikuši bērni, ir tie bērni, kas cieš no "autisma". Uz šodien, saskaņā ar Amerikas slimību kontroles un profilakses centru (*U.S. Centers for Disease Control and Prevention*) datiem, katram no 88 bērniem ir autisms. Zēnu vidū slimības izplatība ir augstāka nekā meiteņu vidū, un tā ir 1 no 42 cilvēkiem.

Autisms šobrīd tiek uzskatīts par īpašu garīgās attīstības traucējumu veidu, kura specifika ir saistīta ar bērna bioloģiskā deficīta īpašībām. Šī trūkuma raksturs joprojām nav pietiekami skaidrs, tomēr ir pierādīts, ka tam ir sistēmisks raksturs un tas izpaužas ne tikai ar traucētu atīstību augstākas nervu aktivitātes darbību, bet arī daudzās somatiskās problēmās (Мальтинская, 2017).

Natālija Čallisa un Horācijs V. Djūijs Austrumu Eiropas vēstures gadagrāmatā (*Ежегодник по истории Восточной Европы*) rakstīja, ka daudziem Senā Krievijā no svētajiem muļķīšiem vai garā vājajiem bija atzīmēti autisma uzvedības elementi: viņi bija neverbāli, vienaldzīgi pret sociālajām konvencijām, iespējams arī nejutīgi pret sāpēm; dažiem ir bijusi epilepsija (tiek uzskatīts, ka aptuveni 30% cilvēku ar autismu ir epilepsija).

Dž. M. Itars, veicot rūpīgu šādu bērnu izpēti savā darbā ar nosaukumu "Mutisms, ko izraisa intelektuālo funkciju bojājums" (*Мутизм, вызванный поражением*

интеллектуальных функций, 1828), to raksturoja šādi: ka bērni ar intelektuālu "mutismu" ir asociāli, piedzīvo milzīgas grūtības, veidojot draudzīgas attiecības ar vienaudžiem, pieaugušos izmanto tikai kā instrumentus savu vajadzību apmierināšanai, izrāda būtiskus traucējumus runas un valodas attīstībā (īpaši personvārdu lietošanā).

Bet pirmo "autisma" definīciju 1911. gadā sniedza Šveices psihiatrs E. Bleulers. Bleulers izvirzīja hipotēzi par šķelšanos, psihies šķelšanos, un klīniskajā līmenī "šķelšanos" izpaužas autisms, viens no vissvarīgākajiem šizofrēnijas simptomiem, kas nozīmē "aktīva aiziešana no ār pasaules un iekšējās dzīves pārsvars". Savukārt V. Giljarovskis 1938. gadā savos rakstos rakstīja par autismu kā sava veida "ES" apziņas pārkāpumu.

Saskaņā ar L. Kanera novērojumiem bērni, "autisti" izrādīja kopīgas iezīmes, no kurām galvenā bija pārmērīga izolācija, noslēgšanās, izvairīšanās no jebkāda kontakta ar cilvēkiem, runas attīstības traucējumi un nepieciešamība daudzkārt atkārtot vienas un tās pašas darbības un vienmuļību, un doto pazīmju izpausmes sākums tika atzīmēts jau pirmajā bērna dzīves gadā. Autismu Kaners definēja kā "afektīvā kontakta traucējumus", bet Aspergers aprakstīja bērnus, kuri, kaut arī raksturojās ar afektīvā kontakta trūkumu, spēja normāli lietot bez emocionālu runu. Abi zinātnieki atklāja, ka tādiem bērniem no agrākajiem dzīves gadiem bija raksturīga vājināšana vai pilnīga kontakta ar vidi neesamība, redzamu interešu trūkums un neadekvāta emocionāla reakcija, viņiem nebija novērota mērķtiecīga darbība. Kustību jomā viņi bieži bija nespējīgi un bezpalīdzīgi, ilgu laiku viņi nevarēja iemācīties ģērbties un viņiem bija nepieciešama palīdzība, bieži sarunājās paši ar sevi, bieži gadījās neadekvātas emocionālas reakcijas, piemēram, nemotivēti smaidi un smiekli, viņi radīja iespaidu, ka ir atrauti, iegremdēti savā iekšējā pasaulē. S. Foerstera 1961. gadā savā darbā "Autisku bērnu pozitīvs uzmundrinājums un neadekvāta uzvedība" (*Позитивное поощрение и неадекватность поведения аутичных детей*) izteica domu, ka daudzas autisku bērnu uzvedības un runas anomālijas var samazināt un izlīdzināt, izmantojot sistemātiskas uzvedības nodarbības pēc modifikācijas programmas. S. Foerstera atzīmēja interesantu novērojumu, ka jebkura autisku bērnu dīvaina uzvedība var būt saziņas veids, un šādiem cilvēkiem var iemācīt adekvātāk sazināties.

Balstoties uz saviem novērojumiem un darba pieredzi, E. Šoplers un R. Reihlers apstiprināja pieņēmumu, ka autisma cēlonis ir vēl nezināmas organiskas smadzeņu anomālijas, nevis vecāku vardarbība pret bērniem.

1. Spītība kā atteikšanās pakļauties pieaugušo saprātīgajām prasībām (piemēram, bērns atsakās iet ēst vai gulēt, kaut arī viņš ir izsalcis un vēlas gulēt, mazgāt netīras rokas, uzvilkt mēteļi, kaut arī viņam ir auksti utt.);

2. Kaprīzes, kas izpaužas tajā, ka bērns izsaka jebkādu vēlmi, un, mēģinot to apmierināt, atsakās (piemēram, lūdz lelli, un, kad to saņem, viņš saka: "Es negribu lelli");
3. Nemotivēta raudāšana, kas bērnam rodas visnenozīmīgākā iemesla dēļ (piemēram, skolotājs uzreiz nesēja kurpju šņores);
4. Atteikšanās no kontaktiem ar skolotājiem, kad nekādi mēģinājumi iesaistīt bērnu sarunā, radīt pozitīvu attieksmi pret sevi, nav veiksmīgi;
5. Atteikšanās sazināties ar citiem bērniem, kad bērns cenšas būt nošķirts no bērniem, spēlējas tikai viens; atsevišķi no citiem, raud, kad bērni nāk pie viņa, novēršas no viņiem, nerunā, nevēlas piedalīties grupas rotaļās un aktivitātēs;
6. visu laiku atrodas kustībā - bērns ir ļoti kustīgs, nevar noturēties vietā un nevar koncentrēties nevienai darbībai, ātri pāriet no viena objekta uz otru, nespēj noturīgi pievērst uzmanību, traucē citiem bērniem spēlēt, ir agresīvs, kliec, atņem rotaļlietas, pēc tam tās saplēš vai noiet.

Cerebrālā trieka (turpmāk - BCT) ieņem vienu no vadošajām vietām bērnu invaliditātes struktūrā neiroloģiskā profila ziņā. Saskaņā ar dažādiem zinātniskiem datiem BCT sastopamība ir no 2,5 līdz 9 gadījumiem uz 1000 jaundzimušajiem (*Белякова, 2011*).

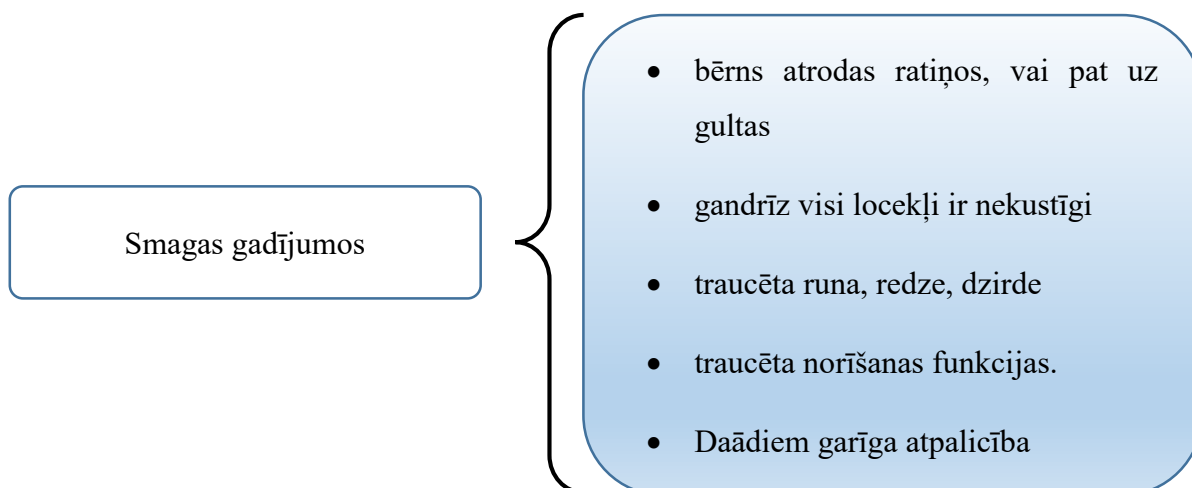
Cerebrālā trieka ir smadzeņu traucējumi (asins izplūdums smadzenēs), kuru ietekmē tiek ierobežota bērna spēja pārvietoties, kā arī saturēt ķermeni un noturēt līdzsvaru. Smadzeņu traumas dēļ smadzenes zaudē kontroli par noteiktam ķermeņa daļām. Kaut gan bērnam ir visi vajadzīgie muskuļi, smadzenes vairs nespēj kontrolēt muskuļu atbilstošu darbību.

“Cerebrāla trieka” apvieno vairākas citas specifiskas diagnozes, kas nosaka cerebrālās triekas specifisko veidu, kuras smadzeņu daļas trieka ir skārusi. Var būt dažādas smaguma pakāpes – viegla vai smaga. Ja ir smaga tas var izraisīt ne tikai kustību traucējumus, bet arī lēkmes, garīgo atpalcību, epilepsiju, ka arī valodas problēmas, grūtības mācībās, sensorās (dzirdes un redzes) problēmas.

Bērniem ar cerebrālo tieku pārsvarā ir pārvietošanās problēmas un koordinācijas grūtības dažādas pakāpēs:(sk.10.attēlu).

Viegla koordinācijas problēma:

- daļēji pārvietošanas grūtības,
- daļēji traucēta spēja staigāt,
- grūtības pārvaldīt kājas.

10.attēls. Koordinācijas grūtības dažādas pakāpēs (Nīmante,2002).

Līdzsvara un kustību koordinācijas traucējumi. Līdzsvara un koordinācijas reakciju veidošanās trūkums - ataksija izpaužas gan statikā, gan kustībā. Rumpja ataksija tiek novērota nestabilitātes formā, sēžot, stāvot un ejot. Smagos gadījumos bērns nevar sēdēt vai stāvēt bez atbalsta. Līdzsvara traucējumi rodas ar atvērtām un aizvērtām acīm. Lokomocijas (pārvietošanas) traucējumi izpaužas gaitas nestabilitātes formā: bērni staigā nedaudz šūpojoties, atkāpjoties uz sāniem, lai kompensētu plaši izvietoto kāju defektu. Koordinācijas traucējumi izpaužas neprecizitātē, nesamērīgas kustībās (galvenokārt roku). Bērns nevar precīzi satvert priekšmetu un ievietot to noteiktā vietā; veicot šīs trāpa garām, viņam tiek novērota trīce. Traucēta smalku, diferencētu kustību koordinācija. Rezultātā bērns saskaras ar grūtībām manipulatīvās darbībās un rakstot. Bērniem ir grūti mest bumbu mērķī, noņert to. Līdzsvara un koordinācijas reakciju trūkums ir raksturīgs BTC atbniska-astātiskajai formai, kad tiek skarta smadzenīšu sistēma (Семенова, Махмудова,1979).

Komunikācijas traucējumi bērniem ar cerebrālo trieku izpaužas runas nepietiekamā attīstībā, un neizveidota izteiksmīgi-mīmisku (kontakta skatiena, sejas izteiksmju, balsu) un objektīvi efektīvu (žestu) saziņas līdzekļu dēļ. Izteikti kustību traucējumi un runas traucējumi bērnu cerebrālās triekas gadījumā apgrūtina šo bērnu saskarsmi ar apkārtējiem, negatīvi ietekmē visu viņu attīstību, veicina negatīvu rakstura iezīmju veidošanos, uzvedības traucējumu parādīšanos. Pēc zinātnieku pētījumiem, runas attīstības atpalcība bērniem ar cerebrālo trieku ir saistīta ne tikai ar veidojošo smadzeņu garozas daļas novēlotās nobriešanas ātrumu, bet arī ar ierobežoto zināšanu un uzskatu daudzumu par apkārtējo vidi, saturīgu un praktisku darbību un sociālo kontaktu trūkumu. Tas ir saistīts ar faktu, ka lielākā daļa bērnu ar diagnosticētu BCT ir vai nu aprobežoti tikai ar medicīnisko aprūpi, vai atrodas mājas apstākļos, jo nav iespējas apmeklēt izglītības iestādes (Левченко, Приходько, 2001).

Bērnu cerebrālā trieka (BCT) ir nopietna nervu sistēmas slimība, kas bieži noved pie bērna invaliditātes. Pēdējos gados tā ir kļuvusi par vienu no visbiežāk sastopamajām bērnu

nervu sistēmas slimībām. Tās izpausmju biežums sasniedz vidēji 6 no 1000 jaundzimušajiem (no 5 līdz 9 dažādos reģionos). Bērni ar cerebrālo trieku nezina daudzas apkārtējās objektīvās pasaules parādības un sociālās jomas, un visbiežāk viņiem ir tikai priekšstats par to, kas bija viņu praksē. Tas ir saistīts ar sekojošiem iemesliem:

- piespiedu izolācija, bērna kontaktu ar vienaudžiem un pieaugušajiem ierobežošana, sakarā ar ilgstošo nekustīgumu vai kustību grūtību dēļ;
- grūtības izzināt apkārtējo pasauli priekšmeta-praktiskās darbības procesā, kas saistīts ar kustību un sensoro traucējumu izpausmi (Качесов, 2005).

Psihopatoloģisko sindromu attīstība bērnam ar cerebrālo trieku ir atkarīga no viņa pareizās audzināšanas. Savlaicīga diagnostika un koriģējoša palīdzība bērniem ar kustību patoloģiju ir viena no vissvarīgākajām darba jomām bērnu speciālās izglītības jomā. Runa iet par maksimāli iespējamo bērnu socializāciju un adaptāciju, izmantojot korekcijas un attīstības izglītību. Šīs apmācības vissvarīgākā daļa ir bērnu motorisko prasmju attīstīšana, proti, vispārējās, smalkās un artikulatīvās motorikas (Белякова,2011).

Bērniem ar tik nopietnu slimību kā cerebrālā trieka nepieciešama ne tikai medicīniska, bet arī pedagogiska palīdzība. Viņu vecākiem nepieciešams kopā ar speciālistiem - skolotājiem, ārstiem sastādīt vienotu ietekmes kompleksu uz bērnu. Bērnu nepieciešams iemācīt pareizām kustībām, jāpiemēro defektam atbilstoša terapeitiskā vingrošana, jāstrādā uz trenāžieriem, jāpiemēro hidroterapija, ilgstoša masāža, ortopēdiskie līdzekļi. Agrīnai logopēdiskajai darbībai ir liela nozīme. Fizioterapeitiskā un logopēdiskā efektivitāte palielināsies medakamentozas ārstēšanas dēļ. Tajā pašā laikā jāveic nepieciešamais koriģējošais darbs, kura mērķis ir bērna vispārējā attīstība, novērst nevēlamu personības iezīmju parādīšanos viņā, piemēram, spītību, aizkaitināmību, raudāšanu, nedrošību, bailīgumu (Смирнова,2003).

Aplūkosim arī bērnus ar uzmanības deficīta traucējumiem - hiperaktivitātes traucējumiem (UDHS).

19. gadsimtā terminu uzmanības deficīta hiperaktivitātes traucējumi (UDHS) sauca par uzmanības deficīta hiperkinētiskiem traucējumiem. Amerikas Psihiatrijas asociācija ir lietojusi šo terminu bērniem, kuriem tika novēroti pastāvīgi un nepiemēroti viņu vecumam neuzmanības, hiperaktivitātes un impulsivitātes simptomi. Pēc viņu domām, bērns ar uzmanības deficīta hiperkinētiskiem traucējumiem var ienirt neapmierinātības stāvoklī (situācijā, kad vēlmes neatbilst pieejamajām iespējām) vai izjust bezcerības sajūtu. 1902. gadā angļu ārsts Džordžs Stills pirmo reizi aprakstīja hiperaktivitātes simptomus. Viņš uzskatīja, ka simptomu parādīšanos izraisīja vājš "kavējošs gribasspēks" un "tikumiskā kontroles trūkums"(Мэш, Вольф,2003).

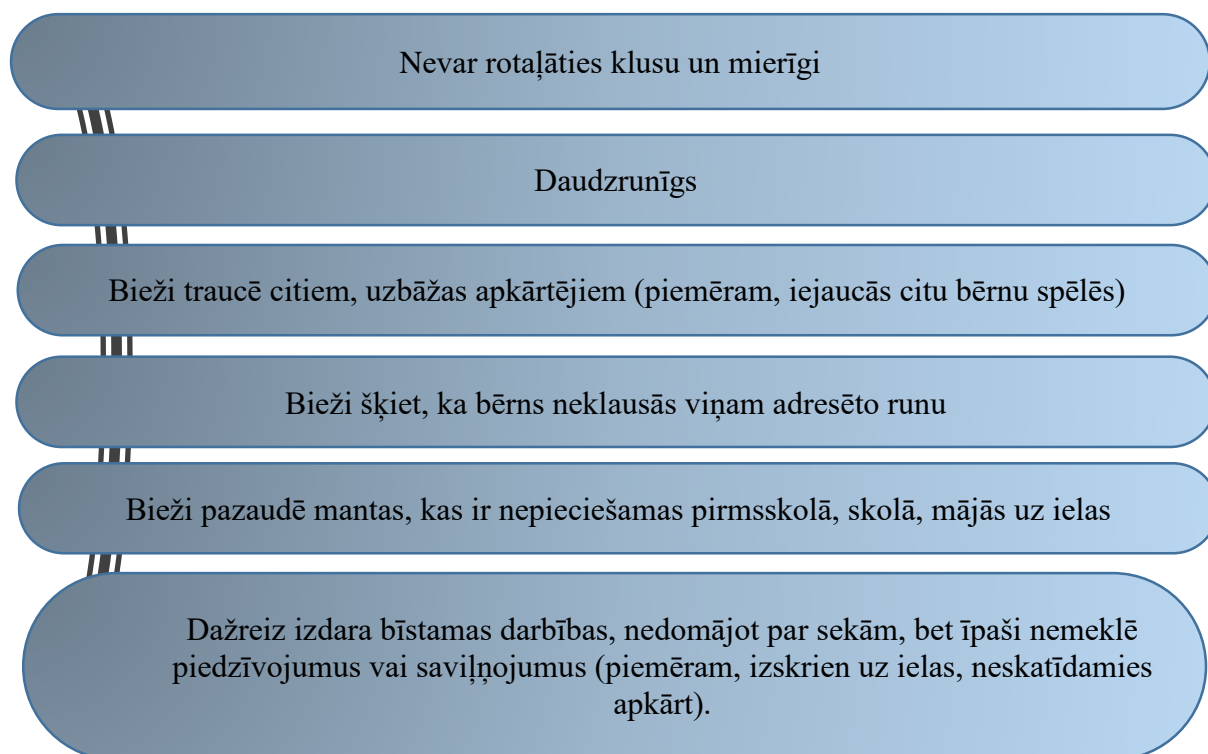
Pēc Mahrinas E. un Petrovas E. domām, uzmanības deficīts un hiperaktivitātes traucējumi (UDHS) ir viens no visbiežāk sastopamajiem psihoneiroloģiskajiem traucējumiem. UDHS ir visizplatītākais uzvedības traucējumu un mācīšanās grūtību cēlonis pirmsskolas un skolas vecumā, problēmas attiecībās ar citiem, kā rezultātā rodas zems pašnovērtējums. Galvenās UDHS izpausmes ir uzmanības deficīta traucējumi (uzmanības deficīts), impulsivitātes un hiperaktivitātes pazīmes. Ja hiperaktivitātes pazīmes parasti samazinās pašas par sevi bērnam augot, uzmanības traucējumi, uzmanības novēršana un impulsivitāte viņam var palikt daudzus gadus, kalpojot par auglīgu augsni neurozēm, sociālai nepareizai noregulēšanai.

Hiperaktivitātes pazīmes bērnam parādās jau agrā bērnībā. Nākotnē bērna emocionālā nestabilitāte un agresivitāte var izraisīt saskarsmes grūtības un neatbilstošu uzvedību ģimenē un skolā.

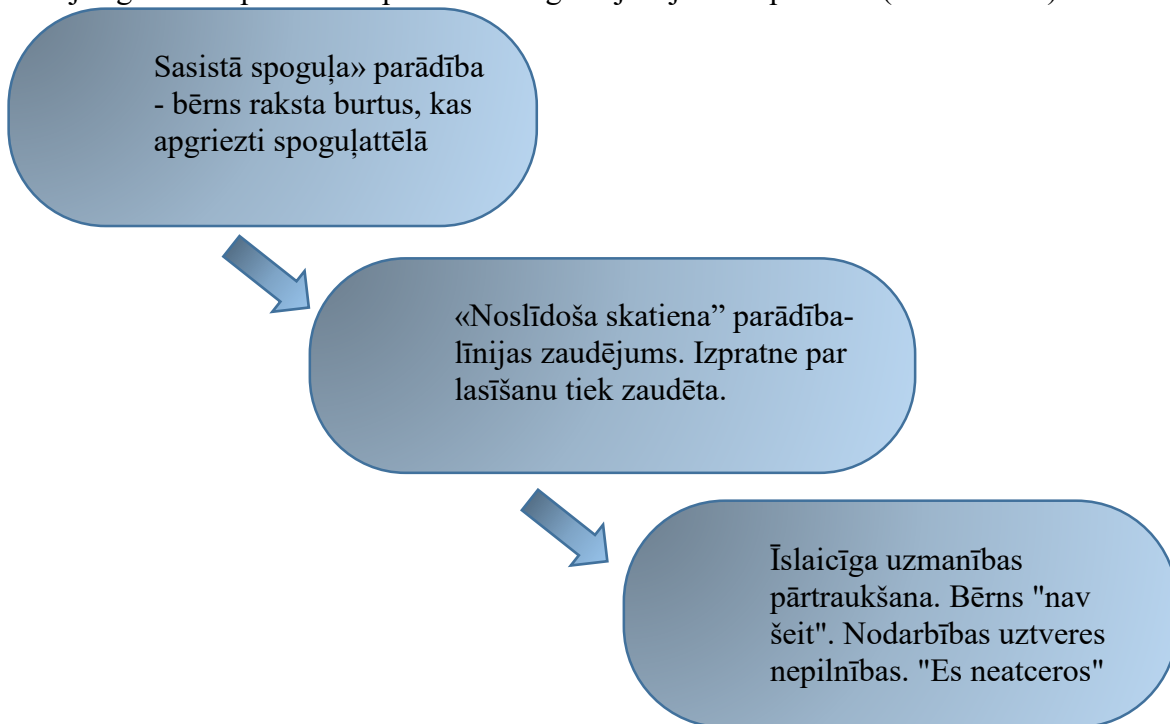
Var izdalīt dažas pazīmes, kuras var identificēt kā diagnostikas simptomus bērniem ar UDHS: (sk.11.attēlu)

- Roku un kāju nemierīgas kustības. Sēžot uz krēsla, raustās, lokās(извивается).
- Viņš nevar mierīgi sēdēt uz vietas, kad viņam to lūdz
- Viegli novērš uzmanību uz citiem stimuliem
- Ar grūtībām sagaida savu kārtu spēļu laikā un dažādās situācijās komandā (klasē, ekskursijās un svētkos)
- Bieži atbild uz jautājumiem bez vilcināšanās, nenoklausoties tos līdz galam
- Veicot piedāvātos uzdevumus, rodas grūtības (kas nav saistītas ar negatīvu uzvedību vai izpratnes trūkumu).
- Ar grūtībām saglabā uzmanību veicot uzdevumus vai rotaļu laikā
- Bieži pāriet no vienas nepabeigtas darbības uz otru

11. attēls. diagnostiskie simptomi bērniem ar UDHS (turpinājums)

Pēdējos gados šīs problēmas pētnieki ir reģistrējuši jaunas īpašības: (sk.12.attēlu.)

12.attēls. Jaunās īpašības bērniem ar UDHS (Заваденко, 2001).

Izpētot uzmanības īpašības sākumskolas vecuma bērniem ar UDHS, A.Tambieva un S.Medvedeva atklāja, ka vecuma dinamika bija ievērojami līdzīga, savukārt uzmanības intensitāte šiem bērniem neuzlabojās līdz desmit gadu vecumam. Pētnieki to attiecina uz smadzeņu puslodes garozas priekšējo asociatīvo daļu neirofizioloģisko vai anatomisko defektu. Bērns bieži rīkojas nedomājot, izpaužoties viņa impulsivitātei. Tāds bērns nodarbību laikā izklie dz atbildi, nenoklausoties līdz galam jautājumu, pieceļas bez atļaujas, pārtrauc citus, nespēj sagaidīt savu kārtu spēļu un nodarbību laikā un var izdarīt pārsteidzīgas neapdomātas darbības. Kustību bezbremzēšanu bērniem ar UDHS raksturo tas, ka viņi ir pārāk kustīgi. Šādi bērni pastāvīgi skrien, lec, cenšas kaut kur uzkāpt. Kustību jomā bērniem ar UDHS tiek konstatēti arī kustību koordinācijas traucējumi, smalkās motorikas traucējumi. Grūtības saglabāt līdzsvaru un vizuālās-telpiskās koordinācijas trūkums kļūst par iemeslu motoriskai neveiklībai, nespējai sporta nodarbībās un paaugstinātu traumu risku. Arī mājās tādus bērnus bieži nesaprot. Vecākus kaitina tas, ka viņi ir nemierīgi, uzbāzīgi, emocionāli nestabili, nedisciplinēti, nepaklausīgi, nekārtīgi, nespēj uzņemties atbildību par ikdienas uzdevumiem un nepalīdz vecākiem. Tajā pašā laikā aizrādījumi un sodi nedod vēlamos rezultātus (Тамбиев,2001).

J.Ševčenko, A.Koshelevas, L.Alekseevas pētījumi parādīja, ka bērniem ar UDHS ir nabadzīga emocionālā sfēra. Viņu zīmējumi, nav izteiksmīgi krāsu ziņā, stereotipi un virspusējie attēli, emocionālās izpausmes attiecībā pret citiem cilvēkiem ir seklas. Arī runas traucējumi tiek konstatēti bērniem ar UDHS. Savā runā viņi lieto maz vietniekvārdus un saikļus, kas rada grūtības izprast viņu izteikumu nozīmi, viņiem nav izpratnes par runā izteiktajām emocijām, reakcijām, humoru. Viņi nevar vadīt sarunu, mainīt runas stilu atkarībā no sarunu biedra vecuma.

Bērniem ar UDHS nodarbībām jābūt šādām:

- Pirmkārt, skolotājiem un klasesbiedriem jābūt izpratnei par to, kas ir bērni ar UDHS, un attieksmei pret viņiem jābūt lojālai.
- Otrkārt, nodarbībām jābūt ne ilgāk kā 30. minūtes, jo šādi bērni ir nenoturīgi un hiperaktīvi.
- Treškārt, jaunas tēmas ieviešanai vajadzētu būt stundas sākumā. Nodarbības beigās varat apkopot aplūkoto materiālu.
- Ceturtkārt, ir nepieciešams veikt pārtraukumus, izmantojot fiziskus vingrinājumus.
- Piektkārt, tādiem bērniem nepieciešams veltīt daudz laika un, pēc iespējas attiekties pret katru individuāli (Кошелева, Алексеева, 2002).

Pamatojoties uz UDHT bērnu psiholoģisko īpašību analīzi, var secināt, ka bērni ar uzmanības deficīta hiperaktivitātes traucējumiem nav gluži gatavi skolai. Viņiem ir nepietiekami izveidotas skolas prasmes. Viņi vāji pārvalda lasīšanu, rakstīšanu un skaitīšanu.

Šiem bērniem ir grūti pārvaldīt savu emocionālo stāvokli. Viņiem ir grūti organizēt savu darbību. Viņiem ir problēmas sociālajā mijiedarbībā. Tas viss var izraisīt nopietnas garīgas problēmas un veselības problēmas (miega traucējumi un riska tieksme). Tāpat bērniem ar īpašām vajadzībām, kuriem ir diagnosticēts autisms un bērnu cerebrālā trieka, nepieciešamas īpaši izstrādātas mācību metodes, lai viņi veiksmīgi pielāgotos sociālajai videi.

1.4. Metodes un paņēmieni jaunākā pirmsskolas posma bērnu ar īpašām vajadzībām sociālo un komunikatīvo prasmju veidošanā

Kopš agras bērnības bērniem attīstās iniciatīvas, veicot patstāvīgu darbību, un atbilstoši savām iespējām risinot izglītības problēmas. Iniciatīvs bērns ir rotaļu organizētājs, aktīvs dalībnieks un koordinators. Pats bērns var izvirzīt mērķus spēlēs, praktiskās aktivitātēs un veikt darbības. Un bērni ar īpašām vajadzībām ir tādi paši bērni, kuriem ir jāpalīdz risināt izglītības un audzināšanas problēmas, sekmīgai socializācijai un komunikācijai ar apkārtējo pasauli.

Radot bērnam nepieciešamos apstākļus, var viegli veidot iniciatīvu, radot problemātiskas situācijas, neizmantojot norādījumus. Bērnam jā māca būt patstāvīgam, pieļaujot kļūdas un neveiksmes. Lai sasniegtu mērķi, ir svarīgi ņemt vērā bērna iespējas. Viens no bērna aktivitātes un personības attīstības rādītājiem ir iniciatīva objektīvas darbības īstenošanā ņemot vērā bērna iespējas. Pārmērīgas prasības var kavēt iniciatīvas attīstību. Pēc D.Elkonina un N.Mihailenko domām, bērns kļūst patstāvīgāks, un tas nozīmē, ka paaugstinās iniciatīvas attīstības līmenis dažāda veida aktivitātēs - spēlē, saskarsmē, praktiskajā, objektīvajā darbībā (Кудрявцев, 2015).

Saskarsmē iniciatīva palīdz kontaktēties gan ar pieaugušajiem, gan ar citiem bērniem, ņemot vērā sociālās mijiedarbības normas. Ļoti svarīga ir bērna sociālā orientācija. Bērnam ir svarīgi, lai viņš tiktu pieņemts grupā, ieņemtu tajā vienādu vietu (apzinātos savu piederību tai, bet tajā pašā laikā būtu pašpietiekams). Pirmsskolas vecuma bērnam jāspēj organizēt rotaļu, iesaistīt bērnus līdzdalībā un aktīvi uzņemties vadošās lomas. Grupas darba procesā ir jāņem vērā visu bērnu un katra atsevišķi iespējas un spējas.

Izglītojošās aktivitātēs ir iespējams organizēt pāru darbu, kur viens ir aktīvs dalībnieks, bet otrais ir koordinators (novēro, kā otrs veic uzdevumu, kādā secībā, klausās, jautā, ja kaut kas nav skaidrs). Pēc tam spēlētāji apmainās ar lomām. Izpildes varianti var būt saistīti ar pāru

izvēli (pārī var saskaņot tuvus bērnus vai dažādu attīstības līmeņu bērnus), uzdevuma saturu (sarežģītībā utt.). Izvēle var attiekties uz nodarbību, darbības veidu, uzdevumu, materiālu, partneri, grupu utt. (Вентана-Граф, 2015).

Patstāvība - subjekta spēja veikt darbību bez citu cilvēku norādījumiem - ir viena no personības darbības vadošām īpašībām (Кудрявцева, Вентана-Граф, 2007).

Spilgts piemērs patstāvības attīstīšanā ir objektīvā darbībā. D.Elkonins nosauca sekojošus objektīvas darbības patstāvības veidošanās posmus:

1. bērns veic darbību kopā ar pieaugušo;
2. bērns sāk veikt darbību kopā ar pieaugušo un pabeidz pats (kopīgi- sadalīta darbība);
3. bērna patstāvīga darbība, pamatojoties uz redzēto un pieaugušā verbālo vadību.

Jebkuras patstāvīgas darbības veikšana nozīmē: - labu priekšstatu par gala rezultātu, to kādam jābūt rezultātam; orientējas īpašībās, korelē tās savā starpā (piemēram, riņķu lielums piramidā utt.); prot darboties (paņem riņķi un precīzi to uzliek utt.); kontrolē savu darbību, pamatojoties uz sensoriem orientieriem (Д.Эльконин, 2010).

Bērna mijiedarbība ar pieaugušo ir strukturāla un iziet noteiktus posmus. Veicot patstāvīgu darbību, bērns pieņem mērķi (vai pats to izvirza), orientējas apstākļos, veic, kontrolē. Pastāv darbību algoritms un to secība. Rezultātā bērni savā darbībā kļūst patstāvīgi un neatkarīgi. Atbildība ir personas sociālo normu un noteikumu ievērošana. Atbildību var raksturot kā tikumisku normu un noteikumu apzināšanos, kas nosaka darbības motīvus, darbības emocionālo krāsojumu, paškontroles un pašregulācijas klātbūtni, patvaļu, spēju regulēt savu uzvedību un saskaņot to ar sociālajām normām un noteikumiem.

Tādējādi var atzīmēt, ka galvenie uzdevumi priekšmetiskās, rotaļu, vizuālās un dažādu cita veida aktivitāšu organizēšanas sistēmā kopā ar šo aktivitāšu attīstīšanas uzdevumiem ir bērnu personiskās attīstības uzdevumi (И.Гапонов, Т.Бурцева, Н.Русских).

Jāatzīmē, kas ir nepieciešams: radīt apstākļus, lai bērni varētu brīvi izvēlēties aktivitātes un dalībniekus kopīgās aktivitātēs; pašu bērnu pieņemtie lēmumi, savu jūtu un domu izteikšana, kā arī atbalsts bērnu iniciatīvai un patstāvības dažāda veida aktivitātēs (rotaļās, pētījumos, projektos, kognitīvos utt.). Bērnu patstāvības asimilāciju veicina bērnu spēja noteikt mērķi (vai pieņemt to no skolotāja), pārdomāt ceļu tā sasniegšanai, īstenot savu plānu, novērtēt rezultātu no mērķa pozīcijas. Rotaļu darbībā bērns viegli izveido plānu un to īsteno. Ar iztēles palīdzību parādās jauni varoņu sižeti, varoņi un to īpašības. Notiek spēle ar objektiem neatkarīgi no to patiesajām īpašībām. Telpa tiek pārveidota saskaņā ar sižetu. Rotaļu aktivitātēs pirmsskolas vecuma bērnam ir brīvprātīgas uzvedības un pašreizējās situācijas pārvarēšanas pieredze.

Radošums rotaļā ir augstākā bērnu patstāvības forma, un to veicina radošu situāciju radīšana rotaļās, teātra, mākslas un vizuālās radošās aktivitātēs (Н.Михайленко, Н. Короткова. 2000).

Risinot pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanas un socializācijas problēmas, skolotāji izmanto dažādas formas, metodes un paņēmienus, kas veicina garīgo un tikumisku vērtību veidošanos un attīstību.

Pēc O.Bogdanovas un O. Kalininas domām, lomu rotaļai, kas izaug no reālām sociālajām attiecībām, ir svarīga loma bērna socializācijas procesā, jo tajā viņš apgūst sociālās lomas, iemācās pildīt dažādas sociālās funkcijas, mācās komunicēt, sadarboties, uzklausa citu viedokli. Tieši tāpēc lomu spēle dod bērnam iespēju mijiedarboties ar tādiem dzīves aspektiem, kas viņam reālajā praksē nav pieejami, un tā ir pirmsskolas vecuma bērna vadošā darbība. Tajā, no vienas puses, pateicoties runas darbībai, tiek asimilētas sociālo attiecību normas, un, no otras puses, tiek veidots pats personiskās uzvedības mehānisms, viņu uzvedības pakļautība ideālajam tēlam, kas kļuvis par bērna darbības motīvu.

Bērna rotaļnodarbības galvenais motīvs ir iespējami labāk izpildīt uzņemto lomu, rīkoties "kā pieaugušais". Šis motīvs pakļauj bērna tūlītējos impulsus un ir vadošais (Выготский, 2000).

Tā kā rotaļas ir pirmsskolas vecumā ir vadošā darbība, koriģējošās un attīstības aktivitātes tiek veiktas rotaļīgā veidā, ar dažādu vizuālo materiālu un rotaļlietu palīdzību bērni daudz aktīvāk iesaistīsies korekcijas, mācību un radošajos procesos, demonstrēs savas garīgās, fiziskās un emocionālās īpašības. Kā arī bērniem būs vieglāk uztvert un asimilēt izglītības programmu.

Korekcijas attīstošās darbības tiek veidotas saskaņā ar sekojošiem nosacījumiem:

- 1) Izmantot emocionālos faktorus: rosināt interesi, ieviest emocionālo piesātinājumu. Interesei jābūt saistībā ar pašu nodarbības priekšmetu;
- 2) ziņojamā materiāla daudzveidība apvienojumā ar tā izpaušanas un noformējuma konsekvenci un saskaņotību;
- 3) nodrošināt bērniem iniciatīvu, veicot uzdoto uzdevumu.

Ietekme, kuras mērķis ir uzmanības attīstīšana, būtu jāpasniedz rotaļīgā un emocionāli bagātā formā (Осипова, 2004).

Visas korekcijas attīstošās programmas nodarbības ir strukturētas pēc sekojošā principa:

1. Bērnu motivācija darbībai (aktivitāšu organizēšana tā, lai bērni to pieņemtu, pievienojot emocionālu piesātinājumu ar dažādu dzejoļu, īsu stāstu palīdzību).
2. Rosināt bērnu interesi par nodarbību (uzmanības pievēršana ar uzskates līdzekļu, mīksto rotaļlietu palīdzību).
3. Skaidra bērnu veiktā darba organizācija (visu darbību pavadīšana ar mutiskām instrukcijām, palīdzības sniegšana ar uzvedinošiem jautājumiem, pieaugušo secība un prasību sistemātiskums (Плаксина, 2008)).

Sociālo un komunikatīvo prasmju veidošana bērniem ar īpašām vajadzībām ir diezgan sarežģīts uzdevums. Šo sarežģīto uzdevumu risinājums ir iespējams, izmantojot dažādas metodes un paņēmienus. Rotaļu darbībā audzināšana notiek noteiktu attiecību veidā starp bērniem, tāpēc tas ir tas spēcīgais instruments, kas darbojas ne tikai konkrētas personas interesēs, viņa veiksmīgā socializācijā sabiedrībā, bet arī turpmākās sociālās attīstības interesēs. Tādējādi spēļu metožu ieviešana darbā ar bērniem ar īpašām vajadzībām, atvieglo bērnu pielāgošanos jaunajiem sociālajiem apstākļiem, palīdz viņiem adekvāti uztvert sevi un citus cilvēkus, apgūt konstruktīvas uzvedības formas un komunikācijas pamatus sabiedrībā.

Līdz ar to seko secinājums - efektīvas socializācijas galvenais rezultāts, pēc lielākās daļas zinātnieku domām, ir bērnu "mācīšana" būt produktīviem sabiedrības locekļiem, viņu iepazīstināšana ar tiesībām, sociālajām lomām un pienākumiem, labu pielāgošanos sociālajai videi, integrāciju sabiedrībā.

Tāpēc, lai audzinātu pilnvērtīgu personību, ir jāveicina bērna socializācija viņa pirmajās sabiedrībās - ģimenes un pirmsskolas grupā, kas veicina sociāli psiholoģisku pielāgošanos turpmākajai dzīvei sabiedrībā un veiksmīgai mijiedarbībai ar ārpasauli. Agrīnas socializācijas rezultāts ir bērnu gatavība tālākai izglītībai skolā un brīvai saziņai ar vienaudžiem un pieaugušajiem.

2. Empīriskais pētījums jaunāko posmu bērnu ar īpašām vajadzībām sociālās mijiedarbības veidošana ar pieaugušiem un ar vienaudžiem vispārizglītojošā grupā

2.1 Pētījuma metodoloģiskais pamatojums

Pētījuma plāns:

1. Izvēlēties pētījuma metodes.
2. Noteikt izpētes bāzi.
3. Pētījuma norises apraksts.
4. Rezultātu apkopojums un analīze.

Praktiskais pētījums tika veikts pirmsskolas izglītības iestādē "XX" laika posmā no 2020. gada 1. augusta līdz 2020. gada 30. oktobrim. Pētījumā piedalījās 17 bērni jaunāko posmu pirmsskolas vecuma un 4 bērni no tiem ar īpašām vajadzībām.

Pētījuma mērķis bija noskaidrot jaunāko posmu bērnu ar īpašām vajadzībām sociālās mijiedarbības veidošana ar pieaugušiem un ar vienaudžiem vispārizglītojošā grupā un kā to var uzlabot.

Pētījums tika veikts 3 posmos:

1. posms. Diagnosticējušais.

Šā posma mērķis ir izsekot un reģistrēt jaunāko posmu bērnu un bērnu ar īpašām vajadzībām sociālās mijiedarbības veidošanu ar pieaugušajiem un vienaudžiem.

2. posms. Eksperimentālais.

Izmantojot metodiku, kas palīdz bērniem veiksmīgi iesaistīties sociālajā vidē. Rotaļu improvizācija. Un izpētīt to ietekmi uz bērnu sociālās mijiedarbības veidošanu.

3. posms. Kontroles.

Atkārtota bērnu novērošana un izpēte. Noteikti pētījuma rezultāti.

Pētījumā tika izmantotas dažādas metodes.

Novērošana.

Sākotnējā posmā novērošana tiek izmantota kā viena no galvenajām metodēm. Tā ir viena no senākajām psihodiagnostikas metodēm. Tās priekšrocība ir procedūras oriģinalitāte un nepieciešamība pēc subjekta piekrišanas tās veikšanai. Metodes pamatprincipi, kurus izstrādāja M.Basovs vēl 1920. gadā, ir sekojoši:

- tiek maksimāli reģistrētas izmeklējamā objektīvās ārējās izpausmes;
- novērošana notiek nepārtraukti;
- ieraksts tiek veikts selektīvi.

Zinātnisko novērošanu veic ar stingri noteiktu mērķi, pētījuma objekta izvēli, nepieciešamo faktu izvēli, rezultātu reģistrēšanas sistēmu. Bērnu pedagoģiskās novērošanas procesā tiek ņemti vērā šādi viņu komunikatīvās-uzvedības, emocionālās-gribas un personiskās sfēras parametri:

- bērna vēlme kontaktēties ar vienaudžiem; bērna vēlme kontaktēties ar svešiniekiem (pedagogu utt.);
- mijiedarbības raksturs (labestība - negatīvisms, iniciatīva kontakta veidošanā);
- dominējošā kontakta forma (verbāla, taktīla, vizuāla, mediēta);
- situācijas, kas rada bērnam grūtības; paralingvistisko līdzekļu klātbūtne;
- žesti, sejas izteiksmes, pozas utt.;
- uzvedības izpausmju pazīmes un raksturs (optimisms, trauksme, kautrība, agresivitāte, histērija, izolācija un izolētība);
- acu un sejas izteiksmes pazīmes (trauksme, bailes, prieks, agresija, atdalīšanās);
- dominējošā emocionālā fona iezīmes (optimistisks, neitrāls bizness, trauksmais, nomācošs, neskaidrs, drūms utt.) (Басов, 1975).

Novērtēšana.

Vērtēšana ir viens vai vairāki datu noteikšanas, vākšanas, uzkrāšanas un analīzes procesi, izmanto, lai novērtētu rezultātu sasniegšanu, izglītības aktivitāšu mērķus.

Datu apstrādes metodes.

Pētījuma novērtēšanas rezultāti tika atspoguļoti diagrammās un tabulās.

Jaunāko posmu bērnu ar īpašām vajadzībām sociālo un komunikatīvo prasmju uzdevumu īstenošana ir vērsta uz darba sistēmu un pieredzi dažāda veida bērnu aktivitātēs.

- **Rotaļu darbība** dod bērnam iespēju justies kā līdzvērtīgam sabiedrības loceklim. Rotaļu laikā bērns iegūst pārliecību par saviem spēkiem, spēju gūt reālus rezultātus.

- **Komunikatīvā darbība** (saziņa) apvieno pieaugušo un bērnu, apmierina dažādas bērna vajadzības emocionālā tuvumā ar pieaugušo, viņa atbalstā un novērtējumā.

Kā konkrētu pedagoģiskās diagnostikas rīku komplekts tiek izmantotas zināmas metodes un paņēmieni, kas pēta deklarētā pētījuma priekšmeta iezīmes.

2.2 Pētījuma grupas apraksts

Zinātniskā novērošana tiek veikta ar stingri noteiktu mērķi, pētījuma objekta izvēli, nepieciešamo faktu izvēli, reģistrācijas un rezultātu reģistrēšanas sistēmu.

Dotais pētījums notika Jelgavas pilsētas pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādē "XX" no 2020. gada 1. augusta līdz 2020. gada 30.septembrim. Sakot no 2019.gada septembra mēneša iestāde sāka apgūt kompetenču pieeju 'Skola 2030'.

Grupā, kurā tika veikts eksperiments bērnu vecums atbilst jaunākā bērnu vecumposmam. Pētījuma piedalījās 17 bērni, 9 zēni un 8 meitenes, 4 bērni dotajā grupā ir ar diagnosticētām īpašām vajadzībām. Pedagoģiskajā diagnosticēšanā tiek izmantotas zināmas metodes. Dažus no tiem mēs pielāgojām, ņemot vērā pētāmā priekšmeta īpašības. tā kā grupā ir bērni kustību traucējumiem un īpašām vajadzībām nepieciešama provizoriskā pedagoģiskā diagnostika. Tika veikta 5 testu metode (skat. 1.pielikumu),diagnosticēšanas mērķis bija iepazīties ar bērnu iespējām, ņemot vērā katra bērna attīstības īpatnības.

Pirmais novērojums parādīja, ka ir bērni, kuri ir noslēgti sevī, neizrāda sociāli aktīvu interesi. Dažiem bērniem ir vajadzīgs laiks, lai pierastu pie jaunas vides, pie jaunām sejām (parasti tie ir bērni ar attīstības traucējumiem). Ir bērni, gluži pretēji, aktīvi izrāda izziņas interesi par jaunu vietu, jaunām sejām, atklāti kontaktējas un mijiedarbojas ar pieaugušajiem un vienaudžiem. Otrais novērojums parādīja, ka daudzi pirmsskolas vecuma bērni savā sabiedriskajā lokā ir selektīvi. Piemēram, tas ātrāk sazinās ar meiteni. Ir stingri sadalītas spēles meitenēm un spēles zēniem. Un uz skolotājas jautājumu meitenēm: - "kāpēc jūs neaicināt zēnus savā spēlē?" Meitenes atbild: - "mēs negribam", vai "viņš nevēlas spēlēt ar lelli", "viņi mums traucē". Bērniem ir arī atšķirīga pieeja sadarbībai, daži bērni nevēlas dalīties ar rotaļlietām un skolotājas ieteikumiem: "lūdzu, padalieties ar rotaļlietu, tu jau ar viņu paspēlēji viņš arī vēlas, mēs tev izvēlēsimies citu". Bērns atbild ar atteikumu: „nē”, „tā ir mana”, „es to paņēmu

pirmais”, ir bērni, kuri labprāt dalās, un ir bērni, kuri ņem nost bērniem rotaļlietas. Bērni ne vienmēr sasveicinās un atvadās pat ar pieaugušā atgādinājumu.

Parasti bērniem ar ierobežotām spējām nav vēlmes kontaktēties, izņemot retus izņēmumus, kad medicīniskas diagnozes dēļ šādas iespējas nav, kaut arī ir vēlēšanās. Bērni ar īpašām vajadzībām visbiežāk ir individuālisti, kuri neatzīst uzvedības normas, bieži emocionāli - agresīvi reaģē, kad iebrūkot viņu personiskajā telpā vai neveiksmju brīžos (neizdevās salikt piramīdu, puzli, tornītis sabruka utt.)

Aprakstot pētījuma grupas bērnus ņemu vērā sekojošus uzvedības īpašības:

- attieksme pret pirmsskolas iestādi, grupu;
- mijiedarbība ar vienaudžiem un pieaugušajiem;
- dalība rotaļās un grupas aktivitātēs.

Ar pētījuma grupas bērnu aprakstu var iepazīties 4.tabulā.

4.tabula. Pētījuma grupas bērnu apraksts.

1.	*Francis, 3,8 gadi ar vieglas cerebrālās triekas diagnozi	Francim ir problēmas ar kājām, viņš staigā ar ortozēm. Francis saprot, ka viņš nav tāds kā visi pārējie bērni, tāpēc uz pirmsskolu nāk ar asarām. Ieejot grupā, viņš atsevišķi apsēžas uz dīvāna, ar rokām aizsedz seju un nevienu nelaiž sev klāt. Ar grūtībām viņu var pierunāt kaut ko darīt. Skolotājam pēc kāda laika izdevās iegūt uzticību, kā arī paskaidrot bērniem, ka Francis fiziski nevar izpildīt to, ko var citi bērni, viegli lēkt, skriet. Ne visi bērni viņu saprot un nesazinās. Francim adaptācija notiek grūti, viņš nesadarbojas ar citiem bērniem. Rīta aplī nepiedalās. Ar citiem bērniem ne komunicē. Nav draugu. Nepiedalās grupas rotaļnodarbībās.
2.	*Armands, 3,7 gadi ar hiperaktivitātes diagnozi	Nāk uz pirmsskolu ar prieku. Grupā viņš nevar nosēdēt uz vietas, traucē bērniem spēlēt, ļoti pievērš sev uzmanību, atņem rotaļlietas, vienmēr dara, to ko vēlas. Bieži traucē nodarbībās gaitu, uzdotās uzdevumus nepilda līdz galam. Rīta aplī vienmēr traucē. Ar citiem bērniem mēģina komunicēt, bet bērni no viņa izvairās. Viņš nevēlas spēlēt kopīgas rotaļas. Grupā draugu nav.

3.	Miks, 4,1 gads	Viņš vienmēr smaida un sveicinās, grupā ir noteikti draugi, uzreiz pieskrien pie viņiem. Viņš ir ļoti dzīvespriecīgs, aktīvs, skrien un lec, diezgan trokšņains, kā likums galvenokārt konkurē ar "hiperaktīvo" (diagnozes) Armandu. Atņem rotaļlietas, taista palaidnības, bet nekad neraud. Reaģē uz skolotājas aizrādījumiem. Piedalās rīta aplī. Sadarbojas ar citiem bērniem, ir draugi, piedalās grupas rotaļnodarbībās.
4.	Adrianna, 3,4 gadi Dvīņumāsa Stefānijai	Ļoti sabiedriska meitene. Grupā ienāk ar prieku, bez kaprīzēm. Viņa vienmēr sveicina skolotāju un runā par dažādiem notikumiem. Viņa labi rotaļājas, sazinās ar citiem bērniem, veic uzdevumus grupās. Nepatīk dalīties ar rotaļlietām. Viņa cenšas visu izdarīt pirmā. Rīta aplī - vienmēr piedalās. Sadarbojas ar visiem bērniem. Ir draugi. Aktīvi piedalās grupas rotaļnodarbībās.
5.	Stefānija, 3,4 gadi Dvīņumāsa Adriannai	Meitenes ir ļoti līdzīgas. Viņas papildina viena otru. Būtībā viņi nevar uzturēties viens bez otra. Rīta aplī - vienmēr piedalās. Viņa arī sazinās ar visiem bērniem, viegli komunicē. Ir draugi. Piedalās visos grupas pasākumos.
6.	Evelīna, 3,5 gadi	Pārsvarā brīvi atvadās no vecākiem. Komunicē ar visiem bērniem. ir izteikti 1-2 draugi. Vienmēr grib būt pirmā, vislabākā, kas bieži izraisa konfliktus. Patīk zīmēt, pildīt darbiņus. Pret skolotāju ir pozitīva. Rīta aplī ļoti aktīvi iesaistās. Ar prieku piedalās visās grupu rotaļnodarbībās.
7.	Rihards, 3,6 gadi	Pirmdienās ir grūtāk, negrib nākt grupā. Pārējās dienas nāk smaidīgs, vienmēr saka, labrīt, un mierīgi atsveicinās no vecākiem. Vairāk rotaļājas vienatnē vai mazās apakšgrupās. Patīk ‘’puiku lietas, aktivitātes’’(šaudīties, braukāt ar mašīnām utt), tad arī atrod domubiedrus. Ir ļoti gudrs, tāpēc patīk diskutēt.

		Rīta aplī iesaistās. Labi komunicē ar citiem bērniem. Izteiktu draugu nav. Grupas nodarbībās, rotaļās labprāt piedalās, bet nav tas aktīvākais.
8.	Jasna, 3,3 gadi	Ienāk grupā priecīga. Pārsvārā pat neatvadās no vecākiem. Vairāk rotaļājas vienatnē vai ar krievvalodīgajiem bērniem, jo pati labāk izsakās krievu valodā. Diezgan haotiska rotaļāšanās. No uzdevumiem, vai rotaļām labprāt izvairās. Labāk dara ko pati iecerējusi. Sākumā iesaistās, bet ātri zaudē uzmanību. Rīta aplī īpaši neiesaistās, vairāk grib runāties ar blakus bērniem, neskatās uz skolotāju, neseko līdz. Nav izteiktu draugu, bet ar bērniem var komunicēt. Rotaļnodarbībās nepiedalās.
9.	Kārlis, 3,7 gadi	Vienmēr paziņo skolotājai, ka ir ieradies. Ienāk grupā ar labu noskaņojumu. Uzreiz iet spēlēties. Labprāt rotaļājas ar zēniem – mašīnas, darbojas ar konstruktoru. Bieži arī vienatnē. No aktivitātēm izvairās, labāk dara ko pats iecerējis. Patīk darboties ar dažādiem mākslas materiāliem – krāsot, līmēt, griezt. Bet uzmanība nav ilga. Rīta aplī iesaistās reti. Izteiktu draugu nav. Sadarbojās ar bērniem. No rotaļnodarbībām izvairās.
10.	Kate, 3,5 gadi	Grupā ienāk mierīgi. Pārsvārā atvadās mierīgi, vairākas reizes sabučojas, apskaujas. Patīk spēlēties ar lellēm. Aktivitātes, spēlēs grib piedalīties. Patīk darboties, vislabāk kopā ar skolotāju. Patīk zīmēt, pildīt darbiņus. Rīta aplī iesaistās, bet arī grib būt priekšā, kā pirmā. Ir komunikabla, bet pārsvārā rotaļājas viena, jo ir ļoti egocentriska. Izteiktu draugu nav. Piedalās rotaļnodarbībās.
11.	Anete, 3,6 gadi	Ar prieku ienāk grupā un viegli atvadās no vecākiem. Komunikabla un dzīvespriecīga meitene. Brīvi sazināties ar pieaugušajiem un bērniem grupā. Bagāta valoda, labi attīstīta iztēle. Viņa spēj sevi nodarbināt, organizēt citus bērnus.

		Piedalās visās aktivitātēs, rotaļās, uzdevumos, ir aktīva, ar savu redzējumu. Ir draugi.
12.	Adriāns, 3,7 gadi	Ļoti emocionāls. Bieži slimo, tāpēc grupā ienāk ar sliktu noskaņojumu. No rīta šķirties no vecākiem ir grūti, raud. Nodarbību laikā pasīvs. Viņš spēlē ar pušiem, tikai ar tiem, kas spēlē bumbu. Rīta aplī nepiedalās. Ar citiem bērniem nekomunicē. Nav izteiktu draugu. Rotaļnodarbībās piedalās, bet ir pasīvs.
13.	Estere, 3,4 gadi	Nāk uz bērnudārzu raudādama, smagi pārdzīvo šķiršanos no mātes. Ļoti emocionāla. Viņa uzturas vienatnē. Rīta aplī nepiedalās. Ar citiem bērniem nesadarbojas un nekomunicē. Draugu grupā nav. Dažreiz piedalās rotaļnodarbībās.
14.	Lukas, 3,8 gadi	Uz pirmsskolu nāk mierīgi. Sabiedrīks smaidīgs zēns. Brīvi sazinās ar pieaugušajiem un bērniem. Klausās, dzird, ko viņi viņam saka, pakļāvīgs, aktīvs grupā. Rīta aplī aktīvi piedalās. Komunikabls, sazinās ar visiem grupas bērniem. Ir daudz draugu. Piedalās visās rotaļnodarbībās.
15.	*Vladimirs 3.8 gadi ar autisma diagnozi dvīņu brālis Jūlijai	Uz pirmsskolu nāk mierīgi. Viegli atvadās no vecākiem un bez problēmām ienāk grupā. Rotaļājās tikai ar vienām un tām pašām rotaļlietām. Runā tikai savā valodā. Sadarbojas ar pieaugušajiem, parāda ko vēlas, kas viņam ir nepieciešams. Dažreiz ir agresīvs pret grupas bērniem. Rīta aplī nepiedalās, bet klausas, dažreiz izpilda skolotājas lūgumu. Ar citiem bērniem, kā arī ar māsu nekomunicē. Draugu nav. Dažreiz var nodarboties pāri. Rotaļnodarbībās piedalās reti.
16.	*Jūlija, 3,8 gadi ar autisma diagnozi dvīņu māsa Vladimiram	Uz bērnudārzu nāk raudādama. Nevēlas iet grupā, sēž garderobē un raud. Ir nepieciešams durvis turēt ciet, jo meitene mēģina aizbēgt. Runā savā valodā. Nomierinājusies, spēlē viena pati, paņem galvenokārt grāmatas. Bieži vien sāk raudāt. Nepiedalās grupas rotaļās, nevēlas izpildīt uzdevumus.

		Rīta aplī nekad nepiedalās, vienmēr sēž atsevišķi, dara to, kas ir interesants tikai viņai pašai. Ar bērniem nesadarbojās un nekomunicē. Draugu nav. Rotaļnodarbībās nepiedalās.
17.	Renārs, 3,2 gadi	Dažreiz ilgāk atvadās, bet grupā ienāk mierīgā noskaņojumā, pozitīvs. Sadarbojas ar visiem bērniem, bet ir kādi 2-3 draugi ar kuriem vairāk. Šobrīd ļoti daudz sit un grūstās. Pārsvarā ir aktīvs. Patīk zīmēt, līmēt, griezt. Daudz konfliktē ar citiem bērniem. Ļoti vajadzīga pozitīva motivēšana. Rīta aplī vienmēr piedalās. Komunicē ar citiem bērniem. Ir draudi. Rotaļnodarbībās piedalās.

* - tiek atzīmēti bērni ar īpašām vajadzībām.

Bērnu pedagoģiskās novērošanas procesā tika ņemti vērā šādi viņu komunikatīvās uzvedības, emocionālās-gribas un personiskās jomas parametri un izejot no iepriekš minētā novērtēšanas rezultātus vērtēju pēc šādiem kritērijiem (*skat. 5. tabula*):

5. tabula. Kritēriji, pēc kuriem tiek novērtēti grupas bērni.

1. Rīta ienākšana grupā	<ul style="list-style-type: none"> • 3 punkti - pozitīva attieksme, bērns ir jautrs, drosmīgs, pārliecināts, atsaucīgs; • 2 punkti - mierīgs, atturīgs, nav pārliecināts; • 1 punkts - skumjš, drūms, agresīvs, bailīgs, ar kaprīzēm.
2. Dalība rīta aplī	<ul style="list-style-type: none"> • 3 punkti - vienmēr piedalās, uzklausa un atbild uz uzdotajiem jautājumiem, aktīvi vada dialogu par uzdoto tēmu; • 2 punkti - dažreiz piedalās, ne uz ilgu laiku, novērš uzmanību, traucē citiem; • 1 punkts - nepiedalās, neklausa un neatbild uz uzdotajiem jautājumiem, pilnībā ignorē apspriežamo tēmu.
3. Komunicē un mijiedarbojas ar pieaugušajiem un vienaudžiem	<ul style="list-style-type: none"> • 3 punkti - aktīvi komunicē, mijiedarbojas ar citiem bērniem un pieaugušajiem, spēlē, dalās, palīdz; • 2 punkti - selektīvs draugu loks, informāciju pieņem pēc saviem ieskatiem, apdomīgs, piesardzīgs, principiāls; • 1 punkts - bērns ir noslēgts sevī, prasa individuālu pieeju.

4. Ir/nav draugi	<ul style="list-style-type: none"> · 3 punkti - plašs draugu loks 10 – 16 bērni; · 2 punkti - vidējais draugu loks 4 – 8 bērni; · 1 punkts - šaurs draugu loks 1-2, vai vispār nav draugu.
5. Dalība rotaļnodarbībā	<ul style="list-style-type: none"> · 3 punkti - interesē, aktīvi piedalās spēlēs, veic uzdevumus un veic darbu; · 2 punkti - reti piedalās, iesākto nenoved līdz galam, pārslēdzās uz kaut ko citu, traucē citiem; · 1 punkts - nav ieinteresēts, nepiedalās rotaļās, nepilda uzdevumus.

Novērtēšanas rezultāti tika apkopoti tabulā (*skat. 6. tabulu*).

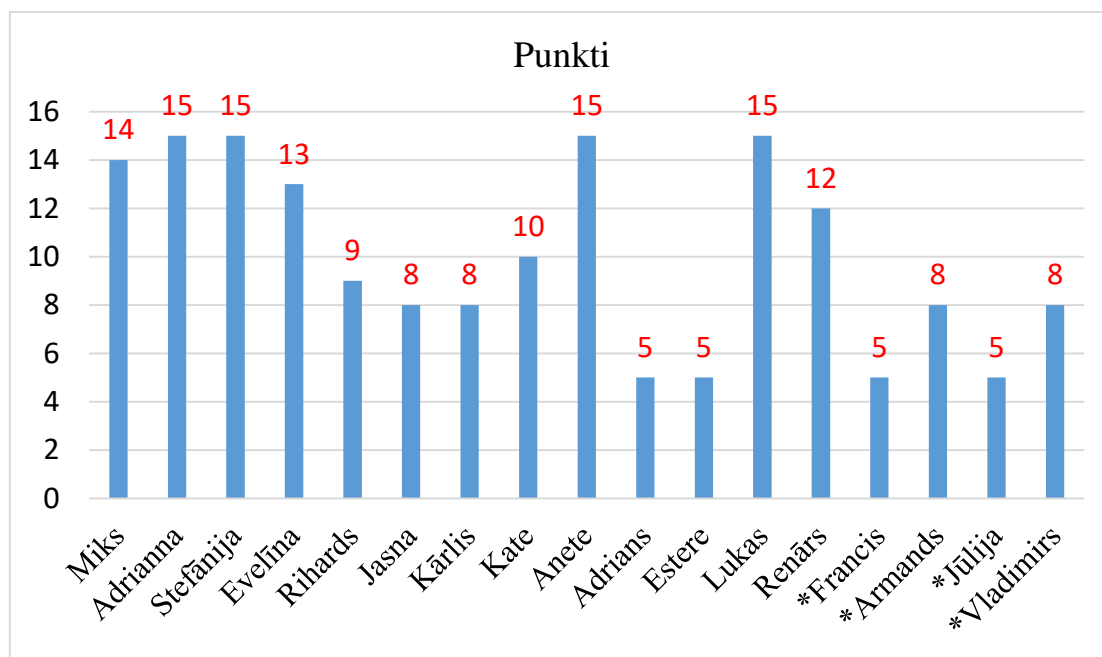
6.tabula. Bērnu novērošanas rezultāti pētījuma sākumā

Bērna vārds	Rīta ienākšana grupā	Piedalās “Rīta aplī”	Komunicē un sazinās ar citiem bērniem	Ir/nav draugi	Piedalās rotaļnodarbībā	Punktu skaits kopā
Mīks	3	3	3	2	3	14
Adrianna	3	3	3	3	3	15
Stefānija	3	3	3	3	3	15
Evelīna	3	3	3	1	3	13
Rihards	2	2	2	1	2	9
Jasna	3	1	2	1	1	8
Kārlis	3	1	2	1	1	8
Kate	3	2	2	1	2	10
Anete	3	3	3	3	3	15
Adrians	1	1	1	1	1	5
Estere	1	1	1	1	1	5
Lukas	3	3	3	3	3	15
Renārs	3	3	2	1	3	12
*Francis	1	1	1	1	1	5
*Armands	3	2	1	1	1	8
*Jūlija	1	1	1	1	1	5
*Vladimirs	2	2	1	1	2	8

* - bērni ar īpašām vajadzībām.

Pēc tabulā apkopotiem rādītājiem var redzēt ka 4 no 17 bērniem viegli adaptējās jaunajā vidē; nākamajiem 4 no 17 bērniem ir ierobežots vienaudžu komunikācijas lokš un necenšas to paplašināt 3 bērni; 2 bērniem ar īpašām vajadzībām ir grūtības sazināties, mijiedarbībā ar skolotāju un viu vienaudžiem; un 4 bērniem, 2 bērni no tiem ar īpašām vajadzībām, komunikācija un pielāgošanās videi praktiski netiek novērota.

Katra bērna novērtējumu pētījuma sākumā var redzēt 13. attēlā, kur skaidri var redzēt apkopotos rādītājus bērnu novērošanas rezultātus (*skat.13.attēls*).

13.attēls. Bērnu apkopoto kritēriju rādītāji pētījuma sākumā

Bērnu novērošanas procesā kļuva skaidrs, cik attīstītas komunikācijas un mijiedarbības prasmes ar vienaudžiem un pieaugušajiem 3-4 gadus veciem bērniem, kā arī tas, kā vispārējās izglītības grupā uzvedas bērni ar attīstības traucējumiem. Apkopojot komunikācijas prasmju attīstības novērojumus novērotajā jaunākā vecuma grupā, nonācu pie secinājuma, ka bērniem, piemēram, Adriannai, Stefānijai, Anetei, Lukāsam(15punkti), ir visi priekšnoteikumi, lai viegli un veiksmīgi pielāgotos sociālajai videi. Šie bērni aktīvi sazinās ar katru no bērniem. Konflikta situācijās viņi visu cenšas atrisināt mierīgi, veicot sarunas. Ar interesi piedalās rotaļās, viņi arī palīdz bērniem ar īpašām vajadzībām, atnes, novāc, paceļ, paņem pie rokā un ved uz citām nodarbībām, piemēram, sportu un mūziku.

Tādiem bērniem kā Miks, Evelīna, Kate un Renārs nepieciešamas papildu metodes, lai attīstītu komunikācijas un sadarbības prasmes ar vienaudžiem un pieaugušajiem, jo viņi selektīvi attiecās pret vienu un pilnībā ignorē citus bērnus. Nedalās ar rotaļlietām un nelaiž savā spēlē citus bērnus. Bieži tiek veidotas konflikta situācijas.

Rihardu Jasnai un Kārlim papildus metodēm komunikācijas prasmju attīstīšanai un sadarbībai ar vienaudžiem un pieaugušajiem ir nepieciešama papildu motivācija, lai mācīšanās nolūkā spēlētu kognitīvās spēles, jo viņi viegli novērš uzmanību, ātri pāriet no vienas darbības uz otru, nepabeidzot iesākto.

Adrianam un Esterei ir nepieciešama individuāla psiholoģiska palīdzība un skolotāja atbalsts, lai veiksmīgi pielāgotos sociālajai videi. Tā kā šie bērni ir noslēgti, kautrīgi, bailīgi ar pastāvīgas trauksmes sajūtu.

Francisks ļoti izjūt un pārdzīvo savu atšķirību no citiem bērniem, kas viņu padara noslēgtu sevi un nomāktu. Kas attiecas uz bērniem ar attīstības traucējumiem: Francis, Armands, Vladimirs un Jūlija, lai integrētos sociālajā vidē, prasa kopīgu vecāku, pedagogu un ārstu palīdzību, atbalstu un darbu, izmantojot individuālas metodes, kas izstrādātas, ņemot vērā katra šāda bērna īpašības. Armands ir hiperaktīvs bērns, ar savu uzvedību viņš rada konfliktsituācijas, viņa nepaklausība traucē gan skolotājam, gan bērniem, (atņem rotaļlietas, ar savu kliegšanu izjauc nodarbības, aizskar citus bērnus, traucē veikt uzdevumus, kā arī spēles).

Tādējādi, balstoties uz novērojumiem, uzskatu par nepieciešamu izmantot noteiktas metodes, kas ļauj attīstīt komunikācijas prasmes un mijiedarbības iemaņas, kas nākotnē palīdzēs veiksmīgi socializēties sabiedrībā.

2.3. Pētījuma norises apraksts

Atsaucoties uz iepriekš aprakstītiem zinātniskiem pētījumiem, uz psihologu un pedagogu atziņām, un saskaņā ar novērojumu rezultātiem, lai uzlabotu bērnu socializāciju un mijiedarbību inkluzīvā pirmsskolas grupā, tika pielietotas rotaļu metodikas.

Sakarā ar mainītu attieksmi pret agrīno bērnību, īpaši pret bērniem ar īpašām vajadzībām, bija jāpārskata darba apstākļi, paņēmieni un metodes, jāizveido pedagoģiskās tehnoloģijas, kas atbilst izglītības procesa humanizācijas prasībām, uz personību orientēts pieaugušo un bērna mijiedarbības modelis. Mūsdienų pedagoģiskās tehnoloģijas ir vērstas uz tāda bērna attīstības līmeņa nodrošināšanu, kas viņam palīdzētu realizēt sevi kā darbības subjektu, izjust psiholoģiskās drošības sajūtu. Nevajadzētu aizmirst, ka, īstenojot individuālu izglītības ceļu, prioritāte darbā ar šādiem bērniem ir psiholoģiskā komforta radīšana: skolotājas labestīgs, sirsnīgs tonis, gādīga, uzmanīga attieksme pret bērniem; pakāpeniska, pārdomāta (ņemot vērā individuālās īpašības) integrācija spēļu partnerībās. Viens no nosacījumiem labvēlīga psiholoģiskā komforta radīšanai ir spēles aktivitātes izmantošana. Rotaļu darbība ir galvenā apkārtējās pasaules apgūšanas forma un viens no būtiskiem nosacījumiem bērna personības attīstībai. Rotaļa ir tā integratīvā aktivitāte, ar kuras palīdzību var nodrošināt visu

izglītības jomu sintēzi. Izmantojot dažāda veida spēles, var atrisināt uzdevumus, kas saistītas ar dažādām izglītības jomām:

- kognitīvā attīstība - didaktiskas, attīstošas, būvnieciski konstruktīvas spēles, eksperimentējošas spēles;
- sociālā un komunikatīvā attīstība - sižeta-lomu spēles, teatralizētas, komunikatīvās spēles;
- runas attīstība - teatralizētās spēles, fantāzijas spēles;
- mākslinieciski - estētiskā attīstība – didaktiskas spēles, fantāzijas spēles;
- fiziskā attīstība - kustīgās, korekcijas un veselību uzlabojošās spēles, spēles ar sporta elementiem.

Darbības spēlē bērni saista ar priekšmetu-praktiskajām darbībām, citiem vārdiem sakot, spēlē izmantotie priekšmeti izrādās līdzīgi objektiem, ar kuriem darbojas pieaugušie. Turklāt, un tas ir būtiski, spēlē notiek bērnu sociālā mijiedarbība. Rotaļu un kopīgu atpūtas aktivitāšu laikā bērni ar īpašām vajadzībām mijiedarbojas ar pārējiem grupas vienaudžiem.

Lai iesaistītu bērnus komunikācijā savā starpā, es izvēlējos 5 spēles, kuru mērķis bija radīt pozitīvu klimatu grupā, attīstīt komunikācijas prasmes, iemācīt sadarbības prasmes un attīstīt sociālās mijiedarbības prasmes (*skat. 7.tabulu*).

7.tabula. Pētījumā izmantotas spēles

Nodarbību spēle	Uzdevumi	Sasniedzamais rezultāts
“Rīta sveiciens”	- pozitīva emocionālā klimata radīšana grupā; -komunikācijas prasmju attīstīšana; - veidot prasmi sasveicināties ar katru bērnu grupā.	-Ieinteresēt piedalīties pieaugušā organizētās aktivitātēs; -atsaucās uz savu vārdu un nosauc savu vārdu; -novērtē paša izvēlētu un patstāvīgi veiktu darbību.
“Meklēju draugu”	- veidot bērniem sadarbības prasmes; - rosināt pāreju no spēles "līdzās" uz spēli "kopā".	-Izrāda vēlmi veikt kādu darbību kopā ar citiem; -bērns novēro citu darbību, m iesaistās un sadarbojās ar citiem.
“Paslēpes ar lakatiņiem”	-Bērnu komunikācijas	- Bērni pievērš uzmanību

	prasmju attīstīšana; -veidot draudzīgumu, vēlmi rotaļāties vienam ar otru; -izraisīt pozitīvas emocijas.	citiem bērniem, kuriem nepieciešama palīdzība vai emocionāls atbalsts, cenšas palīdzēt; -palīdz grupas biedram, bērns īsteno savu palīdzību. -pateicās par palīdzību.
“Palīdzība Ilzei”	-Partneru komunikācijas prasmju attīstīšana; -paaugstināt motivāciju sazināties; -mazinot trauksmi bērniem.	-Izvēlās materiālus patstāvīgi; -ar pacietību gaida, kad citi pabeigs savu darbību; - palīdz grupas bērnam.
“Ripinām bumbu”	-veidot kopības sajūtu; -attīstīt spēju savstarpēji iesaistīties emocionālā un praktiskā mijiedarbībā.	- Piedalās organizētas kustību aktivitātēs; -piedalās kustību aktivitātēs kopā ar citiem bērniem; -sajūt citu bērnu un skolotājas atbalstu un iedrošinājumu; -izvērtē situāciju un izvēlās situācijai atbilstošu darbības veidu.

Nedēļas laikā tika organizētas spēles, kuru uzdevums ir ieinteresēt darboties un rosināt bērnus sadarboties ar grupas bērniem, veidot pozitīvas emocijas no komunikācijas un sadarbības ar citiem bērniem.

“Rīta sveiciens”

Spēles mērķis: pozitīva emocionālā klimata radīšana grupā, komunikācijas prasmju attīstīšana, veicināt prasmes attīstību sasveicināties ar katru bērnu grupā.

Bērni un pedagogs nostājās aplī. Visi sadodas rokās. Pedagogs, pievērš uzmanību ar skatienu pēc kārtas katram bērnam, saka: “ Mēs visi pamodāmies un sanācām kopā. Un Armands šeit, un Francis šeit...” Visi bērni atkārto pēc pedagoga. Pedagogs kopā ar bērniem sveicina viens otru: “Labrīt Armand! Labrīt Francis!Labrīt saule!” Tad pedagogs paskatās

uz katru bērnu un saka:- "Visi šeit!"Bērni visi reizē atkārto:-"Visi šeit!"un cieši saspiež rokas (vai apskauj viens otru).

Pedagogs paņēma Armandu pie rokas, jo bērns nevar nosēdēt vienā vietā, koncentrēties. Tāpēc pedagogs viņu pirmo iesaistīja spēlē, norādot, ka visi bērni vēlas viens otru sveicināt. Pie otras rokas paņēma Francisu, lai viņš justos pārliecināts (aizsargāts). Tā kā Jasna, Kārlis, Adrians un Estere ignorēja uzaicinājumus piedalīties spēlē, pedagogam nācās improvizēt. "Kaut kur Jasna apmaldījās, pasauksim viņu un sasveicināsimies," tādējādi skolotāja parāda, ka ir jāsvēcinās visiem, pievēršot uzmanību visiem. Bet tiem bērniem, kuriem nav runas funkcijas (Jūlija un Vova), skolotāja aicina blakus esošos bērnus viņu vietā sasveicināties.

Bērni mācās saprast, ka mēs visi esam atšķirīgi.

Nākamo spēli "**Meklēju draugu**" spēlēja mūzikas zālē, jo tās īstenošanai bija nepieciešams vairāk vietas un mūzikas. Notika dekorāciju maiņa, bērni iemācījās savstarpēji mijiedarboties, skolotājs iepriekš visus salika pa pāriem. Pedagogs aiz katras rokas paņēma pa bērnam ar īpašajām vajadzībām, Armandu un Jūliju, jo šiem bērniem ir tāda tendence mukt. Bērni uzmanīgi iemācījās sekot viens otram līdz mūzikas zālei. Skolotājs brīdināja "uzmanīgi uz pakāpieniem" "turieties pie margām" "neatpaliekam"

Spēles mērķis: Bērniem iemācīt sadarbības prasmes, pāreju no spēles "līdzās" uz spēli "kopā".

Bērniem tiek piešķirta viena rotaļlieta vienlaikus (komplekts, kas sastāv no 2-3 tāda paša veida rotaļlietām: zaķi, lāči, suņi utt.) Skolotāja bērniem saka, ka tagad viņi dejos kopā ar dzīvniekiem. Bet vienam zaķim, vienam lācim ir garlaicīgi dejojot, tāpēc, kamēr skan mūzika, katram bērnam jāatrod draugs savam mazajam dzīvniekam. (Pirmajā posmā skolotājs pievērš uzmanību tam, ka komplektā ir ne viens zaķis (lācis, suns), bet vairāki, tas ir, jums jāatrod sev zaķis ar zaķi, lācis ar lāci) Ja izvēlējāties zaķi, meklējiet, kurš izvēlējās arī zaķi utt. Kad sāk skanēt mūzika, bērni staigā pa istabu un meklē bērnus ar pāra rotaļlietām, tas ir, viņi meklē draugu savam mazajam dzīvniekam. Kad draugs ir atrasts, bērni dejo ar rotaļlietām. (Rotaļlietu vietā varat izmantot dzīvnieku attēlus vai medaļas, kuras var pakārt uz krūtīm).

Ne visi bērni piedalījās šajā spēlē, pārsvarā tie bija bērni ar attīstības traucējumiem. Vova, ienākot zālē, uzreiz aizvēra acis, satvēra skolotāja roku, tāpēc, lai spēlētu spēli, skolotājam vajadzēja viņu paņemt un likt uz krēsla. Vladimirs visu spēli nosēdēja aizvērtām acīm. Jūlija izvēlējās dzīvnieku, bet atteicās meklēt pāri. Pārējie bērni vairāk vai mazāk tika galā ar uzdevumu.

Nākamā spēle savā grupā tika aizvadīta pēc pusdienu laika.

Spēle saucās "**Palīdzība Ilzei**"

Spēles mērķis: Veicināt prasmes partneru komunikācijā, paaugstināt komunikācijas motivāciju, mazināt bērnu trauksmi.

Skolotāja stāsta, ka meitenei Ilzei atgadījās nepatīkšanas: visas rotaļlietas saplīsa un viņai vairs nav ar ko spēlēties. Bērniem tiek rādītas vairākas iepriekš izvēlētas rotaļlietas, no kurām katra ir sadalīta divās daļās. Piemēram, sēņu galva un sēņu kāja, vienas matrjoškas lelles divas daļas utt. Saņemtās daļas tiek izdalītas bērniem - pa vienam katram bērnam - un tiek lūgts viņiem palīdzēt Ilzei salabot rotaļlietas. Mazo uzdevums ir atrast atsevišķas rotaļlietas daļas un savienot tās.

Piezīme: Šī spēle ir līdzīga spēlei "Meklēju draugu", taču tā ir funkcionālāka, jo to var izmantot arī strādājot ar "īpašiem" bērniem. Piemēram, trauksmainiem bērniem spēles instrukcijas ir skaidras un pieejamas, taču pirms spēles uzsākšanas skolotājam ir jāparāda, kā izskatīsies salabotās rotaļlietas. Autisma bērniem būs vieglāk izpildīt uzdevumu ar loģisku secinājumu (rotaļlieta atkal ir vesela).

Skolotājs paskaidroja spēles gaitu, bērniem, kuriem nebija iespējams uzreiz rotaļlietu "salabot", skolotājs uzdeva uzvedinošos jautājumus: "Kā jūs domājat, kā šeit trūkst?" "Kura daļa der?" "Rūpīgi paskaties, kāpēc tas neder." Pēc spēles beigām skolotāja uzslavēja bērnus, sakot, ka Ilze bija ļoti priecīga par jūsu palīdzību, tāpēc viņa ļoti vēlas jums pateikties un atnesa saldumus. Skolotāja katram bērnam uzdāvināja pa konfektei. Tāpat kā iepriekšējās spēlēs ne visi bērni aktīvi piedalījās, Jūlija kļuva agresīva, kad viņai nepadevās, skolotāja iedrošināja viņu "tev paveiksies, mēģini vēlreiz". Skolotāja arī mēģināja ieinteresēt Armandu ar citu rotaļlietu, kuru nepieciešams salikt, lai viņš neņemtu detaļas nost citiem bērniem, tādēļ ka paveica uzdevumu ātrāk nekā citi. Bērni, kuri tika galā ātrāk nekā citi, kļiedza: "Es to izdarīju", un palīdzot tiem bērniem, kuri vēl nebija pabeiguši, teica "tu nedari pareizi", citi apvainojās "atdod tā mana" "Es to nevaru izdarīt" "Es negribu". Pedagoģa mērķis bija iedrošināt un motivēt visus bērnus veiksmīgi izpildīt uzdevumu.

Nākamajā dienā notika spēle ar nosaukumu "**paslēpes ar lakatiņiem**"

Spēles mērķis: bērnu komunikācijas prasmi izstrāde; draudzīguma izglītošana, vēlmes radīšana rotaļāties vienam ar otru; pozitīvu emociju izraisīšana.

Skolotājs katram bērnam izdala lakatu. Ierosina spēlēt paslēpes: "Tagad visi paslēpsimies. Es tevi meklēšu." Bērni virs galvas liek lakatus. Pedagoģs: "Kur ir mūsu Jūlija? Tā droši vien ir Kate, varbūt tas ir Francis?" Nosauktais bērns novelk lakatu un saka: "Šeit es esmu!" šādā veidā skolotājs "atrod" visus bērnus. Kad skolotājai izdevās pievilināt un ieinteresēt bērnus (visi bērni piedalījās šajā spēlē), viņa teica, ka ar rotaļlietām var spēlēt paslēpes „Pieaugušais paslēpj rotaļlietu zem kabatas lakatiņa, pēc tam parāda kaut kādu tās daļu (gaiļa sekste, zaķa ausis utt.) izdara šai rotaļlietai raksturīgu skaņu (kikaregū, mūū utt.) un lūdz uzminēt, kas tur slēpjas; bērnam, kurš pirmais uzmin un nosauc šo rotaļlietu, tā tiek atdota". Spēle izrādījās ļoti interesanta, bērni ļoti vēlējās uzminēt rotaļlietas, kaut arī pastāvīgi pārkliedza viens otru, un

bija grūti saprast, kurš pirmais nosauca vārdu. Tāpēc skolotājs izvēlējās bērnu pēc vārda, kurš šajā reizē min, bet bija iespējams palīdzēt. Vladimirs un Jūlija, kuriem nav runas kā tādas, dzīvniekus sauca pēc skaņām "bēē ‘ un "vau - vau". Spēles beigās katrs bērns varēja gan atdarināt skaņas, gan nosaukt uzminēto dzīvnieku vārdā.

Ar šo spēli man izdevās iesaistīt spēlē gandrīz visus, izņemot dažus, visi varēja piedalīties un sazināties savā starpā. Pat Armands, kuram ir ļoti grūti sēdēt vienā vietā un koncentrēties uz vienu lietu, spēlē piedalījās līdz galam.

Spēle "Ripinām bumbu"

Spēles mērķis: veidot kopības sajūtu, audzināt spēju savstarpēji iesaistīties emocionālā un praktiskā mijiedarbībā.

Skolotāja un bērni sēž uz paklāja. Skolotājs paņem bumbu un ripina pretī vienam no bērniem: "Bumba ripoja, lai apciemotu Jasnu, ātrāk noķer to!" Pēc tam, kad bērns ir noķēris bumbu, uzaicina viņu ripināt bumbu pie cita bērna: "Jasna, un ko bumba vēlas apciemot?" Ja bērns nevar izvēlēties bērnu, viņam palīdzēja: "Kate - bumbu Vovam!" Katram bērnam jāpiedalās spēlē. Lielākā daļa bērnu izvēlējās pēc saviem ieskatiem, kam ripināt bumbu, tāpēc izrādījās, ka bumba ripo vienam un tam pašam. Lai visi varētu piedalīties spēlē, skolotājs ieteica padot bumbu apkārt pa apli, nodot ar vārdiem ‘ ‘paņem Renār ‘, ‘paņem Estere’, kas ļauj bērnam nostiprināt katra vārdu, kā arī līdzdalība vienam ar otru. Un, protams, vissvarīgākā palīdzība, skolotājs atgādināja, ka bērniem ir jāsniedz atbilde Jūlijas un Vladimira vietā. Bija manāms bērnu prieks palīdzēt. Spēles beigās skolotājs visiem aiz muguras nolika bumbu pamatkrāsā un pēc tam lūdza nosaukt, kurā krāsā viņiem ir bumba, pārmaiņus prasot katram. Noslēgumā pateicos un visi saņēma uzlīmi par aktīvo dalību.

Kopumā spēle izrādījās aizraujoša, un šajā spēlē skolotājs apsēdināja Armandu sev blakus, lai viņš neatņemtu bumbu, bet izrādītu pacietību un gaidītu savu kārtu, kamēr bumba tika ripināta vienam pie otra, Armands zaudēja interesi, ja bumba neritēja pret viņu, bet kad bumba tika nodota tālāk, viņš ar interesi gaidīja, līdz bumba viņu sasniedza. Pārējie bērni visi labprāt piedalījās, tikai beigās Jūlija zaudēja interesi un pameta spēli, bet, kad pienāca laiks bumbas likt atpakaļ, viņa cītīgi palīdzēja katru krāsu ielikt grozā.

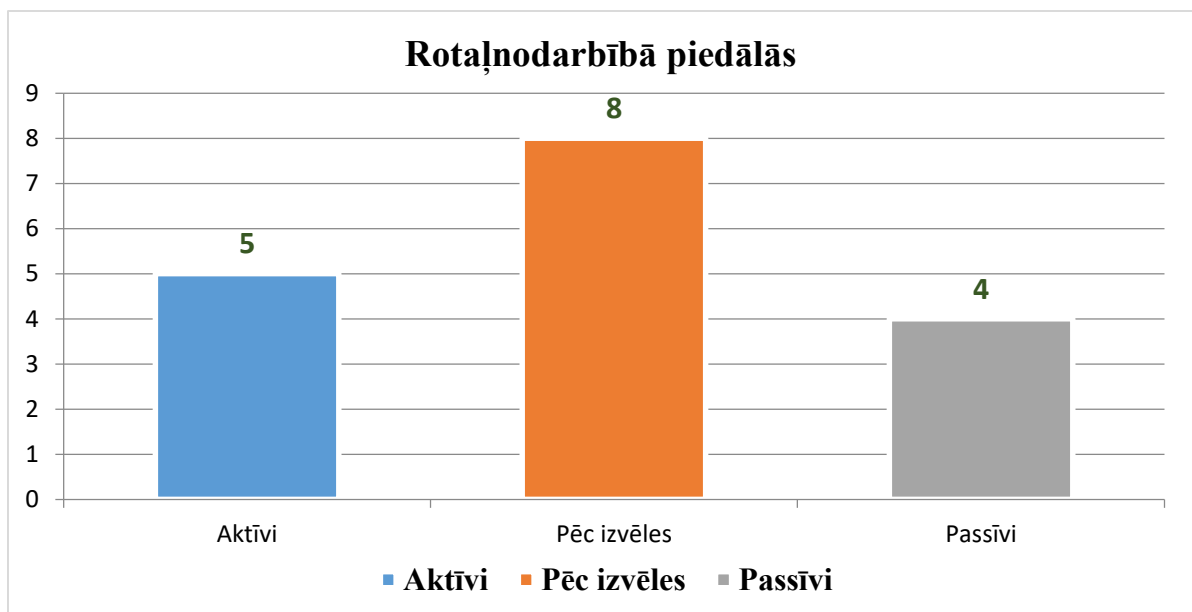
Savus novērojumus atspoguļoju 8.tabulā, kā bērni piedalījās rotaļnodarbībā.

8.tabula. Bērnu dalība rotaļnodarbībā pētījuma sākumā

Bērna vārds	Aktīvi	Pēc izvēles	Pasīvi
Miks	+		
Adrianna	+		
Stefānija	+		
Evelīna		+	
Rihards		+	

Jasna		+	
Kārlis		+	
Kate		+	
Anete	+		
Adriāns			+
Estere			+
Lukas	+		
Renārs		+	
Francis*			+
Armands*		+	
Jūlija*			+
Vladimirs*		+	

Manis vadītajā un izvēlētajā metodē ir skaidri redzams, ka 5 no 17 bērniem ir ļoti aktīvi un ar lielu vēlmi komunicē ar citiem bērniem, piedalās visās spēlēs un mijiedarbojas un palīdz citiem vienaudžiem. 8 no 17 bērniem, darbojas selektīvi, man patīk šī spēle, bet tā nepatīk. Daži no bērniem ātri maina prioritātes. 4 bērni, kas ir pasīvi, ir bērni ar attīstības traucējumiem un kuriem ir nepieciešama lielāka motivācija, īpaša individuāla pieeja, lai iesaistītos sociālajā vidē. Grupas bērnu sadali, kur var redzēt cik bērnu piedalījās aktīvi, cik pēc izvēles un cik pasīvi ir atspoguļots 14.attēlā.

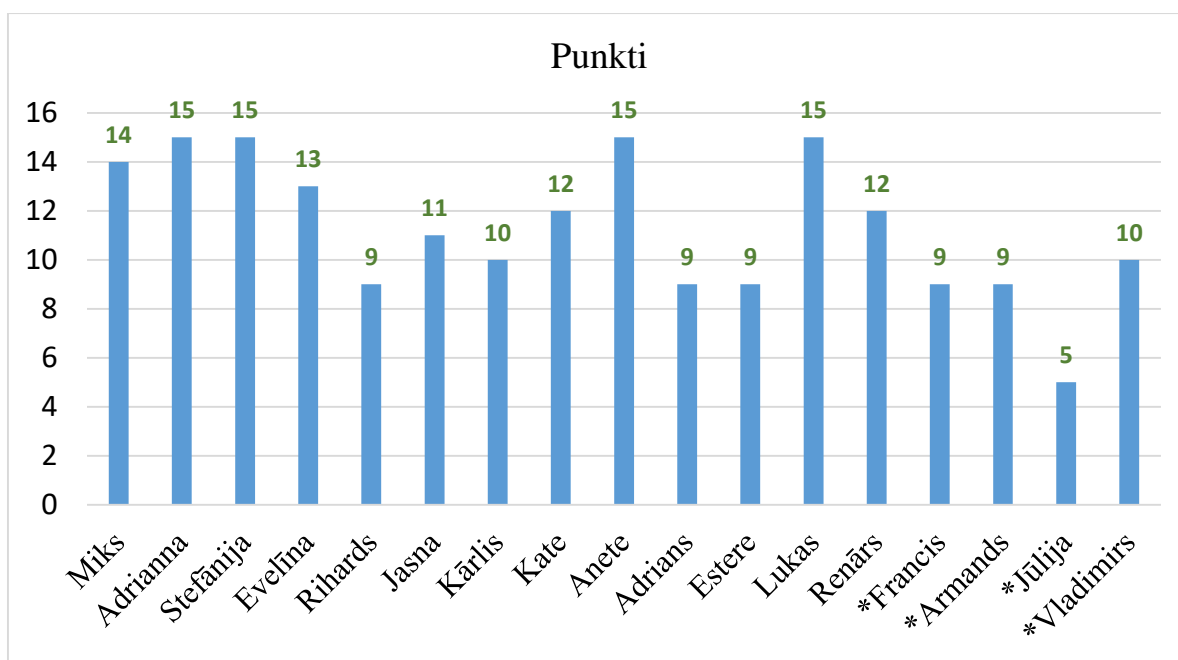
14.attēls. Bērnu dalība rotaļnodarbībās pētījuma sākumā

Pēc trīs nedēļām novadīju atkārtoti izvēlētas rotaļas, lai veikt kontroles diagnosticēšanu un noteikt bērnu sociālo un komunikācijas prasmju attīstības līmeni jaunākā pirmsskolas vecuma bērniem un bērniem ar īpašām vajadzībām. Tika izmantotas tās pašas metodes kā pētījuma sākumā. (skat. 9. tabulu).

9.tabula. Bērnu novērošanas rezultāti pētījuma beigās

Bērna vārds	Rīta ienākšana grupā	Piedalās Rīta aplī	Komunicē un saziņas ar citiem bērniem	Ir/nav draugi	Piedalās rotaļnodarbībā	Punktu skaits kopā
Miks	3	3	3	2	3	14
Adrianna	3	3	3	3	3	15
Stefānija	3	3	3	3	3	15
Evelīna	3	3	3	1	3	13
Rihards	2	2	2	1	2	9
Jasna	3	2	2	1	3	11
Kārlis	3	2	2	1	2	10
Kate	3	3	2	1	3	12
Anete	3	3	3	3	3	15
Adriāns	2	2	2	1	2	9
Estere	2	2	2	1	2	9
Lukas	3	3	3	3	3	15
Renārs	3	3	2	1	3	12
Francis*	2	2	2	1	2	9
Armands*	3	2	1	1	2	9
Jūlija*	1	1	1	1	1	5
Vladimirs*	2	3	1	1	3	10

Tabulas rezultāti liecina, ka komunikācijas prasmju attīstība ir uzlabojusies, īpaši dažiem pirmsskolas vecuma bērniem. Jāatzīmē, ka tie bērni, kuri uzrādīja vidējos sasniegumus un ne vienmēr izrādīja komunikācijas prasmes, sāka biežāk komunicēt un mijiedarboties ar citiem bērniem, rezultāti tika atspoguļoti 15.attēlā (*skat. 15.attēls*). Komunikācijas un mijiedarbības prasmes vēl nav pilnībā attīstītas un pārnestas uz reālām komunikācijas situācijām.

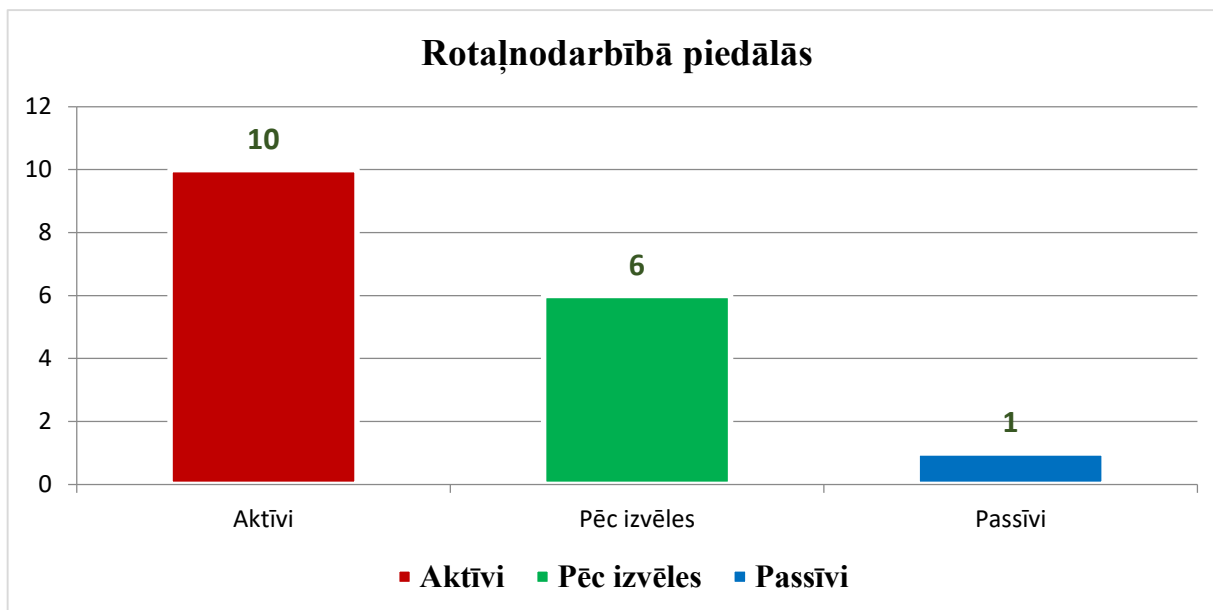
15.attēls. Bērnu apkopoto kritēriju rādītāji pētījuma beigās

Kontroles pētījuma var arī redzēt ka bērnu vēlme piedalīties rotaļnodarbībās arī uzlabojās.(skat.10. tabulu).

10.tabula. Bērnu dalība rotaļnodarbībā pētījuma beigās

Bērna vārds	Aktīvi	Pēc izveles	Pasīvi
Miks	+		
Adrianna	+		
Stefānija	+		
Evelīna		+	
Rihards		+	
Jasna	+		
Kārlis	+		
Kate	+		
Anete	+		
Adriāns		+	
Estere		+	
Lukas	+		
Renārs		+	
Francis*	+		
Armands*		+	
Jūlija*			+
Vladimirs*	+		

Rezultāti tika atspoguļoti 16.attēlā (skat. 16.attēls).

16.attēls. Bērnu dalība rotaļnodarbībās pētījuma beigās

Ir jāatzīmē, ka bērni sāka labāk kontrolēt savas emocijas, mēģināja ierobežot dusmas, nodotot tās rotaļlietām, nevis grupas biedriem, lai atzītu savas uzvedības problēmas. Turklāt, un tas ir būtiski, spēļu laikā notika bērnu sociālā mijiedarbība un to varēja novērot pētījuma laikā. Attīstības programmas izstrādes laikā grupas bērni centās izturēties pēc jaunizveidotajiem noteikumiem. Bet tādi bērni kā Jūlija un Armands nesaņēma pastiprinājumu un komunikācijas prasmju attīstību un uzvedās tāpat kā iepriekš.

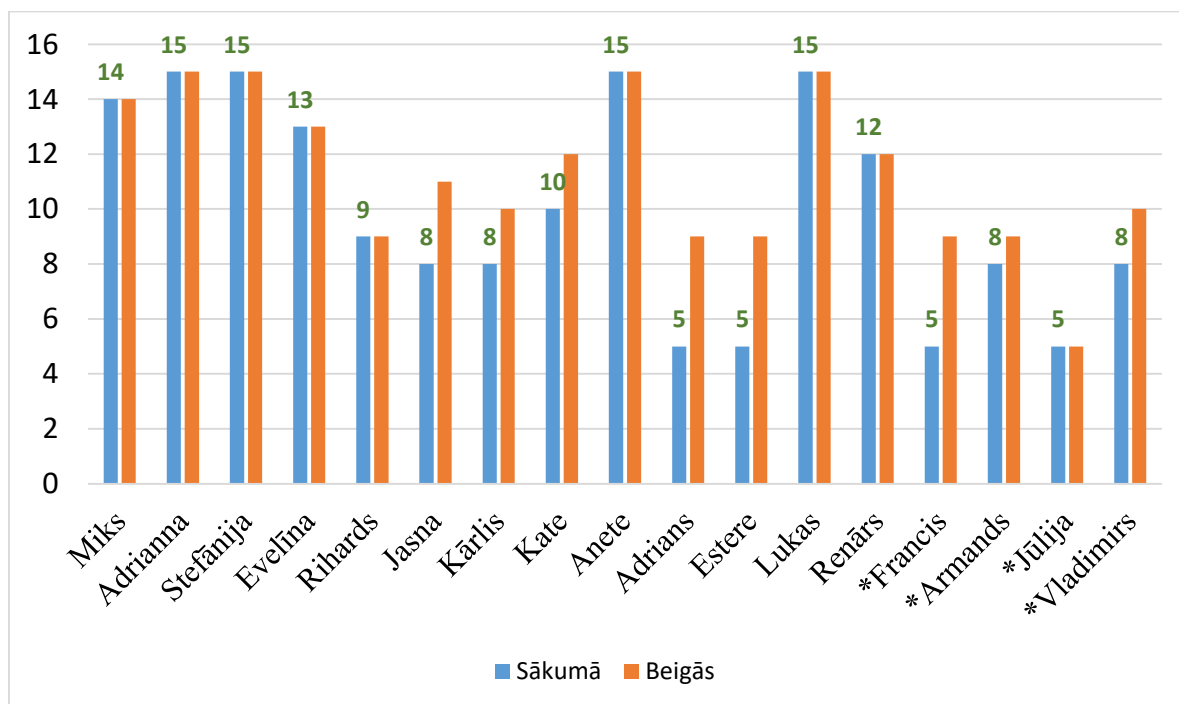
2.4 Rezultātu apkopojums un analīze

Dotā pētījuma mērķis bija noskaidrot jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu ar īpašām vajadzībām sociālās mijiedarbības veidošanu ar pieaugušiem un vienaudžiem vispārīglītojošā grupā. Divu mēnešu laikā bērniem pētījuma procesā tika piedāvāts plašs rotaļu klāsts veiksmīgai pielāgošanai jaunai videi un saziņas prasmes attīstīšanai, kā arī sadarbības prasmes attīstīšanai ar saviem vienaudžiem. Pētījuma laikā bērni tika pastāvīgi novēroti, bērniem tika piedāvātas spēles - uz sižeta balstītas lomu spēles, iesaistot bērnus mijiedarbībā savā starpā, ar pieaugušo, sadarbojoties, palīdzot viens otram. Pēc 3. nedēļām tika atkārtoti novadītas rotaļas pēc iepriekšējās metodikas, lai veikt atkārtotu kontroles diagnosticēšanu pētījuma beigās. Bērniem tika piedāvāti tādi paši uzdevumi kā pētījuma sākumā. Atkārtota kontroles diagnosticēšana tika veikta pēc tiem pašiem kritērijiem un pētījumu metodēm. (skat. 11. tabulu).

11.tabula. Iegūto rezultātu salīdzinājums pētījuma sākumā un beigās.

Bērna vārds	Rezultāti pētījuma sākumā	Rezultāti pētījuma beigās
Miks	14	14
Adrianna	15	15
Stefānija	15	15
Evelīna	13	13
Rihards	9	9
Jasna	8	11
Kārlis	8	10
Kate	10	12
Anete	15	15
Adriāns	5	9
Estere	5	9
Lukas	15	15
Renārs	12	12
F	5	9
A	8	9
Jūlija*	5	5
V	8	10

Tabula redzami pētījuma rezultāti, kuri liecina par pozitīvu dinamiku. 17. attēlā var skaidri redzēt bērnu rezultātu dinamiku, kas liecina par pozitīvām bērnu attīstības izmaiņām.

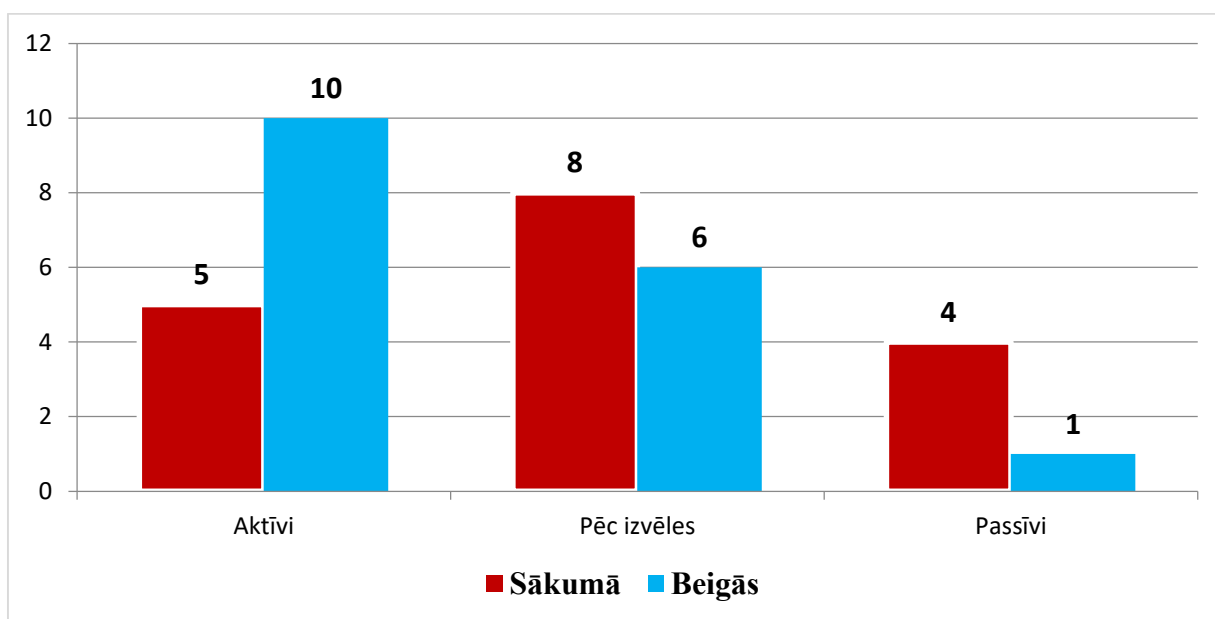
17.attēls. Bērnu salīdzinošie rezultāti pētījuma sākumā un beigās

Tabulas rezultāti rāda un tas ir redzams 6.attēlā, ka komunikācijas prasmju attīstība ir uzlabojusies, īpaši dažiem pirmsskolas vecuma bērniem (Jasna, Adriāns, Kate). Bērni jau ienāk grupā mierīgāk un pārliecinošāk. Saskaņā ar pētījumu bērni ar izmantotu spēļu palīdzību sāka izrādīt uzmanību, sāka sazināties gan ar skolotāju, gan ar vienaudžiem, ar lielu interesi sāka

pildīt uzdevumus un pat mēģināja palīdzēt viens otram. Kas attiecas uz iegūtajiem draugiem, bērni palika tajā pašā līmenī, viņi pret to izturas ļoti selektīvi. Jāatzīmē, ka tie bērni, kuri uzrādīja vidējos sasniegumus un ne vienmēr izrādīja savas spējas sazināties un sadarboties ar pieaugušajiem un viņu vienaudžiem, bija kautrīgi, bailīgi - sāka biežāk izrādīt prasmes, parādījās pārliecība un vēlme piedalīties spēlēs un veikt līdz galam uzdoto uzdevumu (Adrian, Estere). Tie bērni, kuri vispār neizrādīja intereses par notiekošo dažkārt sāka izrādīt to darbojoties kopā spēlē, sarunā, mazāk piedalījās konflikta situācijā. Turklāt saskaņā ar tabulā dotiem rezultātiem, kas ir arī attēlots 6. attēlā, var redzēt, ka ir bērni, kuriem iepriekšējais līmenis pētījuma laikā nav uzlabojies. Tie ir tie bērni, kuri sākotnēji viegli komunicēja un sociāli mijiedarbojās gan ar pieaugušajiem, gan ar vienaudžiem.

Runājot par bērniem ar īpašām vajadzībām, var atzīmēt, tādi bērni kā Francis, Armands un Vladimirs var veiksmīgi integrēties vispārējās izglītības grupā. Pēc iepriekšējas konsultācijas, ko novadīja skolotāja, bērni iemācījās saprast, ka mēs visi esam atšķirīgi, bet tajā pašā laikā vienādi, kādam nepieciešama neliela palīdzība, ko bērni arī sniedza. Tāpēc es secinu, ka bērni viegli pieņēma atšķirības, bet tajā pašā laikā tās nemanīja, kas palīdzēja, piemēram, nedrošajam Francisam sazināties ar bērniem viņu līmenī. Protams, jebkurā gadījumā šādiem bērniem nepieciešama individuālāka pieeja, sadarbība gan ar vecākiem, gan ar speciālistiem. Kas attiecas uz Jūliju, tad, iespējams, viņai ir vajadzīgs ilgāks laiks veiksmīgai socializācijai un speciālistu palīdzība.

Bērni ar lielāku vēlmi piedalījās rotaļnodarbībās, ar ko var secināt ka bērniem parādījās interese par sadarbību un komunikāciju ar citiem bērniem. Un ar to bērniem veidojās bērnu sociāla mijiedarbība (skat.18.attēlu).

18.attēls. Bērnu dalība rotaļnodarbībā pētījuma sākumā un beigās

Pamatojoties uz pedagoģiskā pētījuma rezultātiem, var secināt, ka ir veiksmīgi īstenota pirmsskolas vecuma bērnu komunikācijas prasmju attīstības programma. Tādējādi, analizējot iegūtos rezultātus, var secināt, ka darbs pie jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu un bērnu ar īpašām vajadzībām komunikācijas prasmju attīstīšanas pēc pielietotās spēļu metodikas izrādījās efektīvs. Šīm nolūkam var izmantot arī citas spēles, kas palīdzēs bērniem adaptēties jaunajā vidē un apgūt sociālās mijiedarbības prasmes (*skat. 2. pielikumu*).

SECINĀJUMI

Latvijas izglītības modernizācijas koncepcijā uzsvērts, ka svarīgākie audzināšanas uzdevumi ir garīguma un kultūras veidošana, iniciatīva, neatkarība, iecietība, spēja veiksmīgi socializēties sabiedrībā. Personības pamatstruktūras tiek noteiktas pirmajos dzīves gados, kas nozīmē, ka ģimenei un pirmsskolas iestādēm ir īpaša atbildība par šādu īpašību veicināšanu jaunākajā paaudzē. Šajā sakarā sociālās un komunikatīvās attīstības problēma - bērna attīstība mijiedarbībā ar apkārtējo pasauli - kļūst īpaši aktuāla.

Dotajā darbā tika pētīta zinātniskā psiholoģiski-pedagoģiskā literatūra par jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu veiksmīgās komunikācijas attīstību un sociālās mijiedarbības veicināšanu bērniem ar īpašām vajadzībām. Sociālā un komunikatīvā attīstība ir process, kas ļauj bērnam ieņemt savu vietu sabiedrībā kā šīs sabiedrības pilntiesīgam loceklim, un to veic ar plašu universālu līdzekļu klāstu, kura saturs ir raksturīgs noteiktai sabiedrībai, sociālajam slānim un vecumam. Tika pētītas metodes un paņēmieni veiksmīgai bērnu pielāgošanai jaunajai videi. Pedagoģi izvēlējās rotaļu metodes, kas veicinātu bērnu komunikāciju un sadarbību. Jo rotaļa ir pamatnodarbība pirmsskolas vecuma bērniem. Ar rotaļas palīdzību mēs varam izveidot pozitīvi emocionālo grupas gaisotni, kas ir tik nepieciešama, lai attīstītu veiksmīgu bērnu komunikāciju un sadarbību.

Analizējot pedagoģiskā pētījuma rezultātus var secināt ka izvēlētā metode un pedagoga darbība palīdzēja bērniem pielāgoties jaunajai videi, apgūt komunikācijas un sociālas mijiedarbības prasmes. Bērni palika līdzsvarotāki un mierīgāki, sāka lietot citu bērnu vārdus, darboties grupās. Bērni ar īpašām vajadzībām palika drošāki un pārliecinātāki savās spējās un tā ir īpaši pozitīva iezīme.

Šādu izglītojošo darbību procesā tiek bagātināta bērnu emocionālā pieredze, attīstās emocionālā joma un tiek stimulēta drošu iespēju attīstība. Bērni, kuri nerunā, iemācās sazināties

ar citiem bērniem un pieaugušajiem, izmantojot sejas izteiksmes, žestus. Bērni ar kustību aparāta traucējumiem mūzikas ritmā sāk kustināt rokas, kājas vai galvu. Pasīvie bērni pārvar savas bailes, kļūst mierīgāki un līdzsvarotāki. Pašvērtējuma līmenis paaugstinās. Bērni iegūst pārliecību par sevi, saviem spēkiem un spējām.

Uzvedības modeļu un normu apgūšana, pareizas dzīves attieksmes meklēšana notiek pirmsskolas vecuma bērnam mijiedarbībā ar vienaudžiem, pedagogiem un vecākiem. Pieaugušie paver nākotni bērniem, darbojas kā starpnieki, līdzdalībnieki saistībā ar bērnu aktivitātēm, lai palīdzētu bērniem iegūt savu pieredzi. No pedagogu, viņu izvēlētām metodēm un paņēmieniem, viņu pozitīvās attieksmes pret visiem bērniem un individuālās pieejas pret bērniem ar īpašām vajadzībām ir atkarīga bērnu veiksmīga iekļaušana un sociālās mijiedarbības veidošana.

Tādējādi izvirzītais mērķis un atbilstošie uzdevumi, es uzskatu, ir pilnībā izpildīti, pateicoties eksperimenta neatņemamajai sistēmai.

Pamatojoties uz pedagoģiskā pētījuma rezultātiem, var secināt, ka hipotēze par jaunākā pirmsskolas posma bērnu ar īpašām vajadzībām iekļaušanu un sociālās mijiedarbības veidošanu ar vienaudžiem vispārīzglītojošā grupā ir veiksmīga apstiprināta.

Literatūras un avotu saraksts

1. Domniece, I., Eglava, I., Kulmane, I., Padoma, Z., Liepiņa, A., Lūciņa, Z., Nīmante, D., Sloka, A. (2004.) *Vai skola visiem? Rakstu krājums pedagogiem un vecākiem*. R.:IAC.
2. Elkoņins, D. Vigotskis, Ļ.(2007.) *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. Autore
3. Lieģeniece, D. (2002). *Bērns kā individualitāte pirmsskolas izglītības iestādē*. SIA "Izglītības soļi" RPIVA. 15.lpp.
4. Nīmante, D. (2002.) *Skola visiem. Palīgs pedagogiem, psihologiem un vecākiem*. R.: SAC, 97.lpp.
5. Saeima, (1999.) – likuma versija, kas spēkā no 01.09.2020.; Saeima, (2018.) – likuma grozījumu anotācija. (apmeklēts 9.10.2020.)
6. Špona, A., Jermolajeva, J., Staigaine, I., Jasjukeviča – Siliņa, G., Tauriņa, A., Medne, D., Lūduma, A., Randoha, A., Augstkalne, D., Vigule, D. (2015.) *Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā*. Izdevniecība RaKa.
7. Pirmsskolas mācību programma. www.skola2030.lv (apmeklēts 22.10.2020.)

8. *Psiholoģijas vārdnīca.* (1999.).*Dr. Habil.Psihol. G.Breslava redakcijā autori: Dr. Habil. Biol. - J.Aivars; V.Aršavskis; Dr. Habil.psihol. – G.Breslavs; Dr. Habil. Medic. – I.Eglītis; Dr. Psihol. – D.Igiņins; V.Reņģe; Psihol.Dip. – J.Paņkova; Psihol. PhD. – S.Sebre; Psihol. Mag. – S. Voitkāne.* - 136.lpp. Apgāds “Mācību grāmata” SIA.
9. Vorobjovs, A. (1996.) *Psiholoģijas pamati.*150.lpp. IU Mācību Apgāds.
10. Nīmante, D., Daniela L. (2008.)- *Influence of the project “qualitative inclusive education for special needs children” on the development of inclusive education in the project schools.* Rīga: Latvijas Universitāte.
11. Skinner, B.F. *Verbal Behavior.* (1991.) [B.F. Skinner. Reprint Series]. Action, MA: Copley Publishing Group,
12. Ананьев, Б. Г. (2008.) *Личность, субъект деятельности индивидуальность.* СПб: Питер.
13. Айсина, Р., Дедкова, В., Хачатурова, Е. (2003.) *Социализация и адаптация детей раннего возраста. / Ребенок в детском саду. — № 6 – 46 –51. с.*
14. Андреева, Г.М. (2005.) *Психология социального познания. Учеб. пособие для студентов высших учебных заведений. — Издание второе, перераб. и доп. — М.: Аспект Пресс.*
15. Белякова, Ю.Ю. (2011.) —, *Коррекция нарушений сенсорно-перцептивного развития детей дошкольного возраста с церебральным параличом в условиях полифункциональной интерактивной среды. / СПб.: Речь – 80 с.*
16. Богданова, О.С., Калинина, О.Д., Выготский, Л.С. (1985.) *Содержание и методика этических бесед с младшими школьниками. – М.: Просвещение- 204 с.*
17. Богуславская, З.М. (1991.) *Развивающие игры для детей младшего дошкольного возраста : книга для воспитателя детского сада – Москва, издательство: Просвещение.*
18. Волосовец, Т.В., Кутеповой, Е.Н. (2011.), *Инклюзивная практика в дошкольном образовании: пособие для педагогов дошкольных учреждений. М.: Мозаика-Синтез.*
19. Волосовец, Т.В., Сазонова, О.Н. (2004.) *Организация педагогического процесса в дошкольном учреждении.– М: Мозаика-Синтез – 164 с.*

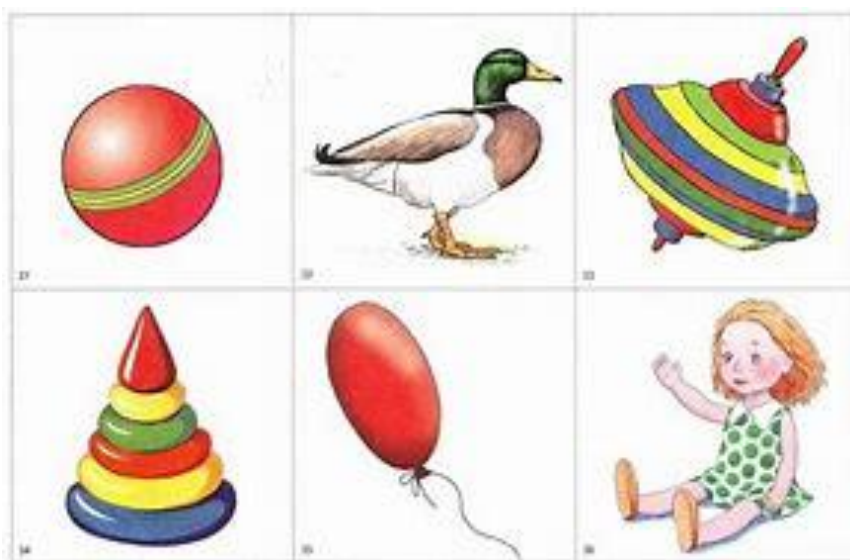
20. Выготский, Л. С. (2005.) *Психология развития человека*. М.: Изд-во Смысл; Эксмо, 1136 с.
21. Выготский, Л.С. (2000.) *Психология*. М., Издательство ЭКСМО – Пресс, – 1008 с. (Серия «Мир психологии»).
22. Голованова, Н.Ф. (2004.) *Социализация и воспитание ребенка*. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. - СПб.: Речь, - 272 с.
23. Запорожец, А.В. (2003.) *Большой психологический словарь*. Под ред. Зинченко, В.П., Мещерякова, Б.Г.- М.: Академия - 624 с.
24. Заваденко, Н.Н. (2001.) *Как понять ребенка: дети с гиперактивностью и дефицитом внимания*. Издание 2. – М.: «Школа-Пресс 1»
25. Качесов, В.А. (2005.) *Основы интенсивной реабилитации. ДЦП. НИИ имени Н. В. Склифосовского*. СПб -ЭЛБИ.
26. Кошелева, А.Д., Алексеева, Л.С. (2002.) «*Гиперактивный ребенок*» изд. - Первое сентября. –. - №7. – С. 7-9.
27. Кривов, Ю.И. (1992.) «*Проблема социализации подрастающих поколений в зарубежной педагогике*». :Автореферат канд.пед.наук. –М: Статутю -8-15.-с.
28. Крулехт, М.В.. Коломийченко, Л.В. (2003.) *Проблема социализации подрастающих поколений в зарубежной педагогике*. СПб.: ДЕТСТВО-ПРЕСС – 116 с.
29. Куликовская, И.Э. (2008.) «*Развивающее воспитание ребёнка в изменяющемся социокультурном пространстве*» (Глава монографии) // *Современные образовательные технологии: психология и педагогика: монография /Под общ. ред. Е.В.Коротаевой, С.С.Чернова*. - Книга 2.- Изд-во «СИБПРИНТ»,- С.74-104.
30. Кудрявцев, В.Т. (2007.) *Тропинки. Концептуальные основы проекта развивающего дошкольного образования*. – М. : Вентана-Граф., – 114 с.
31. Кудрявцев, В.Т. (2015.) *Креативный потенциал дошкольников и его диагностика: пособие для психолога* – М. : Вентана-Граф.,– 206 с.
32. Левченко, И.Ю., Приходько, О.Г. (2001.) – М.: Академия, *Технологии обучения и воспитания детей с нарушениями опорнодвигательного аппарата: Учеб.*

- пособие для студ. сред. пед. учеб. Заведений. М.: Издательский центр «Академия»
33. Лисина, В.Р. (2004.) *Общение педагога с ребенком как средство создания положительного микроклимата в группе детского сада.* Изд-во - Питер., – 164 с.
 34. Махрина, Е.А., Петрова, Е.Г. (2017.) *Изучение детей с признаками гиперактивности в рамках профессиональной подготовки будущих учителей.* Изд-во МГППУ.
 35. Михайленко, Н.Я. (2000.) *Организация сюжетной игры в детском саду* М.,- Линка – Пресс – 95 с.
 36. Млодик, И. (2019.) *Как жить в этом мире если ты не такой как все. Ограниченные невозможности.* ООО «Издательство «Эксмо»
 37. Мудрик, А.В.(2002.) *Социальная педагогика / Под ред. В.А.Сластенина.* - М.: Академия,. - 200 с.
 38. Мэш, Э., Вольф, Д. (2003.) *Нарушения психики ребенка: психологическая энциклопедия.* – СПб.: «прайм ЕВРОЗНАК», – 384 с.
 39. Парсонс, Т. (2000.) *О структуре социального действия.* М.: Академический Проект, - 880 с.
 40. Рогов, Е.И. (2011.) Глава 2. *Вхождение личности в социум / Классическая социальная психология: учеб. пособие для студентов вузов/ И.Г. Антипов и др.];* общ. ред. Е.И. Рогова. – М.: ВЛАДОС,– 414 с.
 41. Смирнова, И.А. (2003.) *Специальное образование дошкольников с ДЦП: Учебно-методическое пособие.* – СПб.: ДЕТСТВО-ПРЕСС.
 42. Степанов, Е.Н. Лузина, Л.М. (2002.) *Педагогу о современных подходах и концепциях воспитания.* – М.: ТЦ Сфера – 93с.
 43. Тамбиев, А.Э., Медведев, С.Д., Литвиненко, О.В. (2001.) *Динамика основных свойств внимания у детей младшего школьного возраста с синдромом дефицита внимания.* - Ростов н/Д. Вопр. психол. № 4.
 44. Фромм, А. (2017.) книга Азбука для родителей. *Как договориться с ребенком в любой ситуации.* Москва Литагент АСТ.

45. Флэйк –Хобсон, К. , Робинсон - Брайн ,Е., Скин, П. .(1993.) *Развитие ребенка и его отношений с окружающими*. Изд-во- М., Центр общечеловеческих ценностей.
46. Шамионов, Р.М. (2011.) книга ‘’ *Психология образования в XXI веке: теория и практика* ’’ – Саратов: Изд-во Сарат. ун-та.
47. Шевченко, Ю.С. (1997.) *Коррекция поведения детей с гиперактивностью и психопатоподобным синдромом: Практическое руководство для врачей и психологов*. – М., СПб.: речь. – 245.с
48. Эльконин, Д.Б. (2010.) *Психология игры....*Москва Издательский центр «Академия»

Metode: 5 testi.

- Nosaukto priekšmetu parādīšana. Sešu bildīšu demonstrēšana ar dažādu objektu attēliem (*jānosauc un jāparāda trīs no sešiem objektiem*). (skat. 19. attēlu).
- Atkārtot kustības. Pacelt rokas bērna priekšā. Piedāvāt viņam darīt to pašu. Sasist plaukstas. Ieteikt atkārtot. Aizlikt rokas aiz galvas. Piedāvāt darīt to pašu. - *Pareiza divu vai trīs kustību atkārtošana.*
- Vienkāršu uzdevumu izpilde. Bumbas ripināšana. Atkārtojiet darbību no 4,5 m attāluma. Aiciniet bērnu mest bumbu, pēc tam paņemt to un uzlikt uz galda. Aiciniet bērnu ripināt bumbu citam bērnam, iemetiet bumbu, kuru otrs varētu noķert - *darbību atkārtošana.*
- Apla kopēšana. Zīmējiet vienu vai divus aplus bērna acu priekšā. Piedāvājiet izpildīt uzdevumu patstāvīgi, vadot bērna roku. Ja neveiksmīgi, atkārtojiet. – *Patstāvīga apla uzvilšana.*
- “Kas atrodas caurulē?” Caurspīdīgajā caurulē atrodas bumbiņas vai citas mazas rotaļlietas. Blakus atrodas nūjiņa. Piedāvājiet bērnam iegūt bumbiņas. (Noskaidro, vai bērns spēj noteikt saikni starp objektu un rīku. Nosaka: objektu uztveres pieejamību to kopīgās kustības dinamikā; vai bērns ņem vērā formu, priekšmeta telpisko stāvokli) – *Darbību reproducēšana.*

19. attēls. 6. bilžu attēli (aga.com.ru.)

Ieteiktās rotaļas bērnu iekļaušanai un sociālas mijiedarbības veidošanai.

Spēle "Dāvanas"

Spēles mērķis: komunikācijas nepieciešamības veidošanās, subjektīvas emocionālas attieksmes veidošanās pret vienaudžiem.

Pieaugušais jautā bērniem, vai viņiem patīk saņemt dāvanas, un, saņemis pozitīvu atbildi, iesaka: "Tagad apdāvināsim viens otru prieka pēc." Tad viņš aicina vienu bērnu uz centru, tad visi saka: Dāvanas mēs visiem vedam, kas tās vēlas, varat ņemt, lelle lūk ar košu lenti, vilciņš, zirgs un lidmašīna. Rotaļlietas ir jāuzskaita lēni, izteiksmīgi, lai bērniem būtu laiks iztēloties katru priekšmetu. Tad, vērsoties pie bērna, kuram tiks "uzdāvināta" dāvana, skolotājs jautā, kuru no uzskaitītajām lietām viņš vēlētos saņemt. Ja bērns izvēlas zirgu, pārējie bērni jā kā zirgi. Ja lelli, viņi dejo kā lelles un dzied dziesmas. Ja vilciņu - griežas ar skaņu "žžž". Ja lidmašīnu - attēlo lidmašīnas lidojumu un nolaišanos, izplešot rokas un atkārtojot dzinēja rūkoņu: "rrr". Jāļauj bērnam izvēlēties "dāvana" (viens no bērniem). Un tas, kuru viņš izvēlējās, iet uz istabas centru. Tagad viņš izvēlēsies dāvanu.

Piezīme: Protams, dāvanas var dažādot - piemēram, piedāvājiem izvēlēties tauriņu, vardi, lāci, automašīnu utt., kurus ir viegli attēlot kustībā. Lai to izdarītu, iepriekš jāstāda pantiņi par šīm rotaļlietām.

Spēle "Mēģiniet uzminēt"

Spēles mērķis: Empātijas, taktilās uztveres attīstīšana, runas attīstīšana, komunikācijas prasmju attīstīšana, grupas saliedētība.

Visi bērni sēž uz paklāja. Viens bērns vada un pagriež viņiem muguru. Bērni pēc kārtas pieskaras viņa plecam, mugurai, glāsta viņu un saka: Viens, divi, trīs, četri, pieci, Mēģini nu uzminēt. Esmu šeit pie tava pleca. Manu vārdu pasacīt! Vadītājs mēģina uzminēt, kurš viņu glāstīja. Ja vadītājs nevar pareizi uzminēt, viņš pagriežas pretī spēlētājiem, un viņi parāda, kurš viņu glāstīja, un viņš vienkārši mēģina atcerēties un nosaukt šī bērna vārdu.

Piezīme: Šīs spēles modifikācija ir spēle "Tas esmu es. Atpazīstiet mani". Bērni arī sēž uz paklāja. Viens no viņiem pagriež muguru pret sēdošajiem. Bērni pārmaiņus glāsta viņu uz muguras un saka: "Tas esmu es. Atpazīsti mani." Skolotājs palīdz bērnam uzminēt, pēc kārtas saucot visu bērnu vārdus. Vēlams, lai katrs bērns būtu bijis vadītāja lomā.

Spēle „Lipeklīši”

Spēles mērķis: izstrādāt komunikācijas prasmes, spēju klausīties norādījumus; iemācīties saskaņot savu rīcību ar citu rīcību.

Bērni grupā skraida pie jautras mūzikas. Divi bērni, sadevušies rokās, cenšas panākt vienaudžus. Tajā pašā laikā viņi dzied līdzī (saka): "Mēs esam "lipeklīši - spurainīši, gribam tevi noķert." Katru noķerto bērnu "lipeklīši" paņem aiz rokas un pievieno savai "lipīgai kompānijai". Tad viņi visi kopā noķer citus bērnus. Kad visi bērni ir "lipeklīši", viņi dejo un saka: "Mēs esam "lipeklīši - spurainīši. Mēs dejosim kopā. "

Piezīme: Sākumā, kamēr bērni nav apguvuši spēli, pieaugušais darbojas kā „lipeklītis”.

Spēle „Dari kā es”

Spēles mērķis: optimālu apstākļu radīšana fiziskam kontaktam, emociju apmaiņai; veicināt pozitīvas attieksmes veidošanos pret vienaudžiem.

Skolotāja saka mazulim: "Es paņemu Ņikitu aiz rokas. Paskaties. Dari tā, kā es daru. "Viņa mēģina likt bērnam atkārtot lūgumu, uzsverot, ka tas ir Ņikita. Vai arī: "Es apskaušu Aljošu, viņš ir labs. Dari kā es. " "Es atdevu automašīnu Koļam. Dari tā, kā es daru "un tā tālāk.

Spēle "Spogulis"

Spēles mērķis: pieaugušo un bērna mijiedarbības prasmju izstrāde; izpratnes veidošanās, ka cits bērns un pieaugušais ir vienādi (var darīt tāpat, ir līdzīgi utt.).

1. posms - individuālais. Pieaugušais pieved bērnu pie spoguļa. Pievērš viņa uzmanību attēlam, kas tajā parādās. Tad viņš saka: "Tagad es būšu spogulis." Bērns "skatās spogulī", un skolotājs atkārtoti viņa kustības.

Tālāk skolotājs un bērns maina lomas. Skolotājs veic līdzīgus vingrinājumus pēc kārtas ar visiem bērniem atsevišķi. 2. posms - grupveida. Spēles apstākļi kļūst arvien sarežģītāki. Visi bērni stāv aplī (ja mazi - vienā rindā, pretī skolotājam) un kļūst par "maziem spoguļiem". Skolotājs parāda kustību, un viņi to atkārtoti. Skolotājs pavada kustību ar vārdiem: "Mans draudziņ, skaties uzmanīgi un atkārtoti, ko saskatīji!"

Spēle "Taņečka"

Spēles mērķis: veidot komunikācijas nepieciešamību, veicināt emocionāli pozitīvas attieksmes veidošanos pret vienaudžiem.

Saturs: Bērni un pieaugušais sēž lokā uz paklāja. Pieaugušais dzied dziesmu "Sēžam mēs, sēžam mēs, Taņečkā mēs skatāmies". Tajā pašā laikā viņš vienmēr norāda uz bērnu, par kuru viņš dzied, atkal sauc savu vārdu un lūdz atkārtot bērnus. Vai, gluži pretēji, lūdz parādīt bērnam, par kuru viņš dziedāja: "Kur ir mūsu Taņečka?" Tad jūs varat dziedāt (pateikt), kāds tas ir bērns.

Piemēram: "Mūsu Taņečka ir laba, mūsu Taņečka ir skaista. Taņai ir acis, rociņas utt. " (šeit skolotājs var izdomāt jebkādus labus vārdus par bērnu).

Jābūt arī fiziskam kontaktam: galvas glāstīšana, pieskaršanās rociņām utt. (šajā var iesaistīt arī bērnus). Piezīme: Pieaugušajam obligāti jāaptver visi bērni. Pēc tam skolotājs kā nobeigumu saka, ka visi bērni šodien ir labi, un aicina viņus mīlēt sevi un viens otru. Bērni glauda rociņas, kājiņas, vēderu, vaidziņus, sakot: "Mēs esam labi, mēs esam labi ..."

Spēle "Mīlestības piramīda"

Spēles mērķis: radīt tuvības un kopienas atmosfēru starp bērniem, pozitīvu emocionālo klimatu grupā; komunikācijas prasmju attīstīšana.

Bērni sastājas ciešā lokā un pārmaiņus liek rociņas viens otram virsū (uzceļ piramīdu). Tajā brīdī, kad bērns uzliek rociņu uz skolotājas rokas, skolotāja saka: "Mēs tevi mīlam, Vova!" Tad cits bērns uzliek rociņu virsū, skolotāja saka: "Mēs tevi mīlam, Denis!" utt. Kad tiek uzcelta "mīlestības piramīda", skolotājs aicina bērnus aizvērt acis un sajūst, cik siltas ir viņu rokas. Skolotājs mudina bērnus atkārtot aiz viņa vārdus, ja iespējams.

Spēle "Viesi"

Spēles mērķis: iemācīt atrast vienaudžus grupā, saukt viņu vārdus, veidot spēju nodibināt kontaktu ar bērniem.

Skolotāja stāsta: "Pie mums ciemos atnācis rūķītis (lācis, lelle). Iepazīsimies ar viņu un pateiksim savus vārdus. " Bērni kopā ar skolotāju sēž uz paklāja lokā, pa vidu stāvot rūķītim. Skolotājs ripina bumbu katram bērnam un saka, saucot katra vārdu, piemēram: "Saša ir ar mums". Bērni pēc iespējas atkārtot. Piezīme. Spēļu saturs var atšķirties. Piemēram, "Parādiet man, ko es nosaukšu." Bērni sēž uz paklāja vai vienkārši spēlē. Skolotāja jautā mazulim: "Kur ir Sveta? (Daša, Koļa utt.) "Bērns norāda uz to, kurš tika nosaukts. Skolotāja lūdz atkārtot vārdu: "Šī ir Sveta. Saki - Sveta. " "Kas tas ir?" Skolotājs lūdz jūs norādīt savu vārdu, pateikt tā vai cita mazuļa vārdu. Ja bērnam ir grūti, skolotājs viņam palīdz un lūdz atkārtot. Spēles laikā skolotājs obligāti pavada savu runu ar žestiem, pieskaroties tam, kura vārds jāsauc - "Iepazīsimies!"

GALVOJUMS

Es, Svetlana Goljadīneca
apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā. Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors Svetlana Goljadīneca _____
(vārds, uzvārds) (paraksts)

Datums: _____

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs izstrādāts
(atbilstošo pasvītrot)

LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
(fakultāte)

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors Svetlana Goljadineca _____
(vārds, uzvārds.) (paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs	Dr.Psych.	Valentīna Romenkova	
_____	_____	_____	_____
Akadēmiskais amats	Zinātniskais/ akadēmiskais grāds	Vārds, uzvārds	Paraksts

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 20 __.gada _____ sēdē, protokola Nr. _____

Vērtējums _____
(vērtējums) (vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma
komisijas priekšsēdētājs

_____	_____	_____	_____
Akadēmiskais amats	Zinātniskais/ akadēmiskais grāds	Vārds, uzvārds	Paraksts